
namn og nemne

Tidsskrift for
norsk
namnegransking

UTGJEVE AV NORSK NAMNELAG

REDAKTØRAR:

VIDAR HASLUM, OLE-JØRGEN JOHANNESSEN,
GUDLAUG NEDRELID OG TOM SCHMIDT

ÅRGANG 35 – 2018

NOVUS FØRLAG – OSLO

Redaksjon:

Vidar Haslum, Universitetet i Agder,
Ole-Jørgen Johannessen, Universitetet i Bergen,
Gudlaug Nedrelid, Universitetet i Agder og
Tom Schmidt, Universitetet i Oslo.

Manuskript og bøker til melding:

Gudlaug Nedrelid, Universitetet i Agder,
Postboks 422, 4604 Kristiansand.
gudlaug.nedrelid@uia.no

Abonnement

Privatabonnement koster kr 250 pr år. Bankgirokonto: 7874.05.33362. Eller med kredittkort (VISA eller Master-Card). Kontakt forlaget.
Abonnementet gjeld til det blir sagt opp skriftleg.
«Namn og nemne» blir utgjeve av Norsk namnelag.

© Den enkelte forfattern
ISSN 0800-4684

Trykk: lasertrykk.no

Innhald

Kruken, Kristoffer: Nye namn på gamal grunn	7
Heide, Eldar: Er det så sikkert at alle er namn? Ein merknad om metode og personnamn i urnordiske runeinnskrifter	41
Orseth, Dag: Om <i>Aura</i> , <i>Patron</i> , <i>Revolution</i> og tolkning av navn på travhester	55
Kruken, Kristoffer: Presterapportar og namnebruk i Noreg på 1700-talet	77
Haslum, Vidar: <i>Vadrås</i>	89
Kællerød, Lars-Jakob Harding: Mellemlavnet i Danmark og i Norge	99
Langekiehl, Atle Steinar: Mannsnavnet <i>Sakulv</i>	115
Lien, Ragnvald: <i>Ende</i> og <i>Eine</i>	129
Bokmeldingar	139
Tilsend litteratur	152
Medarbeidarar i årgang 35	153

Forkortinger

AB	= Aslak Bolts Jordebok. Utg. ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo 1997
ANF	= Arkiv för nordisk filologi
APhS	= Acta Philologica Scandinavia
BK	= Bergens kalvskinn. Utg. av Ole-Jørgen Johannessen. Oslo 2016
BØ	= Kåre Hoel: Bustadnavn i Østfold. 1-. Oslo 1994-
da.	= dansk
BMO	= Bokmålsordboka
bm.	= bokmål
DGP	= Danmarks gamle Personnavne. I (1-2)- II (1-2). København 1936-1964
DN	= Diplomatarium Norvegicum. I-. Christiania/Kristiania/Oslo 1847-
DS	= Danmarks Stednavne. I-. København 1922-.
fi.	= finsk
frank.	= franskisk
fær.	= færøysk
gda.	= gammaldansk
geng.	= gammalengelsk
germ.	= germansk
gfr.	= gammalfransk
gfri.	= gammalfrisisk
ghty.	= gammalhøgtysk
gind.	= gammalindisk
gir.	= gammalirsk
glty.	= gammallågtysk
gno.	= gammalnorsk
gnord.	= gammalnordisk
got.	= gotisk
gprov.	= gammalprovençalsk
gr.	= gresk
gsv.	= gammalsvensk
gæl.	= gælisk
HT	= Historisk Tidsskrift (norsk)
ie.	= indoeuropeisk
isl.	= islandsk
KLNM	= Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. 1-22. 1956-78
lat.	= latin
lett.	= lettisk
mlty.	= mellomlågtysk
MM	= Maal og Minne
mnl.	= mellomnederlandsk
NE	= Oluf Rygh: Norske Elvenavne. Kristiania 1904
NEL	= Olav Veka: Norsk etternamnsleksikon. 2. utg. Oslo 2016
NG	= Oluf Rygh m.fl.: Norske Gaardnavne. 1-18. Kristiania/Oslo 1897-1924
nl.	= nederlandsk
NLR	= Norske lensrekneskapsbøker 1548-1567. I-VI. Oslo 1937-43
NLT	= Norsk Lingvistisk Tidsskrift
NN	= Namn og Nemne
nn.	= nynorsk
no.	= norsk

- NO = Norsk ordbok. 1–12. Oslo 1966–2016
 NO Aasen = Ivar Aasen: Norsk Ordbog med dansk forklaring. Christiania 1873
 NoB = Namn och bygd
 NPL = Kristoffer Kruken & Ola Stemshaug: Norsk personnamnleksikon. 3. utg. ved Kristoffer Kruken. Oslo 2013
 NRJ = Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede. Udg. [...] ved H. J. Huitfeldt-Kaas o.fl. I–V. Christiania/Oslo 1887–1966/83
 NRO = Norsk Riksmålsordbok. I–VI. Oslo 1937–1995
 NS = Olav T. Beito: Norske sæternamn. Oslo 1949
 NSL = Jørn Sandnes & Ola Stemshaug (red.): Norsk stadnamnleksikon. 4. utg. Oslo 1997
 NYN = Nynorskordboka
 OE = Olav Engelbrektssøns jordebog. [...] Udg. [...] ved Chr. Brinchmann og J. Agerholt. Oslo 1926
 RB = Biskop Eysteins Jordebog (Den Røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. [...] udg. ved H. J. Huitfeldt. Christiania 1879
 SAS = Studia anthroponymica Scandinavia
 seinlat. = seinlatin
 st. = stamme, stomm
 SvLm = Svenska landsmål och svenskt folkliv
 TR = Trondhjems Reformats 1589. Norske kyrkjelege jordebøker etter reformasjonen. 2. 1–104. Utg. [...] ved Anne-Marit Hamre. Oslo 1983
 ØK = Økonomisk kartverk

Uttale

Uttalen er attgjeven i fonemisk transkripsjon, mellom skråstrekar. IPA-symbol er nytta.

Forklaring av nokre symbol:

- // = tonem 1 (i nontonemiske måføre: hovudtrykk)
 /"/ = tonem 2
 /,/ = bitrykk

Nye namn på gammal grunn

Av Kristoffer Kruken

In Norway approximately one thousand dithematic names were coined in the years from 1870 to 1980. The coinage of new names was parallel to, and inspired by, the revival of old nordic names ('the nordic name renaissance') in the same period. Many of the new names had a full nordic character, e.g. Dagbjørg and Dagbjørn. Others were compounds of a foreign first element and a nordic second element, e.g. Dormund and Jonhild. The growth of new names was at its height in the period 1890–1915, and most of the names arose in coastal and urban areas in the western and northern parts of the country. Often parents took one element from their own name to mark family renaming in line with the old nordic variation system. The lower and lower middle classes take a much greater part in the coinage process than the higher classes. There is no systematic correspondence between the making of new nordic names and the written language of the region (nynorsk or bokmål), contrary to a thesis sometimes put forward in Norwegian onomastic literature.

1 Innleiing

For nokre år sidan skreiv eg ein artikkel om nylaga namn i norsk frå 1750 til 1949 (Kruken 2013). Resultata er seinare presenterte i ein større språkhistorisk samanheng (Kruken 2018: 336–38). Undersøkinga omfatta avleiing og samansetjing av alle slag, uavhengig av kva språk lagingselementa kjem frå. Dei latinbaserte suffiksa *-ina/-ine* og *-(i)us*, det franske *-ette* og norrøne ledd som *-frid* og *-stein* fekk same vekt og vart vurderte under eitt i geografisk og kronologisk lys. Eg

viser til artiklane for detaljar om utbreiing og formelle typar.¹⁾ Her vil eg berre nemne at nylaging i stor grad har vore eit kyst- og byfenomen, og at avleiing dominerer frå 1700-talet til langt framover 1800-talet. Først frå 1880-åra kjem nye toledda namn (variasjonsnamn) i fleirtal, i pakt med oppsvinget for nordiske eller norrøniserde namn generelt.

Men dei toledda namna hadde eit geografisk avvik. Dei var vanlegare på Sunnmøre enn det lagingsmønstra elles skulle tilseie. Utslaget var størst i 1890-åra og heldt seg fram til 1940-åra. Seine nylagingar er m.a. *Norgeir* på Sula 1943 og *Pergunn* i Ulstein 1949. Dei siste åra har eg kome over fleire slike namn på Sunnmøre og dessutan mange på Jæren, i Namdalen og i ytre strok av Sogn og Fjordane.

Denne lauslege registreringa voks fram til ein plan om å kartleggje heile landet for å sjå om førsteinstrykka heldt stikk. Hovudvekta ligg på tilfang og dokumentasjon (pkt. 3.1 og 3.2), men eg vil òg gå inn på familiesamheng og yrke (pkt. 3.3 og 3.4) for å sjå kven som gav namna, og korleis dei gjorde det – altså både eit sosio-kulturelt aspekt og eventuelle oppkallingsmønster i tillegg til geografi og kronologi. Eit viktig spørsmål i den kulturelle konteksten er om namna kan knytast direkte til målreisinga, eller om dei er frikopla frå målsynet til namngjevarane (pkt. 3.5).

2 Utval og arbeidsmåte

Hovudkjeldene er kyrkjebøker og folketeljingar. Når begge nemner same person, blir kyrkjeboka prioritert fordi ho ligg tettast på namnevalet og i grunnen er den einaste primærkjelda. Folketeljingane er opne fram til 1910 og dåpslistene i kyrkjebøkene fram til 1930. Kvaliteten er òg viktig. Eg har tidlegare klagt over alle feila i dei digitaliserte folketeljingane (Kruken 2012), og inntrykket dei siste åra har ikkje vorte betre. Det er enda eit argument for å setje kyrkjebøkene fremst. Eg har naturlegvis ikkje lese alle – da må det minst ein Drakenberg til –, men eg har gått gjennom eit stort utval med jamn fordeling over heile lan-

1) Elisabeth Jeremiassen tek opp same emnet under ein meir lokal synsvinkel i masteroppgåva *Dagfred, Enor og Belmar – nylagde mannsnavn i Nordland i perioden 1810–2007* (UiT – Norges arktiske universitet 2015). Oppgåva er klausulert og kan ikkje brukast her.

det. Tilfanget skulle vera representativt, sjølv om det ikkje er uttømmande.

Etter 1930 finst det ingen tilsvarande kjelder til fri bruk. Det gjer paradoksalt nok grunnarbeidet lettare for tida før 1930 enn etter. Ei uvurderleg hjelp til å finne både eldre og nyare namn er nettportalen */nb.no/nbsok/* (med framhald i */nb.no/search/*), som Nasjonalbiblioteket har oppretta og stadig byggjer ut. Basen omfattar aviser, blad, tidskrift og bøker i titusental frå alle sjangrar. Svært nyttige her er m.a. *Norsk Kundgjørelsestidende* (seinare *Norsk lysingsblad*), *Norges bebyggelse* (1954–58) for Agder, Rogaland og Trøndelag, *Norske gardsbruk* (1941–63) for Austlandet og ei rekkje yrkes- og personalhistoriske verk som *Norges Leger* (fleire utg.), *Norske skolefolk* (fleire utg.) og *Studentene fra ...* (årlege minnebøker ved 25- og 40-årsjubilea). Dertil kjem i særleg grad bygdebøker med gards- og ættesoge. Aviser gjev ofte ein nøkkel til heimfesting og datering av namn, og det same gjeld gravminne, adressebøker og skattelister. Desse kjeldene blir av plassomsyn ikkje førte opp i litteraturlista, men eg legg inn ein sporingsveg gjennom årstal og stad for alle konkrete døme.

Undersøkinga tek til i 1870 og følgjer utviklinga så langt nylaginga lever (ca. 1980). Det kom òg nokre nye namn før 1870, t.d. *Jorleiv* i Sør-Odal 1853 og *Kolbjørg* i Bergen 1868, men dei er så få at dei ikkje gjev grunnlag for generalisering.

Utvalet er styrt av etterledda, sidan det er etterleddet som både avgjer namnekarakteren og viser kjønn (meir under pkt. 3.2.1). Forledda er formelt og semantisk meir opne og kan brukast både i manns- og kvinnenamn utan skilnad. Det ser vi best i parnamn som *Dordis* (Langesund 1897) – *Dorfinn* (Bremsnes 1893) og *Lynghjørg* (Hillesøy 1913) – *Lyngolf* (Nordfold 1914), men heller ikkje i namn som *Digvard* (Roan 1872) og *Lauvfrid* (Finnøy 1915) ligg det noka avgrensing i forleddet. Desse namna har nok ein veikare historisk dām enn t.d. *Dagbjørg* (Oslo 1896) og *Dagbjørn* (Oslo 1902) med to norrøne ledd, men eg tek dei med fordi det både er metodisk tvilsamt og i praksis uråd å skilje mellom ulike typar forledd.

Etterledda har ei overgangssone mellom norske (norrøne) og innlånte ledd. Ledda *-frid*, *-bjørg*, *-bjørn* og *-stein* (i denne forma) er udiskutabelt norske, medan t.d. *-fred*, *-vald*, *-vin* og *-ny* både har heimleg

og utanlandsk rot (pkt. 3.2.1). Eg reknar alle med til det norske tilfanget, om lag som Aasen gjer (1878: 54–55). For namn på *-ny* er det eit krav at forleddet må ende på ein annan konsonant enn *-n*. Namn som *Bjørgny* (Gulen 1913) og *Solny* (Stranda 1945) er såleis med, men ikkje *Kanny* og *Ånny* fordi dei ligg for nær den engelske typen *Fanny* og *Jenny*, der andrestavinga ikkje er leddet *-ny*.

Nye namn som står i ei eller fleire namnebøker før dei kjem i faktisk bruk, blir ikkje tekne med fordi dei kan stamme frå bøkene og såleis eigentleg ikkje er laga av brukarane. Eg har luka ut namn frå Aasen (1878), Støylen (1887), Huseby (1891, 1895) og Bru (1905, 1913). Dette er sentrale bøker som nådde mange. I forordet til den andre boka (1895) seier Huseby at det var selt fleire tusen av den første (1891) og derfor på tide med ei ny bok. Vågslid (1930) er ingen nyskapar, men interessant fordi han har ei mengd nye namn frå islandsk. Desse namna fekk stort gjennomslag i Noreg, og sjølv om dei i prinsippet ikkje var nylaga, verka dei ofte slik. Eg tek dei likevel ut.

Eit anna spørsmål er om dei nye namna alltid kjem frå bøkene. Det når vi aldri til botns i fordi vi ikkje veit kva kunnskap folk hadde, eller korleis dei gjekk fram. Eit døme: Er *Olrún* på Stadsbygda i 1932 henta frå Vågslid (1930) eller skapt av foreldra? Dateringa peiker mot Vågslid, men namnet kan like snart vera originalt. Truleg er utvalskriteriet for strengt, det vil seie at mange namn i praksis er nylaga, sjølv om dei har stått i ei namnebok. I andre tilfelle kan foreldra ha trudd at dei greip til eit røyntleg namn, særleg om begge ledda var godt kjende, t.d. *Dagbjørg* (Oslo 1896) og *Oddfinn* (Kongsberg 1911), men kjeldene viser at dei har laga det sjølve. Er forledda meir avstikkande, som i *Nikfred* (Ulstein 1906) og *Rasvald* (Ålesund 1898), vil nok dei fleste føle at dei har skapt noko nytt, og kjeldene gjev dei rett.

Islandske namn før Vågslid (1930), sjeldne norrøne namn (utan sogeheimel) før E.H. Lind (1905–15) og yngre svenske og danske namn blir rekna for nylaga når dei dukkar opp i Noreg, fordi kjeldesituasjonen gjer det lite truleg at folk visste om dei. Det er heller ikkje teke omsyn til namn på husdyr fordi originale namn sjeldan går frå dyr til menneske. Men det er interessant å sjå at ledd som *-frid* og *-hild* florerer i namn på husdyr av hokjønn og stundom viser seg først der. Det

kan av og til ha vekt ein umedviten idé, men sambandet er for veikt til at ein kan prioritere husdyrnamna.

Ei handfull namn kjem frå skjønnlitteraturen, t.d. *Vigliv* i romanen *Der suser skogen* (1935) av Per Hilleren. Namnet er registrert i Høyland i 1936 og på Stord i 1938. Hilleren var ein folkekjær forfattar, og lånevegen er innlysande. Slike namn er ikkje med.

Dersom eit nylaga namn dukkar opp to eller fleire stader same året, blir alle registrerte. Elles tel berre førsteåret, sjølv om neste tilfelle kjem alt året etter og i ein annan landsdel. Igjen er kriteriet strengt, men det er vanskeleg å nyansere det på noko haldbart grunnlag.

Skrivemåten er lagt nært opp til kjeldeformene, men eg slår saman variantar som vekslar i kjeldene og ofte har lik uttale, t.d. *Hil-/Hild-*, *Magn-/Mang(n)-*, *Nel-/Nil-* (begge av *Nils*), *-gar/-gard* og *-vall/-vald*. Likein er *-alf*, *-olf* og *-ulf* skrivne med *-f* etter uttale og rådande kjeldeform.

Framgangsmåten blir elles drøfta meir spesifikt under emna i bolk 3.

3 Materiale og resultat

3.1 Enkeltnamn

Tabell 1 (neste side) viser kronologisk og geografisk fordeling i femårsbolkar pr. fylke. Fylkesnamna er forkorta, men står i vanleg rekkje frå Østfold til Finnmark og bør vera sjølvforklarande. Bergen er oppført for seg etter tidlegare fylkesstatus. Summen for fylka står nede og årssummen til høgre. Ei tilleggsline til slutt viser gjennomsnittleg år for alle namna i fylket.

Materialet omfattar 832 daterte og heimfesta namn, av dei 454 mannsnamn og 378 kvinnenamn. I tillegg kjem tre namn utan heimfesting: *Jørgny* i 1914, *Hjartsvein* i 1924 og *Solgunn* i 1936 (Bindal eller Trondheim?). Dei eldste funna er *Erny* i Førde, *Odolf* i Hof i Vestfold, *Selmar* i Ullensaker og *Tidevald* i Eiker, alle i 1870. Dei yngste er *Jomund* på Dovre 1970, *Eigunn* på Inderøy 1972 og *Giljar* i Hol i Buskerud 1978. På landsbasis aukar nylaginga jamt frå 1870 til eit toppunkt i 1895–99 (13 prosent av alle). Kring 1900 kjem det eit lite fall, men deretter står nivået nesten uendra i 15 år. Frå 1915 går prosessen stegvis tilbake – sterkast kring 1925 – og brenn ut i 1970-åra.

5-år	Øf	Ak	Os	He	Op	Bu	Vf	Te	AA	VA	Ro	Ho	Be	SF	MR	ST	NT	No	Tr	Fi	Sum
1870		4	4			3	5			1				1					1		19
1875	2		3	1		1	1	1	1	1	1		2		2	2			1		19
1880	1	1	4	3		2	5	1	1	2	2		4		2	3	1	4	5		41
1885	1			3	1	1	4		3		4	1	4		4	1	6	11	2	1	47
1890	1	3	13	3			1	2	2	5	4	1	6	3	3	7	5	9	4	1	79
1895	3	2	15	3	3	1	2	6	2	3	8	1	3	3	12	8	3	17	9	1	105
1900	1	1	10	4	1	2	2	1	2	4	5	2	7	6	5	4	4	12	7	4	84
1905	3	2	6	5	1	1	2	2	2	3	3	1	2	13	9	5	4	12	9		85
1910	1		2	2	1	3				1	20	3	5	6	5	7	6	10	14	5	91
1915										2	10	4	3	7	9	10	5	9	8	1	68
1920			1	3		1	1	1	1	1	4	6	1	13	8	3	7	11	4	1	66
1925			2		1		1	1			1		1	5	7	3	4	7	3	1	37
1930		1				4					3	2	1	4	3				2		21
1935				1				1			1	1		2	1	1	3	6			17
1940				2						2	2	2	2	1	3			1		1	14
1945			1	1		1					2	1		1	6		1	3			17
1950		2				1			1	1				1			1	1		1	9
1955											1	1	1	1	1				1		7
1960											2										2
1965															1						2
1970						1									1						2
Sum	13	16	61	31	12	18	25	16	14	24	73	26	42	67	87	54	52	115	69	17	832
Gj.sn.	1896	1899	1898	1904	1914	1903	1891	1902	1898	1901	1912	1918	1902	1916	1913	1905	1913	1908	1906	1912	

1. Nye toledde namn. Tal forekomstar fordelt på femårsbolkar og fylke. Nedst gjennomsnittsar for alle forekomstane pr. fylke.

Mannsnamna dominerer fram til 1890-åra (197 mot 111). Seinare er fordelinga mellom menn og kvinner nokså lik. Også i den nordiske namnerenessansen generelt kom oppsvinget først i mannsnamna (Aarset 1982: 77).

Oslo har mange nylaga namn, men elles har Austlandet og Agder jamt over færre enn Vestlandet, Trøndelag og Nord-Noreg. Gjennomsnittsåret viser derimot at nylaginga stort sett kom tidlegare i gang i aust og sør enn i vest og nord. Det viktigaste unntaket på fylkesnivå er Oppland i aust, men på lægre nivå stikk Ålesund seg ut med eit svært tidleg tyngdepunkt (meir nedanfor). Aldersprofilen kan òg uttrykkjast på ein annan måte, som ikkje går fram av tabellen: Oslo har vel 90 prosent av tilfella før 1910, men Rogaland og Sogn og Fjordane knapt 40 prosent og Hordaland berre 30. Rogaland får derimot eit kraftig hopp like etter 1910. Av fylka på Vestlandet ligg Bergen høgst i 1910 (70 prosent), men likevel eit godt stykke bak Oslo. Gjennomsnittet for landet er 60 prosent.

Tabell 1 tek ikkje omsyn til folketalet i fylka. Relativ fordeling er betre eigna til å måle styrken i nylaginga. I tabell 2 er dei absolutte tala rekna om til relative tal. Omrekninga byggjer på «Hjemmehørende folkemængde» i kvart fylke i 1910 (*Folketellingen ... 1910*). Oslo er gjeve omrekningsfaktor 1.0 og dei andre ein faktor etter folketalet jamført med Oslo. Såleis får Oppland og Buskerud faktoren 2.0 fordi dei har halvparten så mange innbyggjarar som Oslo. Ut frå prosenttala ovanfor er 1910 er eit høveleg målepunkt, men eg har i tillegg sett på utviklinga i folketal fram til 1930. Folketeljninga frå dette året viser at innbyggjartalet har vakse 10–25 prosent i dei fleste fylka. Akershus ligg ein del over, Agder litt under, men dei har så få namn at avviket betyr lite. Sidan poenget er tilhøvet mellom fylka, ikkje dei faktiske tala, kan 1910-teljninga brukast for heile materialet.

Tabell 2 viser enda tydelegare enn tabell 1 at hovudområdet for nylaging strekkjer seg frå Rogaland nordover til toppfylket Troms, med unntak av Hordaland (utan Bergen) og til dels Sør-Trøndelag. Sogn og Fjordane når høgare enn Nordland, og Møre og Romsdal ligg på femteplass.

Men biletet er enno ikkje komplett. I innleiinga nemnde eg Sunnmøre som ein sterk kandidat og i tillegg Namdalen, Jæren og ytre strok av Sogn og Fjordane. For å få målt dette må vi gå ned til futedømme

	Folketal	Faktor	Faktisk tal namn	Relativ styrke
Troms	81.902	3.0	69	207
Sogn og Fjordane	90.040	2.7	67	181
Nordland	164.687	1.5	115	173
Nord-Trøndelag	84.948	2.9	52	151
Møre og Romsdal	144.622	1.7	87	148
Bergen	76.867	3.1	42	130
Rogaland	141.040	1.7	73	124
Finnmark	38.065	6.4	17	109
Sør-Trøndelag	148.306	1.6	54	86
Vest-Agder	82.067	3.0	24	72
Oslo	241.834	1.0	61	61
Hedmark	134.555	1.8	31	56
Vestfold	109.076	2.2	25	55
Aust-Agder	76.456	3.2	14	45
Hordaland	146.006	1.7	26	44
Buskerud	123.643	2.0	18	36
Telemark	108.084	2.2	16	35
Akershus	128.042	1.9	16	30
Oppland	119.236	2.0	12	24
Østfold	152.306	1.6	13	21

Tabell 2. Folketal og relativ utbreiing i fylka, fallande relativ styrke.

og sentrale byar. Resultata er sette opp i tabell 3. Folketalet er her òg teke frå folketeljinga i 1910. Andre futedømme har så små avvik frå fylket at det er unødvendig å vise dei.

Sunnmøre ligg på topp, med eit tydeleg sentrum i Ålesund og Borgund. I Nordland står Lofoten og Vesterålen sterkast, men likevel bak Sunnmøre. Andre kjerneområde er Fjordane, Ytre Sogn og Namdalen. I Sør-Trøndelag ruver Trondheim med Strinda langt over resten av fylket. Jæren med Stavanger markerer ein brå overgang frå Vest-Agder og Dalane. Det er ingen skilnad mellom Stavanger og bygdene på Jæren, men kronologisk ligg Stavanger i gjennomsnitt 7 år framom (1904 mot 1911). På Sunnmøre er differansen mellom by og land i gjennomsnitt 21 år, og Ålesund (1896) ligg endatil framom Oslo (1898). Borgund følgjer dei andre Sunnmørs-bygdene (1917).

	Folketal	Faktor	Faktisk tal namn	Relativ styrke
Ålesund med Borgund	20.592	11.7	29	339
Heile Sunnmøre	64.563	3.8	68	258
Lofoten og Vesterålen	47.715	5.1	47	240
Fjordane	53.392	4.5	51	230
Namdalen	28.115	8.6	26	224
Ytre Sogn	17.049	14.2	14	199
Trondheim med Strinda	53.087	4.6	40	184
Jæren med Stavanger	68.593	3.5	49	172

Tabell 3. Folketal og relativ utbreiing i utvalde futedømme og byar, fallande relativ styrke.

Dersom vi samanliknar utbreiinga av variasjonsnamn med utbreiinga av dei eldre avleiingsnamna, finn vi den største kontrasten i Sogn og Fjordane – få avleiingsnamn, mange variasjonsnamn. Klåre skilje den andre vegen har Hordaland (utan Bergen) og Fosen – mange avleiingsnamn, få variasjonsnamn. På Jæren og Sunnmøre ligg variasjonsnamna over avleiingsnamna, men skilnaden er ikkje like stor (Kruken 2013: 95–97).

3.2 Namneledd

3.2.1 Etterledd

Alle etterledda, også dei som ikkje når opp i tabellen, har bakgrunn i norrønt, eventuelt med støtte i andre nordiske eller germanske språk (jf. pkt. 2 og avsnittet her nedanfor). Dei utgjer dermed eit fast, gjenkjenneleg inventar av avgrensa omfang. Grensene og stabiliteten botnar i at etterleddet konstituerer namnet, og når ein vil skapa nye namn, kan namnekarakteren best (eller berre) sikrast gjennom ledd som på førehand har dei nødvendige konstituerande trekka. Det utelukkar reine appellativ, adjektiv og partisipp. Sjølv om vi har både *-ulv* og *-bjørn* frå før, vil namn på *-jerv* og *-elg* vera mislykka fordi orda ikkje har etterleddskarakter. Liknande restriksjonar gjeld ved omflytting av ledd: *Hugleiv* går greitt, men ikkje *Leivhug* fordi *hug* berre er forledd i det etablerte tilfanget.

Tabell 4 viser at mange av dei maskuline ledda har kjernetida før 1900. Dei fleste av desse er òg kjende gjennom sentrale namn frå tysk,

	Kvinnenamn		Mannsnamn		
	Tal saman- setningar	Gjennom- snittsår	Tal saman- setningar	Gjennom- snittsår	
-frid	59	1905	-ar	49	1911
-hild	48	1909	-vald	46	1896
-ny	44	1906	-var/d	41	1904
-dis	40	1906	-mar	36	1894
-laug	29	1910	-leif	35	1906
-bjørg	28	1911	-olf	32	1899
-run	21	1911	-fred	31	1905
-unn	20	1925	-finn	22	1915
-veig	19	1912	-vin	20	1897
-gunn	13	1937	-ulf	19	1902
-borg	10	1903	-bjørn	15	1929
-vor	10	1911	-stein	14	1920
-rid	9	1910	-alf	12	1900
-gerd	5		-frid	13	1896
-møy	3		-gar/d	13	1897
			-vid	8	1918
			-geir	7	1921
			-leik	7	1929
			-mund	6	1929
			-mod	6	1922

Tabell 4. Frekvens og gjennomsnittsår for dei vanlegaste etterledda.

engelsk, svensk og dansk, t.d. *-mar* i *Valdemar* (frå dansk), *-olf* i *Adolf* og *Rudolf* (frå tysk), *-vald* i *Osvald* (frå engelsk eller tysk), *-vin* i *Edvin* og *Elvin* (frå engelsk) og *-frid* som maskulinum (frå svensk og tysk). Dette tyder på at ein fleirnasjonal basis attåt fast heimleg bruk har vore gunstig for framveksten av nye toledda namn i Noreg. Leddet *-fred* kjem opp litt seinare, med ein ekstra tilskuv gjennom omtolkinga av det engelske *Alf-red* til *Al-fred*.

På kvinnesida har *-borg* eit liknande fleirspråkleg grunnlag og er typisk nok det eldste i topplista. Dei andre feminine ledda har jamt over ein meir norsk karakter og kan av den grunn ha fått ein tyngre start. Den kronologiske skilnaden mellom manns- og kvinneledd i topplista stemmer elles i hovudsak med skilnaden i enkeltnamn generelt (pkt. 3.1).

Leddet *-frid* merkjer seg ut. Her kan både eit breitt grunnlag og ei positiv tyding ('fager, yndeleg') ha vore med og gjort leddet populært. Eit anna påtakeleg trekk er dei mange framlegga til namn på *-frid* i Huseby (1891, 1895). Av dei kom 11 i bruk før 1900 (6 i Oslo). Det viser både kor høg status leddet hadde i agitasjonen, og kor snøgt det vann innpass. Utbreiinga har gjort at *-frid* i dag fungerer som ein spontan markør av kvinnenamn. Dette er treffande reflektert i namna *Flettfrid* frå 1983 (Jakob Margido Esp) og *Tårnfrid* frå 1999 (Otto Jespersen) om to fiktive figurar i underhaldningsbransjen. Også dei andre ledda har ei sterk plattform i etablerte norrøne namn i normalisert form, t.d. *-hild* for *-il(d)* og *-svein* for *-sven(d)*. Desse formene styrkjer leddkarakteren og gjev namna eit historisk-nasjonalt preg i pakt med andre trekk i den nasjonale kulturreisinga.

Etterledda følgjer nylaginga allment i geografisk fordeling. Det gjev hovudparten eit tyngdepunkt på Vestlandet og nordover til Troms. Mønsteret er tydelegast for unge ledd i samsvar med at nylaginga heldt seg lengst i vest og nord. Gamle ledd som *-mar*, *-vald* og *-vin* er vanlege overalt, likeins det populære *-frid* i kvinnenamna.

Dei fleste ledda er produktive over lang tid, i kvinnenamn såleis *-ny* frå *Erny* i Førde 1870 til *Heidny* i Nesna 1953, *-frid* frå *Hulfrid* i Bergen 1876 til *Vigfrid* i Bærum 1953 og *-hild* frå *Bjørghild* i Flakstad og *Dagnhild* i Ålesund 1877 til *Sirhild* i Molde 1958, og i mannsnamn *-ar* frå *Nidar* i Drammen 1886 til *Giljar* i Hol 1978, *-finn* frå *Sigfinn* i Bergen 1889 til *Marfinn* i Follidal 1949 og *-stein* frå *Alstein* i Gjesdal og *Arstein* i Oslo 1896 til *Kjellstein* i Ulstein 1967. Mindre vanlege ledd har oftast ei kortare produktivitetstid, t.d. *-mod* frå *Elmod* i Sortland 1914 til *Normod* i Ibestad 1931 og *-leik* frå *Arnleik* i Lurøy 1915 til *Oddleik* i Farsund 1953.

Dei yngste ledda er *-unn* og *-gunn* i kvinnenamn og *-bjørn*, *-leik* og *-mund* i mannsnamn, alle med eit klårt norsk preg. Men stundom er det så lang avstand mellom namna at eitt enkelt tilfelle kan endre gjennomsnittet med fleire år. Ved leddet *-vid* er det første namnet *Marvid* i Stokke 1872 og det andre *Narvid* i Oslo 1906. Ser vi bort frå *Marvid*, stig gjennomsnittet frå 1918 til 1924. Leddet *-mund* har det siste tilfellet i *Jomund* på Dovre 1970 og det nest siste i *Rigmund* i Borge 1936. Utan *Jomund* fell gjennomsnittet frå 1929 til 1921. Leddet *-geir*

har to tidlege og fem seine namn. Dei siste ligg i gjennomsnitt på 1937, 16 år meir enn gruppa samla. Dette viser at snittåret kan bli nokså misvisande når ein kjem litt nedover på frekvenslista.

Det maskuline leddet *-frid* har 12 av sine 13 namn før 1906 og deretter berre *Velfrid* i Bergen 1918. Grunnen til at det forsvann så tidleg, trass i stønaden frå svensk, må vera at *-frid* hadde etablert seg som eit dominerande feminint ledd alt før 1900 (jf. ovanfor), og sidan etterledda normalt ikkje kan vera tvikjønna, var det ikkje lenger rom for det maskuline *-frid*. Det hjelper ikkje at etymologien er ulik – det er uttrykkssida som tel. I heile tilfanget er det berre ei handfull namn som bryt dette mønsteret. Det gjeld m.a. *Fridleif* i Ålesund 1892 og *Gudleiv* i Norddal 1922, begge gjevne som kvinnenamn. Inspirasjonen ligg utan tvil i det eldre Sunnmørs-namnet *Oleif* (NPL: 431). Når mannsnamnet *Torgny* blir kvinnenamn (Kragerø 1897), er det ikkje eit brot på kjønnsgrensa, men ei omtolking frå *Tor-gny* til *Torg-ny*. Leddet *Torg-* står elles i *Torghild* på Nøtterøy 1897 og *Torgvin* på Hisøy 1886.

Ein del ledd har fått sekundære former som *-dar*, *-nar* og *-var* (av *-ar*) og *-dolf* og *-rolf* (av *-olf*). Startpunktet ligg i eldre, velkjende namn som *Reidar* for *-dar*, *Einar* og *Gunnar* for *-nar*, *Ingvar* for *-var*, *Adolf* og *Rudolf* for *-dolf* og *Torolf* for *-rolf*. Endringa inneber at leddgrensa blir flytta eitt trinn inn i forleddet, slik at andrestavinga (= andreleddet) byrjar på konsonant i staden for vokal. Det er i samsvar med ein allmenn fonologisk regel som seier at ei staving med opptakt (konsonant før vokal) er betre, eller meir harmonisk, enn ei staving utan opptakt (Kristoffersen 2015: 28). Derfor blir sekvensane *-dar*, *-nar*, *-var*, *-dolf* og *-rolf* så ofte aktiverte ved nylaging og ter seg som sjølvstendige ledd. Kjæleforma *Doffen* av *-dolf* viser det same. Med andre ord: Ein fonologisk prosess som endar i eit morfologisk produkt (i språkvitskapen kalla grammatikalisering). Det sekundære *-var* blir elles underbygd av likskapen med *-vard*. Omtolkinga frå *Alf-red* til *Al-fred* (ovanfor) gjev ein tilsvarende gevinst: harmonisk opptakt og tilslutning til eit kjent eksisterande ledd. Sjå elles døme under pkt. 3.2.2.

Regelen om harmonisk opptakt er òg grunnlaget for dei mange sekundære formene av *-ine* (døme i Weise 1989), men denne gruppa fell utom emnet her.

3.2.2 Forledd

	Tal saman- setningar	Gjennom- snittsår		Tal saman- setningar	Gjennom- snittsår
Nor-	21	1915	Hil(d)-	8	1910
Ing-	15	1899	Kår-	8	1921
El(d)-	14	1909	Frid-	7	1904
Ed-	12	1913	Jen-	7	1904
Jon-	12	1914	Jor-	7	1914
Ol-	12	1898	Jørg-	7	1901
Sol-	12	1917	Kol-	7	1901
Dag-	11	1903	Ragn-	7	1895
Ei-	11	1918	Ar-	6	1908
Kjell-	11	1915	Dor-	6	1901
Mar-	10	1910	Er-	6	1901
Nil-/Nel-	10	1896	Kar-	6	1900
Odd-	10	1908	Lid-	6	1908
Ann-	9	1905	Lin(d)-	6	1903
Berg-	8	1900	Magn-/-ng-	6	1894
Björg-	9	1904	Unn-	6	1931
Fred-	9	1912	Vil-	6	1909
Jo-	9	1923			

Tabell 5. Frekvens og gjennomsnittsår for dei vanlegaste forledda.

Forledda har lægre frekvens enn etterledda, sjølv om summen naturlegvis er lik. Frekvensane heng saman med at forledda er meir opne både semantisk og formelt (pkt. 2). Dei kan dermed spreie seg over eit større felt enn etterledda og femne eit vidt spekter av namngjevingsmotiv. Topplista omfattar både tradisjonelle norrøne ledd (*Dag-*, *Ing-*, *Odd-*) og nyare ledd, for det meste framvaksne or lånenamn (*Jen-*, *Jon-*, *Mar-*, *Nil-*). Opphavleg tyding eller språkleg bakgrunn har lite å seie. Dei nye ledda har ofte festna seg gjennom oppkalling (pkt. 3.3), dvs. at motivasjonen ligg utanfor språket, men motivet må realiserast gjennom ein viss språkleg teknikk. Oppkallinga viser såleis at *Jen-* skriv seg frå *Jens*, *Nel-* og *Nil-* frå *Nils* og *Mar-* frå *Marie*, *Maren* eller *Martin*. I farten kan vi ta med at dette svekkjer dei alternative forklaringane av ledda som NPL (s. 286, 373, 405) og andre set fram.

Også i forledda finst det enkeltnamn som endrar gjennomsnittet med fleire år. Utan *Bergunn* i Alvdal 1942 fell gjennomsnittet for *Bergnamna* frå 1900 til 1894. Leddet *Ing-* utan *Ingdis* i Sauherad 1929 og *Ingodd* i Oppdal 1937 får 1893 i staden for 1899 i gjennomsnitt. *Ing-* blir dermed det eldste på lista. Leddet *Jor-* frårekna *Jorodd* i Verdal 1949 fell frå 1914 til 1908, og *Kjell-* utan *Kjellstein* i Ulstein 1967 går frå 1915 til 1910 i gjennomsnitt. Året i tabellen må takast med sterke atterhald når tilfella er så få.

Sidan forledda kan oppstå av nesten kva som helst (stadnamn, personnamn, vanlege ord), må dei faktiske realiseringane i starten ha ein meir spesifikk bakgrunn enn det etterledda krev. Men når forleddet først er etablert, kan det ekspandere vidare utan noko klårt motiv i kvart enkelt tilfelle.

Først leddet *Nor-* (21 namn) som døme. Det har svak tradisjon som ledd og stort sett inga familieoppkalling å stø seg på, men landsnamnet *Noreg*, personnamna *Normann* og *Norvald*, det mytologiske *Nor* og appellativet *nor(d)mann* kan vera faktorar som har drive det fram (NPL: 414–15). Dersom *Nor-*namna var motiverte av norsk nasjonal-kjensle, skulle ein vente mange nylagingar under unionsstriden kring 1900, men belegga viser ingen slik profil. Huseby (1891) foreslår 7 namn på *Nor-*. Han forklarar det som ‘norden(s)’, t.d. *Norunn* ‘nordens kjærlighed’, altså ikkje nokon norsk-nasjonal markør, men heller eit uttrykk for samnordisk brorskap. Bruken tyder på at leddet tidleg kom forbi etableringsfasen og dermed mista noko av den signalverdien Huseby vil fremje, men det kan òg hende at *Nor-*namna flyt på ein kombinasjon av det spesifikke og det allmenne.

Leddet *Sol-* (12 namn) har heller ikkje noko sterkt feste i norrønt, men her er utgangspunktet sikrere. Det er utan tvil det populære *Solveig* med leddet omtolka frå *Sal-/Sol-* ‘stort rom, sal’ til *Sol-* ‘sol’. Sekundærtydinga er spesifikk og utelukkande positiv. Leddet *Vår-* (5 namn) kunne like eintydig vera ordet for årstida, men tidspunktet stemmer ikkje – ingen var fødde om våren. Likevel vil nok dei fleste assosiere til ordet *vår*, men kanskje mest metaforisk eller konnotativt (vekst, lys og liv), og motsetninga mellom årstid og namngjevingstid blir da ikkje uløyeleg.

Leddet *Nan-* (5 namn) heng litt i lufta. Dei første belegga er *Nanfrid* på Tynset 1900 og *Nanveig* på Karlsøy 1913. Eg finn ingen leietråd i familiane, og ei tilknytning til det kjende *Nansen* er tvilsam i jentenamn, sjølv om kronologien kan høve med polarhelten Fridtjof Nansen (1861–1930). Det seinare *Nanfinn* i Kinn 1922 kan koma av *Ananias* (far), men det forklarar neppe nokon av dei andre. Forleddet *Tor-* står i så mange kombinasjonar frå norrønt at det nesten ikkje kan vekse meir, i og med at nylaginga ikkje skaper nye etterledd som det kan koplast til (pkt. 3.2.1).

Dei fleste ledda er jamt fordelte på menn og kvinner, men *Dag-*, *Jon-*, *Odd-*, *Jo-* og *Ragn-* finst mest i mannsnamn og *Sol-*, *Ei-* og *Lid-* mest i kvinnenamn. Utanfor topplista er *Vår-* (5) og *Ran-* (4) berre kvinneledd og *Arn-* (5), *Bjørn-* (4) og *Sig-* (4) berre mannsledd. Tala er så låge at det ikkje nyttar å sjå noko mønster i dette. Dei fleste forledda fordeler seg etter same geografiske mønster som dei nye namna generelt, men *Björg-*, *Jon-*, *Kjell-* og *Nil-/Nel-* har ei overvekt i vest og nord.

Trass i dei vide typekrava har dei fleste forledda berre éi staving (*Ing-*, ikkje *Inge-*) og endar på konsonant om vi analyserer dei nye samansetningane etter mønster av dei gamle. Men desse konsonantane har ein tendens til å opptre i klyngjer framfor etterledd som språkhistorisk sett byrjar på vokal. Ved leddet *-ar* endar såleis 19 av forledda på *-n* (*Ernar*, *Jonar*) og 18 på *-d* (*Eidar*, *Fridar*), og ved *-olf* endar 16 av forledda på *-d* (*Eidolf*, *Judolf*) og 10 på *-r* (*Gurolf*, *Karolf*). Drivkrafta er ein allmenn fonologisk regel i samspel med eldre namn som *Einar*, *Reidar*, *Adolf*, *Rudolf* og *Torolf*, der resultatet blir ei omtolking av ledda frå *-ar* til *-nar* og *-dar* og frå *-olf* til *-dolf* og *-rolf*, sjå siste bolken i pkt. 3.2.1. Omframt det som er sagt ovanfor, er kanskje *Mordolf* i Trondheim 1919 det klåraste dømet. Det må delast i *Mor-dolf*, ikkje *Mord-olf* – tanken forbyr seg sjølv.

Når etterleddet tek til på konsonant, har forledda oftast ein meir variert struktur. Viktige unntak i mannsnamn er *-mar* med 16 ledd på *-l* (*Dilmar*, *Dolmar*) og *-vald* med 17 ledd på *-n* (*Danvald*, *Konvald*). I kvinnenamn er dei største klyngjene 14 ledd på *-r* ved *-dis* (*Irdis*, *Lardis*) og 17 på *-n* ved *-hild* (*Junhild*, *Tonhild*). Her er startpunktet rimelegvis kjende namn som *Hilmar* for *-lmar*, *Gunnvald* for *-nvald*, *Tordis*

for *-rdis* og *Gunnhild* for *-nhild*. I disse namna ligg stavingsgrensa (og leddoppfatninga) fast fordi andreleddet ikkje kan byrje med *lm-*, *nv-*, *rd-* eller *nh-*. Dermed oppstår det ikkje sekundære ledd av desse samansettingane. Men dersom konsonantane utgjer ein harmonisk opptakt, kan begge gå til andrestavinga, jf. *Al-fred* (<*Alf-red*) og kortformene *Stoffer* av *Kri-stoffer* (< *Krist-offer*) og *Trine* av *Ka-trine* (< *Katr-ine*).

3.3 Oppkalling med leddvariasjon

Familiebasert oppkalling er ei sentral drivkraft i all norsk namnehistorie, og av moglege framgangsmåtar er oppkalling med fullt namn etter besteforeldra nesten einerådande frå tidleg kristen tid til 1700–1800-talet og i stabile bygdesamfunn enda lenger. I denne delen av undersøkinga vil eg drøfte korleis dei nye toledda namna står i høve til oppkallingssystemet.

Dåpslista i kyrkjebøkene har med namnet på alle foreldra, og så langt foreldra ber primære patronym, viser lista òg namnet på begge bestefedrane. Når patronyma stivnar og blir vanlege slektsnamn, fell morfaren straks ut, og på neste trinn også farfaren. Bestemødrene er usynlege anten foreldra har primære eller sekundære patronym. Denne mangelen kan ein bøte på ved å gå inn på dåpsnotisen til foreldra. Folketeljingane kan òg brukast til å leite bakover i familien, men her er det ein stor veikskap at avdøde personar ikkje er med. Ein del av sekundærlitteraturen, m.a. *Norges bebyggelse*, nemner som regel alle besteforeldra og er til god hjelp for å finne eventuell oppkalling. Den ujamne representasjonen i kjeldene gjer registreringa tilsvarande mangelfull.

I den tradisjonelle fullnamnsoppkallinga måtte gut få namn etter mann og jente namn etter kvinne utan endring av forma, eller med ei viss (skriftleg) justering innanfor kjønnskategorien, t.d. *Kristen* → *Kristian* på 1800-talet. Leddbasert variasjon gav høve til å kalle opp jente etter mann og gut etter kvinne, og ein kunne knyte det nye namnet til foreldra utan å få for tette samanfall (Kruken 2018: 331, 338). Dei fleste av dei 832 namna liknar ikkje namnet på foreldra eller besteforeldra (så langt dei er funne), men eg har registrert 165 tilfelle av namnelikskap som fordeler seg slik på kjønn og generasjon:

Nammeledd frå	Far	Mor	Farfar	Morfar	Farmor	Mormor	Olde- foreldre	Anna
Gut	32	27	12	9	2	1		3
Jente	33	15	9	11	7	3	2	3

Tabell 6. Oppkallingsmønster i nye toledda namn.

Tabellen viser at gut ofte får namn etter mor og jente namn etter far. Det inneber ei kryssing av kjønnsgrrensa som var umogleg så lenge kravet var ei fast namneform. Bestefedrane er så godt representerte at tala har ei viss vekt. Jenter blir ein del oppkalla etter farmor, men for bestemødrene elles og for oldeforeldra kan vi knapt lesa ut noko anna enn at oppkallingsmåten vart praktisert. Det reelle talet er rimelegvis høgre. I sum er det grunnlag for å seie at foreldra vinn over besteforeldra gjennom leddvariasjonen. Det same skjedde da avleiingsteknikken breidde seg på 1700- og 1800-talet. Også den gongen fekk mange jenter namn etter far, men vi manglar eksakte tal for kor sterk tendensen var. Dreininga frå besteforeldre til foreldre heng nok òg saman med at det er foreldra som bestemmer namnet, og ei innbakt drivkraft kan da vera at dei får markert seg meir individuelt enn i den gamle oppkallinga. (Oppkalling med fullt namn kan gje eit anna bilete, men det er ikkje med her.)

To av dei seks tilfella i kolonnen «Anna» gjeld oppkalling etter andre slektningar: *Bårdfrid* i Borgund 1913 etter ein avdød bror (*Bård*) og *Dormod* i Frei 1920 etter ei tante på morssida (*Dordi*). I dei andre tilfella er namnet knytt til eit slektsnamn eller gardsnamn: *Herlaug* etter *Hernes* på Frosta 1892, *Kronveig* etter *Kronstad* i Bergen 1901, *Nordvald* etter *Nordeide* i Bergen 1904 og *Ringalf* etter *Ringdal* i Sunnylven 1897.

Nesten alle namna i tabell 6 er laga gjennom eit grep som liknar den gamle etterleddsvariasjonen, det vil seie at forleddet står fast, medan den siste delen blir endra. Men ein viktig skilnad er at den delen som blir bytta ut, omfattar fleire formelle typar enn dei tradisjonelle etterledda. Det vanlegaste utgangspunktet er lånenamn av skiftande lydleg karakter. Desse namna har ikkje opphavleg (latinske) eller i si norske form (greske, hebraiske) ein toledda struktur, men i lagingsprosessen blir den første stavinga trekt ut som eige ledd og sett saman

med eit tradisjonelt norsk etterledd. Det elementet som står att, er berre ein fonologisk rest, t.d. *-tea* i *Dor-tea*, *-ok* i *En-ok* og *-en* i *Jørg-en*. Desse delane er av formelle grunnar ubrukelege i nye toledda namn.

Nokre døme på endring frå lånenamn til toledda norsk namn: *Annveig* i Drammen 1901 av *Anna* (mor), *Danvald* i Selje 1910 av *Daniel* (morfar), *Dikkar* i Herøy 1922 av *Dikka* (mor), *Dorfinn* i Bremsnes 1893 av *Dortea* (mor), *Guroolf* i Oslo 1901 av *Gurine* (mor), *Jørgchild* i Skien 1883 av *Jørgen* (far), *Magny* i Glemmen 1879 av *Magnus* (far), *Marfrid* i Bore 1910 av *Marie* (mor), *Nikfred* i Ulstein 1906 av *Nikolina* (farmor), *Rasvald* i Ålesund 1898 av *Rasmus* (far), *Synulf* i Davik 1906 av *Synnøve* (mor) og *Tørdis* i Stavanger 1911 av *Tørris* (far).

Ei liknande omlaging av nordiske namn finn vi m.a. i *Axhild* i Oslo 1898 av *Axel* (far), *Birghild* i Flakstad 1900 av *Birger* (far), *Borgfinn* i Sødorp 1900 av *Borger* (far), *Hullvard* i Ålesund 1913 av *Hulda* (mor), *Olfrid* i Bardu 1885 av *Ole* (morfar), *Unnhild* i Hamre 1917 av *Unna* (mormor) og *Unnleiv* i Trondheim 1925 av *Unni* (avdød mor). Namn på *Ol-* av *Ole* er den største gruppa. Det heng saman med at *Ole* var det vanlegaste mannsnamnet på 1800-talet og dermed også domierte i patronyma.

Regulær etterleddsvariasjon ligg til grunn for namn som *Borgvar* i Levanger 1919 av *Borghild* (mor), *Dagbjørn* i Oslo 1902 av *Dagmar* (mor), *Elmod* i Sortland 1914 av *Elvin* (far), *Halvfrid* i Oslo 1924 av *Halvdan* (far), *Hendis* i Flakstad 1901 av *Henrik* (far) og *Rudny* i Åmot 1920 av *Rudolf* (far). Opphavsnamnet er her alltid nordisk eller germansk fordi det berre er slike namn som synkront sett har eit tydeleg etterledd. Vekslinga mellom manns- og kvinnenamn går like fritt som i gruppene ovanfor. Av og til byggjer etterleddsvariasjonen på ei endring av leddgrensa, som når *Einar* (historisk *Ein-ar*) gjev opphav til *Eibjørg* på Austre Toten 1903 (etter far) og *Eivar* og *Eigunn* på Inderøy 1967 og 1972 (søsken, etter far). Overgangen frå *Ein-ar* til *Ei-nar* o.l. er drøfta nærare i pkt. 3.2.1 og 3.2.2.

Nokre gonger blir forleddet bytta ut og etterleddet står fast, t.d. *Leidvald* i Eigersund 1929 av *Ingvald* (far), *Modhild* i Time 1920 av *Magnhild* (mor) og *Kjellstein* i Ulstein 1967 av *Jostein* (far). Sidan etterledda er kjønnsesifikke, kan ikkje slike endringar gå frå mann til kvinne eller omvendt. Det avgrensar bruken sterkt. Omflytting av ledd

er enda sjeldnare. Namnet *Anmar* i Eidsvoll 1874 av *Maren* (mor) viser typen. Tilfellet *Bjarnfrid* i Vartdal 1928 heng truleg saman med *Asbjørn* (far), men er ikkje like opplagt som *Anmar*.

Ein siste måte er å byggje ut eit einledda namn til eit toledda (addisjonsvariasjon). Dei klåraste døma er *Bårdhild* i Malangen 1888 av *Bård* (far), det nemnde *Bårdfrid* i Borgund 1913 av *Bård* (avdød bror), *Karlfrid* i Trondheim 1901 av *Karl* (far), *Svendborg* i Ålesund 1901 av *Svend* (far) og *Trondis* i Ådal 1907 av *Tron* (far). Ein nærskyld type er konsonantforenkling i opphavsnamnet, t.d. *Jenhild* i Saltdal 1901 av *Jens* (morfar) og *Nildis* i Tromsøysund 1913 av *Nils* (far). Denne typen gjeld i hovudsak lånenamn, men i eit tilfelle som *Karulf* i Ålesund 1885 er det rimeleg å sjå ei forenkling av *Karl* sidan det var namnet åt faren. (Steget frå toledda til einledda namn fell utom drøftinga her.)

Som eit tilleggsmoment har eg sett på alderen til foreldra. Det viste seg fort at dei fordeler seg jamt over alle årstrinn. Materialet gjev såleis ikkje grunnlag for å seie at alderen i seg sjølv har spela noka rolle. Men eit uløyst problem er om gamle foreldre hadde gifta seg seint og dermed gav namnet på same steg i barneflokket som unge foreldre, eller om dei hadde gifta seg tidleg og gav namnet til eit barn lenger uti rekkja.

Slektsmarkeringa i dei nye variasjonsnamna er som nemnt i store trekk den same som i dei tusentals avleiingsnamna på 1700- og 1800-talet. Moten skiftar med andre ord frå *Dortea* → *Dorteus* til *Dortea* → *Dorfinn*, eller *Lars* → *Larsine* → *Lardis* (Stavanger). Motivet ligg fast, men teknikken er annleis. For folk som ikkje kjenner familien, er det lettast å sjå det formelle brotet, men personreferansen gjer at namnet føyer seg inn i ein lang tradisjon likevel.

3.4 Samfunnsgrupper

Opplysningane om yrke er tekne frå den digitaliserte versjonen av folketeljinga 1910. Det er vanskeleg å finne alle og få plassert dei rett fordi nemningsbruk, forkortingar og stavemåte varierer, og fordi mange står med fleire yrke i rad. Dessutan er det eit storarbeid å skilje ut søner, døtrer, koner osv. som har yrket knytt til forsørgjaren, ikkje

til seg sjølve. Kyrkjeboka nemner oftast berre hovudyrket, men er i skanna versjon uoverkommeleg å bruke.

Eg har prøvd å fange opp alle hovudgruppene og slå saman nemningar som dekkjer same sak (her i normert form). Gruppa *sjølveigar* er såleis lagt inn i gruppa *gardbrukar*, og *lærar i folkeskolen* er jamstilt med uspesifisert *lærar*. Herunder fell òg lærarane i folkehøgskolen, men dei er samtidig nemnde spesifikt såpass ofte at vi kan sirkle inn ei eiga gruppe. Kategorien *innerst* er så langt som råd fordelt etter det yrket innersten dreiv, fordi innerst i seg sjølv ikkje er eit yrke, men ei buform (som rett nok inneber eit sosio-økonomisk lågsjikt). Sjøfolk i ulike funksjonar er slegne saman, men *skipper* er i tillegg vurdert særskilt fordi dette ser ut til å vera ei stabil nemning for sjøfolk på øvste nivå. Handelsfolk har ei liknande rangdeling frå *landhandlar* til *handelsborgar* (i by), og eg viser dei både samla og borgarane for seg. Yrke som *bakar*, *skreddar* og *smed* omfattar både svein og meister, men dei fleste står uspesifiserte. I tillegg er grensene så rørlege (sveinen vil opp) at det er uråd å skilje ut stabile undergrupper.

Mange av bøndene i kyststrok er samtidig fiskarar. Det gjer gruppeskipnaden litt kunstig. Eg har derfor òg sett på gardbrukar og fiskar under eitt. På same måten er det mykje overlapping mellom husmann og fiskar, men desse gruppene står så likt kvar for seg at ei samanslåing ikkje vil endre resultatet. Gruppene *tømmerhoggar*, *tømrrar* o.l. er utelatne fordi dei fleste står med yrket *gardbrukar* eller *arbeidar* på første plass.

Dei minste gruppene er så små at prosentane må takast med atterhald, men det er likevel grunn til å merkje seg den høge prosenten for skipperar. I dei store gruppene bør tala vera pålitelege for alle. Ingen av yrka skil seg spesielt ut, sjølv om det mellom gruppene over 10.000 er eit jamt fall frå arbeidar til fiskar.

På landsbygda er alle dei vanlege yrka med, lærarane medrekna. Dei er den mest boklege og litterært orienterte gruppa der, men hevar seg likevel ikkje over bønder, arbeidarar eller handverksfolk. Prestestanden viser seg så å seie ikkje. Det einaste tilfellet er presten og folkeminnesamlaren Ole Tobias Olsen (1830–1924) i Hattfjelldal. Han kalla dotter si *Helgfrid* (1887) fordi ho kom til på ein søndag.

Yrke	Folketeljinga 1910	Nylaga namn	Prosent
Bakar	4.500	16	0.36
Arbeidar	42.000	115	0.29
Sjømann, skipper	21.000	60	0.28
Skipper særskilt	1.100	25	2.27
Lærer	15.500	35	0.23
Snikkar	14.000	29	0.21
Gardbrukar	110.000	235	0.20
Målar	7.100	13	0.18
Handelsmann	21.000	29	0.14
Handelsborgar særskilt	1.100	5	0.45
Skreddar	8.500	12	0.14
Skomakar	12.000	15	0.13
Husmann	22.000	25	0.11
Smed	8.800	7	0.08
Fiskar	100.000	80	0.08
Gardbrukar og fiskar samla	210.000	315	0.15
Prest, teolog	1.500	1	

Tabell 7. Nye namn fordelte på yrke. Frekvens og prosent av gruppa.

Byane har ei sterkare sosial lagdeling enn landsbygda og kan dermed lettare få ein bestemt stands- eller yrkesprofil i nylaginga av namn. Spelerommet er stort i alle dei større byane, men kanskje størst i Oslo og Bergen – her finn vi både gatefeiar, agent, rekningsbud, elektrikar, frisør, typograf, trikkefører, kaptein, konditor og hotellstyrar. Materialet har nokre få handelsborgarar, men elles ikkje embetsmenn eller borgarskap på ei handfull nær, og dermed ikkje prestar heller. Dei aller fleste som lagar nye namn i Oslo og Bergen, er handverkarar, handelsfolk eller arbeidarar og høyrer såleis til mellom- eller lågsjiktet sosialt sett. Ålesund har ein god del skipperar, elles alle slags yrke, og det same gjeld Stavanger, Bergen og Trondheim.

3.5 Målsyn og namnelaging

Namnebøkene legg opp til at nylaging etter norrønt mønster skal vera ein integrert del av den nordiske namnerenessansen og dermed ein verksam faktor i den nasjonale kulturreisinga. Aasen grunnjev sine

framlegg nettopp med at det nedarva tilfanget bør «forøge sig med Tiden og voxe paa det hjemlige Grundlag» (1878: 56). Støylen (1887), Huseby (1891, 1895) og Bru (1905, 1913) tenkjer likeins. Bøkene skil altså ikkje prinsipielt mellom gamle og nye (nylaga) namn. Huseby set alle i same lista utan å seie kva som er kva. Alt dette syner at agitatorane meiner det nye er like godt som det gamle berre råstoffet er norrønt.

Bakgrunnen for å skilje ut målsynet som eit eige kulturelt aspekt i denne undersøkinga er at faglitteraturen gjerne framhevar målrørsla som ei drivande kraft i utbreiinga av norrøne og norrøninspirerte namn. Terje Aarset meiner såleis at «familiar som var nasjonalt oppglødde (for målsak, venstresak, folkehøgskuleideane)» (1982: 67), høyrde til kjernetroppane i namnerenessansen. Implisitt blir lærarane viktige fordi dei generelt var gripne av dei ideane Aarset nemner, og ofte sette målsaka fremst, med historisk-nasjonal grunngeving. Ola Stemshaug koplår nylaginga direkte til arbeidet for norrønbaserte namn og gjer folkehøgskolen til ein katalysator langt framover 1900-talet (1995: 77–78).

Mine funn støttar ikkje dette (tabell 7). Det finst naturleg nok ein del enkelttilfelle, som Stemshaugs *Vinjar* (1995), men det endrar ikkje heilskapen. Korkje lærarar og målfolk generelt eller høgskolerørsla spesielt yter noko meir enn andre grupper. Det kan vel hende at målfrelste lærarar misjonerte meir, slik namnebøkene så innstendig oppfordrar dei til (t.d. Støylen 1887: V), men dei følgjer ikkje opp i gjerding. Samtidig må vi ta med at undersøkinga her har ein veikskap: Målvennlege lærarar kan liggje over gjennomsnittet for gruppa (og dermed over andre yrkesgrupper), men bli nøytraliserte ved at lærarstanden elles ligg under. Ut frå dei mange tilfella der eg veit kva målsyn læraren hadde, finn eg likevel ingen klår indikasjon på at yrkesprosenten gjer målfolket urett. Det er mogleg at ei full inventering kan nansere dette bildet, men signifikant annleis blir det neppe.

I utgangspunktet kunne ein nok tenkje seg ein samanheng mellom allmenn målsak og norrønbasert nylaging i Sogn og Fjordane og på Sunnmøre, men det gjeld avgjort ikkje for Oslo, Bergen, Ålesund og Trondheim, og langt på veg ikkje for Lofoten og Vesterålen heller, om ein legg skolemålet til grunn for målviljen generelt i regionen (Lockertsen 1982:

262–63). Skilnaden mellom Ytre og Indre Sogn i namnelaging stilt mot likskapen i språk og kultur forstyrrar på omvendt måte. Indre Sogn hadde endatil ein livskraftig folkehøgskole i Sogndal. Skolen var ein av grunnsteinane under den nasjonale kulturreisinga i sognebygdene (Torjusson 1977: 184), men i namnelaginga finn vi knapt eit spor. Rett nok gjekk Olaf Huseby på høgskolen i Sogndal (1871–72), og dei agitatoriske bøkene hans (1891, 1895) kan vera inspirerte av det, men dei som seinare brukte bøkene, hadde flestalle inga tilknytning til skolen.

Eit par moment som kunne opne for at folkehøgskolen og andre lærargrupper verkeleg var praktiserande vegvisarar, er 1) dei såg ikkje nylaging som ein fullverdig del av namnerenessansen og fell derfor ut i dette materialet, eller 2) dei godtok berre nye namn med to norrøne ledd (*Dagbjørg, Sigfinn*) i samsvar med framlegga i namnebøkene (jf. tillegget), og ikkje namn med innlånt forledd og norrønt etterledd (*Jonhild, Synulf*). Til det første er å seie at når agitatorane knyter prosessane så tett saman både ideologisk og praktisk, er det lite truleg at høgskolefolk og andre målreisarar medvite har skilt dei åt. Truleg visste dei ikkje alltid kva som var gammalt eller nytt heller, men måtte gå etter form utan kontekst (jf. pkt. 2). Til det andre kan vi slå fast at lærarane i folkehøgskolen som andre lærargrupper er like tilbakedregne i dei fullnorrøne namna som i dei halvnorrøne, og på dette punktet kan ikkje materialet ha noka skjult slagside.

4 Oppsummering og vurdering

Med dei strenge utvalskriteria er talet 832 nye namn etter 1870 eit minimum. Kjeldene løyner nok eit hundretal til, kanskje meir (eg har funne ein del, men for seint til få dei inn). Dessutan må vi ta med 20–30 namn før 1870, og rimelegvis nokre av dei som namnebøkene har. Det samla talet ligg sikkert på 1000 eller meir. E.H. Lind (1905–15) har romt rekna 1000 toledda namn på oppslagsplass når ein tek med uvisse og reint islandske namn. Tilfanget er med andre ord fordobla frå 1870-åra til i dag. Mange av dei nye namna er svært sjeldne, men det gjeld òg mange i Lind. Noreg ligg minst på høgde med Island (Kvaran og Jónsson 1991: 34–43), og etter namnebøkene å dømme godt framom Sverige og Danmark.

Undersøkinga har vist at det både absolutt og relativt er flest nylaga namn på Vestlandet (frårekna Hordaland), i delar av Trøndelag og i Nord-Noreg. På fylkesnivå ligg Troms øvst, men elles er det klåre skilnader mellom futedømma og ofte mellom by og land i tillegg. Kjerneområda sørover frå Troms er Vesterålen og Lofoten, Namdalen, Trondheim, Sunnmøre (spesielt Ålesund-Borgund), Fjordane, Ytre Sogn og Jæren. Austlandet med Oslo i spissen kjem tidleg i gang, men fell merkbar av etter 1910. I vest og nord held nylaginga seg lenger, og på Sunnmøre ganske bra til 1940-åra. Førsteintrykka slår til alle stader.

Nylaginga skaper ikkje nye etterledd av norrøn type. Ekspansjonen skjer gjennom fleire og meir varierte forledd. Dei spenner frå reint individuelle former (*Gur-*, *Nik-*, *Ras-* ofl.) til ledd av allmenn karakter (*Björg-*, *Dag-* ofl.). Dei mest eigenarta får sjeldan nokon ettervekst. Andre, meir nøytrale ledd etablerer seg i toppen av det faste tilfanget (*El-*, *Nor-* ofl.).

Nylaginga er sterkt forankra i dei jamne lag av folket, men har òg eit tydeleg innslag i mellomhøge grupper som skipperar og handverksmeistrar. Dette pregar materialet frå byrjing til slutt, og det gjeld overalt, frå storby til utbygd – altså ikkje noko sosialt fall eller noka sosial forskyving i nemneverdig grad etter 1870. Borgarskapet er lite med, og embetsstanden enda mindre. Prestane har falle nesten heilt ut. Dette står i skarp kontrast til den rolla dei spela tidlegare på 1800-talet, da både prestar og andre embetsfolk utviste «en forbausende Virtuositet» i namnelaging og skrivemåte (Munch 1854: 40; Kruken 2016: 79–80). Endringa kan henge saman med at lagingsmåten går frå avleiing til samansetjing, men er i det heile vanskeleg å forklare. Det ville vera merkeleg om prestane av klassemessige grunnar skulle ta avstand frå den siste når dei levde så med i den første. Det same kan seiast om embetsstanden elles.

Lærarane ligg jamt med gardbrukarane og så vidt over den store gruppa av handelsmenn. På allment grunnlag veit vi at lærarane i større grad enn andre samfunnssjikt var målfolk. Det gjeld generelt i folkeskolen, men spesielt i folkehøgskolen. I nylaginga av namn er mål-ideologien ingen merkbar faktor, sjølv om Aasen og andre la opp til at mål og namn skulle gå hand i hand.

Vidar Haslum (2007: 38) viser at namnebruken på Agder ikkje følger målpolitiske liner, men snarare kan ytre seg som ein motpol, der andre ting enn språket styrer. Det er enda eit korrektiv til den tradisjonelle oppfatninga som Aarset og Stemschaug målber.

Biletet er i det heile uryddig under ein språk- og kulturpolitisk synsvinkel. Skal ein unngå altfor partikulære forklaringar, må ein òg sjå på andre faktorar. Med visse atterhald samsvarar namngjevinga først og fremst med geografi og samfunnstype. By og kyst skaper mest, innlandet langt mindre (jf. Haslum s.st.). Det same gjeld for avleiingsmøten eit hundreår før. Dermed ser det ut til at eit utoverretta, opent og rørleg nærings- og kulturliv er gunstig – om ikkje nødvendig – for nyskapande namngjeving. Eg tør iallfall hevde at dette er eit sentralt moment til ei forklaring.

Litteratur

- Bru, Ludv[ig] 1905: *Norske folkenamn med tydingar*. Voss.
- Bru, Ludv[ig] 1913: *Norske folkenamn med tydingar*. 2. utg. Kristiania.
- Folketellingen i Norge 1 desember 1910. Første hefte. Folkemængde i Rikets forskjellige administrative inndelinger m. v. 1 desember 1910*. Utgit av Det Statistiske Centralbyraa. Kristiania 1912.
- Haslum, Vidar 2007: Navneskikk og personnavn-utvikling i Birkenes, Herefoss og Vegusdal. *Birkenes Historielag. Årsskrift* 26. 17–59.
- Huseby, Olaf 1891: *Norsk Navnebog indeholdende 300 Kvinde- og 500 Mandsnavne*. Kristiania.
- Huseby, Olaf 1895: *1000 norske Døbenavne med korte Forklaringer af deres Betydning*. Kristiania.
- Kristoffersen, Gjert 2015: *Innføring i norsk fonologi*. 4. utg. Bergen.
- Kruken, Kristoffer 2012: Kjeldebruken i *10 001 navn* – eit kritisk innlegg. *SAS* 30. 161–64.
- Kruken, Kristoffer 2013: Nylaga fornamn i norsk 1750–1949. Tom Schmidt (red.): *Målblomar til Margit. Veneskrift til Margit Harsson på 70-årsdagen den 9. juni 2013*. 93–101. Oslo.
- Kruken, Kristoffer 2016: Namngjeving, heimedåp og prestemakt i P.A. Munchs tid. *NV* 33. 71–82.
- Kruken, Kristoffer 2018: Personnamn i etterreformatork tid. Brit Mæhlum (red.): *Norsk språkhistorie. II. Praksis*. 326–63. Oslo.

- Kvaran, Guðrún og Sigurður Jónsson frá Arnarvatni 1991: *Nöfn Íslendinga*. Reykjavík.
- Lind, E.H. 1905–15: *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala–Leipzig.
- Lockertsen, Roger 1982: Nordnorsk målreising 1848–1945. Tove Bull og Kjellaug Jetne (red.): *Nordnorsk. Språkav og språkforhold i Nord-Noreg*. 247–77. Oslo.
- Munch, P.A. 1854: Fremdeles om Valget af Personsnavne, og Vedligeholdelsen af vore nationale Navne. *Norsk Folke-Kalender for 1854*. 33–44. Optrykt i Kristoffer Kruken (utg.): *Personnamnarbeid av P.A. Munch*. Oslo 2016. 35–46.
- Munch, P.A. 1857: Om Betydningen af vore nationale Navne tilligemed Vink angaaende deres rette Skrivemaade og Udtale. D.s. (red.): *Norskt Maanedsskrift*. 3. 1–64, 122–66, 239–74, 346–73, 438–59, 481–98. Optrykt i Kristoffer Kruken (utg.): *Personnamnarbeid av P.A. Munch*. Oslo 2016. 49–234.
- NPL = Kristoffer Kruken og Ola Stemshaug (red.): *Norsk personnamnleksikon*. 3. utgåva ved Kristoffer Kruken.
- Stemshaug, Ola 1995: Fornamnet *Vinjar* – opphav og bruk. *NN* 12. 71–79.
- Støylen, Bernt 1887: *Norske døbenavne med deres betydning og oprindelse*. Kristiania.
- Torjusson, Aslak 1977: *Den norske folkehøgskulen. Opphav og grunnlag*. Oslo.
- Vågslid, Eivind 1930: *Norsk navnebok*. Oslo.
- Weise, Lis 1989: *Mine, Dine og Sine*. Kvindenavne på *-ine*. Lena Peterson m.fl. (red.): *Studia Onomastica. Festskrift till Thorsten Andersson den 23 februari 1989*. 415–25. Stockholm.
- Aarset, Terje 1982: Frå den nordiske namnerenessansen til i dag. Ola Stemshaug (red.): *Norsk personnamnleksikon*. [1. utgåva]. 66–92. Oslo.
- Aasen, Ivar 1878: *Norsk Navnebog eller Samling af Mandsnavne og Kvinde-navne*. Kristiania. Optrykt 1912. Ny utgåve ved Kristoffer Kruken og Terje Aarset. Volda 1997. (Skrifter frå Ivar Aasen-instituttet. Nr. 3.)

Tillegg

Nylaga namn i eit utval namnebøker

Dei bøkene som er med, er Munch 1857 (M57), Aasen 1878 (A78), Støylen 1887 (S87), Huseby 1891 (H91) og 1895 (H95) og Bru 1905 (B05) og 1913 (B13). Plussteikn merkjer av forekomst i bøkene, og

kolonnen til høgre viser år og stad for den første bruken. Eg vil gjenta at desse tilfella ikkje er med statistikkane ovanfor. Stjerne i kolonne B13 gjeld namn Bru er usikker på. Kjønn (f, m) er føydd til av meg etter skjønn. Det er særleg viktig for namn på *-rod*, som Bru endrar frå kvinnenamn i 1905 til mannsnamn i 1913.

	M57	A78	S87	H91	H95	B05	B13	Kom i bruk
Adalfus	+							
Adalljot	+							
Adalråd	+							
Adalvard	+							
Agbjørn					+	+	+	
Agfinn				+	+			
Agfred					+	+	+	
Agfrid					+	+	+	
Agmod	+							
Agrun					+	+	+	
Agstein					+	+	+	
Agvard					+	+	+	1916 Haram MR
Agvild					+			
Alrun	+							
Arnfred	+	+		+	+	+	+	1883 Fitjar HO
Arngils	+				+	+	+	
Arnmund	+							
Arnrod						+f	+m	
Arnvald	+	+		+	+	+	+	1892 Fjaler SF
Arnveig		+	+	+	+	+	+	1908 Ibestad TR
Asbrand					+	+	+	
Asfred	+				+			1904 Fitjar HO
Asfrid	+				+			1899 Oslo OS
Asleik	+				+			
Aslinn	+							
Asrun				+	+	+	+	1892 Vemundvik NT
Astrud		+			+	+	+	
Asveig			+		+			1899 Oslo OS, Åmot HE
Asvild				+	+			
Audfred	+			+	+	+	+	
Audfrid				+	+	+	+	1891 Randaberg RO
Audgunn	+	+		+	+	+	+	1903 Vanse VA
Audleik				+	+	+	+	1924 Eikefjord SF
Audstein		+		+	+	+	+	1885 Nes TE
Audvald					+	+	+	1925 Tjøme VF
Audvard	+	+						1920 Eid SF
Audveig		+	+	+	+	+	+	1908 Tromsø TR
Audver						+	+	
Audvin	+	+		+	+			1904 Hetland RO
Baugdis				+	+	+	+	
Baugfrid				+	+	+	+	
Baughild					+	+	+	

Bauglinn	+										
Baugvard				+	+	+					
Baugvild				+							
Bergfrid			+	+	+	+			1891	Fræna MR	
Bergmund				+	+	+			1923	Bjerkreim RO	
Bergny			+	+	+	+			1895	Gjøvik OP	
Bergstein				+	+	+			1897	Bærum AK	
Bjarnar	+			+					1898	slektsnamn?	
Bjarndis	+			+	+	+			1860	Bergen HO	
Bjarngeir	+			+	+	+					
Bjarngerd	+			+	+	+					
Bjarnleif/-v	+			+	+	+					
Bjarnlinn	+			+							
Bjarnrik	+			+							
Bjarnrod						+	f	+	m		
Bjarnstein	+			+	+	+			1916	Bud MR	
Bjarnvard	+			+							
Bjørgmund		+		+	+	+	+		1893	Lardal VF	
Bjørgveig		+		+	+	+	+		1902	Flakstad NO	
Bjørnfrid						+	+				
Bjørnlaug						+	+		1935	Bergen HO	
Bjørnvald	+	+		+	+	+	+		1885	Drøbak AK	
Bjørnveig						+	+	+			
Bodolv						+	+				
Borgalf			+	+					1906	Skjervøy TR	
Borgdis			+	+	+	+			1903	Lavangen TR	
Borgfinn				+					1900	Sørdorp OP	
Borgfrid			+	+	+	+			1899	Rissa ST	
Borgrun			+	+	+	+			1899	Bergen HO	
Borgstein				+	+	+			berre	slektsnamn?	
Borgtor				+	+	+			1907	Voss HO	
Borgulf		+		+	+	+			1942	Feiring/Eidsvoll	
Borgvard				+	+	+	+		AK 1919	Levanger NT	
Borgveig				+	+	+					
Borgvild				+							
Botfrid				+	+	+					
Botgjerd				+	+	+					
Botlaug						+	+				
Botny						+	+				
Botvild				+							
Dagbjart	+	+		+	+	+	+				
Dagborg				+	+	+			1897	Kristiansund MR	
Daggjerd								+			
Daghild				+					1898	Drammen BU	
Dagveig		+	+	+	+	+	+		1898	Grimstad AA	
Dagvin				+					1896	Oslo OS	
Eingils								+			
Einleiv								+	*		
Eldar		+		+	+	+			1884	Trondheim ST	
Farvald								+	*		
Finnstein				+	+	+		+	*	1920	Bergen HO

Fjørmund	+						
Folkvald	+			+			
Folkvid			+	+	+	+	1891 Modum BU
Folkvin	+		+	+			
Fredbjørn				+			1945 Skogn NT
Fredborg				+	+		1900 Hurum BU
Fredgunn		+			+		1945 Flakstad NO
Fredhild					+		1915 Frøya ST
Fredveig					+		1928 Oslo?
Freygeir	+			+			
Freyhild	+						
Freyleif	+						
Freyvin	+						
Fridborg				+		+	
Fridgaut	+			+			
Fridgrim				+			
Fridgunn	+		+	+		+	1901 Oslo OS
Fridhild				+		+	1905 Vågan NO
Fridlaug				+		+*	1898 Trondenes TR
Fridleik					+	+	1923 Sande SF
Fridlinn	+						
Fridulf	+			+			1873 Kongsvinger HE
Fridvard				+			1896 Oslo OS
Fridveig				+		+	1913 Innvik SF
Fridvild				+			
Gautfred	+						
Gautvar,f	+						
Gautvar,m				+			
Geirmod	+						
Geirvar	+						
Geirvild				+			1949 Tau RO
Geirvin					+	+	1951 Ulvik HO
Geirvor						+*	
Godfrid				+			
Godrun	+						
Grimvald	+						
Gudalf	+						
Gudar					+	+	
Gudborg			+	+	+	+	
Gudfinn	+						1930-t.? Leirfjord NO
Gudravn	+						
Gulldis		+	+	+	+	+	1898 Lindås HO
Gullfrid			+	+	+	+	1897 Kvam HO
Gullrun		+	+	+	+	+	
Gunnalf	+						1909 Gran OP
Gunnendis		+	+	+	+	+	1894 Andebu VF
Gunnravn	+						
Gunnrid					+	+	1916 Steinkjer NT
Gunnrod		+m	+f	+f	+f	+m	
Gunntrud		+			+	+	
Gunnveig		+	+	+	+	+	1883 Strinda ST

Gunnvild				+			
Hagbjørg				+	+	+	
Hagdis					+	+	
Hagfrid					+	+	1923 Gildeskål NO
Hallborg				+	+	+	1897/98 Sørfold NO
Hallgunn	+		+	+	+	+	1909 Stoksund ST
Hallrod					+f		
Hallrun	+	+		+	+	+	1950 Eikefjord SF
Havbjørn				+			
Havhild	+		+	+	+	+	1889 Trondheim ST
Heidbjørg					+	+	
Heidborg					+	+	
Heiddis					+	+	
Heidfrid					+	+	
Heidgunn					+	+	
Heidlaug					+	+	
Heidleiv					+	+	
Heidunn					+	+	1960-t. RO?
Heidvor					+	+	
Hergard		+	+	+	+	+	1898 Bergen HO
Hergest/-gj-	+	+		+	+	+	
Herrick			+	+	+	+	
Hertrud		+	+	+	+	+	1900 Stavern VF
Herveig	+	+	+	+	+	+	
Hildefrid				+	+	+	1907 Fauske NO
Hilderun					+	+	1912 Balsfjord TR
Hjalmgunn						+	+
Hjalmulv							+
Hjørbjørn	+			+			
Hjørbrand	+			+	+	+	
Hjørgeir	+			+			
Hjørlaug					+	+	1920 Ørlandet ST
Holmfred		+	+	+	+	+	1889 Drammen BU
Hugborg					+	+	
Hugfrid					+	+	
Huglaug					+	+	
Hugleiv				+	+	+	
Hugny					+	+	1949 Naustdal SF
Hugveig					+	+	
Hugvor					+	+	
Hunfrid					+	+	
Håvor						+	+
Idbjørg					+	+	1908 Vegårshei AA
Ingetrud	+						
Inggard	+	+		+	+	+	1881 Bergen HO
Inghild	+	+		+	+	+	1883 Oslo OS
Ingveig		+	+	+	+	+	1895 Grimstad AA
Isgeir	+						
Ishild					+	+	1943 Bergen/Hareid MR
Jarldis			+	+			1899 Lånke NT
Jarlfrid			+	+			1895 Finnøy RO

Johild					+	+	1944 Innvik SF
Joveig		+	+	+	+	+	1893 Skage NT
Kårik		+			+	+	1918 Stryn SF
Lidborg					+	+	1914 Askvoll SF
Lidny					+	+	1912 Lenvik TR
Lidtrud					+	+	
Lidunn					+	+	1917 Stavanger RO
Lidvald		+	+	+	+	+	1880 Brandval HE
Lidveig			+	+	+	+	1891 Drøbak AK
Lidvin		+	+	+	+	+	1884 Rendal HE
Lidvor					+	+	1891 Ålesund MR
Ljodbrand	+						
Magndis					+	+	
Magnfred	+						1878 Oslo OS
Magnfrid				+	+	+	1897 Oslo OS
Magnny					+	+	1918 Stranda MR
Magntrud					+	+	
Magnvor					+	+	1913 Alvdal HE
Munhild		+	+	+	+	+	1902 Vefsn NO
Munveig					+	+	1925 Lavik SF
Måttfred	+						
Måttild	+						
Måttulf	+						
Noralf			+	+			1894 Tynset HE
Norgerd			+	+			1903 Dypvåg AA
Norodd			+	+	+	+	1896 Trondheim ST
Norveig			+	+			1898 Moss ØF
Oddfred	+						1904 Hen MR
Oddgest	+			+			
Oddhild		+	+	+	+	+	1883 Rendal HE
Oddulv					+	+	1922 Trondheim ST
Oddveig		+	+	+	+	+	1886 Elverum HE
Oddver			+	+			
Ragnljot	+						
Ragnmund	+						
Ragntrud	+						
Ravngeir	+						
Ravnulf	+						
Ravnvald	+						
Reidalf	+	+	+	+	+	+	1904 Notodden TE
Rikøy					+	+	
Ringolf	+						1868 Tjøme VF
Ringvin	+						
Rodvald	+			+			1894 Lierne NT
Rogeir		+	+	+	+	+	1902 Kristiansund MR
Rollaug			+	+	+	+	1894 Røyken BU
Rådfrid					+	+	
Rådgunn		+	+	+	+	+	
Rådild					+	+	
Rådlaug					+	+	
Rådunn					+	+	

Salborg			+	+	+	+	
Salfrid			+	+	+	+	1899 Oslo OS
Salgunn	+			+	+	+	
Sallaug					+	+	
Salrun	+	+		+	+	+	
Saltrud					+	+	
Salveig	+	+	+	+	+	+	
Salvor					+	+	
Sigdis	+	+	+	+	+	+	1894 Hisøy AA
Sighild	+		+	+	+	+	1901 Kristiansand VA
Sigunn					+	+	1906 Borge NO
Sjovard					+	+	
Sjoveig		+					
Skjoldfrid			+	+	+	+	1906 Ibestad TR
Skjoldvard	+		+	+	+	+	1894 Oslo OS
Solbjørg				+			1891 Trondheim ST
Solfrid			+	+	+	+	1891 Oslo OS
Solgerd				+			1896 Bergen HO
Steinmar							+
Steinmund	+						
Steinrod				+	+	+	
Stytleif	+	+		+			
Svanborg				+			1909 Stathelle TE Stoksund ST
Svanfrid			+	+	+	+	1898 Råde ØF
Svangjerd				+	+	+	
Svanheid			+	+	+	+	
Svanveig	+	+		+	+	+	
Sæfrid				+	+	+	
Sægunn	+			+	+	+	
Tjodfinn				+	+	+	
Tjodlinn	+						
Tjodrun		+		+	+	+	
Tjodveig		+	+	+	+	+	
Torfred	+	+	+	+	+	+	1883 Fet AK
Ulvstein	+						
Ulvunn					+	+	
Ulvvald					+	+	
Unndis			+	+	+	+	1897 Oslo OS
Unnfrid			+	+	+	+	1897 Oslo OS
Unngjerd			+	+	+	+	finst, elles uvisst
Unnhild					+	+	1917 Hamre HO
Unnlaug					+	+	1916 Nesna NO
Unnveig					+	+	1934 Smøla MR
Valbjart	+						
Valdbjørg	+						
Valdbjørn	+						
Valdgeir	+						
Valdny	+						
Valgeir	+						1925 Målselv TR
Valgrim	+						

Valgunn		+		+	+	+	+	
Valrun		+	+	+	+	+	+	
Valtrud		+		+	+	+	+	
Vehild	+	+	+	+	+	+	+	1901 Hornindal SF
Veleik		+	+		+	+	+	1940-t.? Uviss stad
Veulv	+	+		+	+	+	+	
Vilbjørn					+			1946 Drammen BU
Vilgrim		+	+	+	+	+	+	
Vilgunn		+	+	+	+	+	+	1913 Sortland NO
Vilmod		+	+	+	+	+	+	
Vilrid		+	+	+	+	+	+	1898 Trondheim ST
Vilrun		+	+		+	+	+	1901 Strinda ST
Vilstein		+			+	+	+	
Viltrud		+		+	+	+	+	
Øyhild		+		+	+	+	+	
Øynty/Ey-	+						+	1879 Voss HO
Øyrun		+	+		+	+	+	1906 Oslo OS
Øytrud		+			+	+	+	
Øyveig		+	+		+	+	+	
Åleif	+	+					+	1893 Drammen BU
Årborg				+	+	+	+	
Årfinn				+	+			1897 Trysil HE
Årfrid				+	+	+	+	1897 Oslo OS
Årgeir				+	+			1897 Vefsn NO
Årgunn		+			+	+	+	1901 Røst NO
Årny				+	+	+	+	1901 Trondheim ST
Årriid		+		+	+	+	+	1904 Frosta NT
Åsfrid				+	+	+	+	1901 Stor-Elvdal HE
Åsstein							+	
Åstrun						+	+	1915 Trondheim ST
Åstvin						+	+	
Åsveig				+	+	+	+	1899 Vefsn NO

Totalt	94	80	53	98	195	204	218	

Originale	94	61	4	41	54	63	11	

Dei fleste namna i Munch 1857 er anten postulerte norrøne namn (som da ikkje finst) eller former som skal vise korleis eit germansk namn ville ha sett ut om det hadde funnest i norrønt. Munch tenkte ikkje på nylaging, men sidan han i praksis skapte nye namn, set eg dei opp. Aasen 1878 har nokre namn frå Munch, men lagar dei fleste sjølv. Støylen 1887 tek nesten alt etter Aasen. Eit stort sprang kjem med Huseby 1891 og 1895. Brorparten av namna i 1891 finst i Munch, Aasen og Støylen, men Huseby lagar òg mange sjølv. I 1895 fører han 1891-lista vidare, med tillegg av både eldre og originale namn. Bru

ligg på nivå med Huseby i 1905, men byggjer lite ut i 1913. Når eit namn først er skapt, kjem det som regel med i seinare bøker.

Lista inneheld 332 namn (tvikjønnna *-rod*-namn er rekna dobbelt). Det er vel 58 prosent kvinnenamn og knapt 42 prosent mannsnamn. Skilnaden heng saman med at norrønt har færre kvinnenamn enn mannsnamn. Når nettet av koplingar skal fyllast ut, blir det derfor flest nye kvinnenamn. Nesten halvparten (148) av dei nye namna i bruk. Flest er identiske med originalnamna i Aasen (37) og Huseby 1891 (37), deretter følgjer Munch (28), Bru 1905 (26) og Huseby 1895 (25), og til sist Støylen (2) og Bru 1913 (1). Men sidan namna gjerne går att i desse bøkene, treng dei ikkje å stamme frå den første boka, eller faktisk ikkje frå noka bok i det heile – det kan vera ein spontan idé på allmenn grunn. Måler vi bruksraten frå originalbelegg til første repetisjon (eventuelt ingen), får vi desse tala: Munch 10, Aasen 7, Huseby (1891) 8, Huseby (1895) 16 og Bru (1905) 6.

Påverknaden etter den første repetisjonen er uråd å måle. Eit namn som *Vilgunn* (i bruk frå 1913) står både i Aasen, Støylen, Huseby (begge) og Bru (begge), men noko godt kriterium for å peike ut éi bok framfor dei andre har vi ikkje. Tidsavstanden kan vera eit vink at gjentakninga(ne) er viktigare enn originalen. Dei mange seine nedslaga frå Munch vil såleis indikere at andre formidla det han hadde skapt. Mine observasjonar tyder på Huseby nådde lengst både med eigne og andres namn. Det stemmer godt med salet av bøkene, sjå pkt. 2 i artikkelen.

Framlegga inneheld berre ledd frå norrønt, ingen nye som *Ed-*, *Jon-* eller *Nil-*. Alle namn har to tydelege ledd; avleiingar finst ikkje. Nokre av forledda vann godt fram, t.d. *Aud-*, *Lid-*, *Nor-*, *Unn-* og *År-*, men ledd som *Ag-*, *Baug-*, *Bjarn-*, *Bot-*, *Heid-*, *Hug-*, *Råd-* og *Sal-* fengde ikkje. Bortsett frå *Ag-* og *Bjarn-* gjeld desse i alt vesentleg kvinnenamn. Varianten *Sol-* vart langt meir populær enn det historisk *Sal-* (pkt. 3.2.2 ovanfor). Lista inneheld 20 ulike etterledd i kvinnenamna og 34 i mannsnamna. Dei vanlegaste er *-frid* (26 framlegg), *-veig* (25), *-hild* (17) og *-run* (14) i kvinnenamn og *-fred* (10), *-vald* (10), *-geir* (9), *-stein* (9) og *-vard* (9) i mannsnamn. Desse fekk mange nedslag i bruken, men ledda *-trud* (11) frå Munch, Aasen og Bru (1905), *-vild* (8) frå Huseby, *-linn* (5) frå Munch og *-rod* (5) frå Huseby og Bru fall dårleg ut – berre eitt namn på *-trud* og eitt på *-vild* kom i bruk, og *-linn* og *-rod* vart ikkje ensa i det heile.

Er det så sikkert at alle er namn?
Ein merknad om metode og personnamn i urnordiske
runeinnskrifter

Av Eldar Heide

This article discusses how we can determine which nouns in the Proto-Scandinavian runic corpus are names and which are by-names or appellatives. With regard to making definite distinctions, it seems that the criteria have neither been formulated nor discussed very much. The article presents a critical view of the way in which the problem has been handled hitherto and considers the different criteria that have been applied. Unfortunately, I cannot offer new, better methods for identifying names; my aim is to argue in favour of more explicit criteria and a more careful approach when it comes to pointing out names in the Proto-Scandinavian corpus.

Korleis kan vi avgjera kva substantiv i det urnordiske korpuset som er (sær)namn, og kva ord som er tilnamn eller appellativ / samnamn? Det ser ut til at kriteria for å avgjera spørsmålet i liten grad blir eksplisitt formulerte og drøfta. Her skal eg gje eit kritisk blick på måten ein har handtert problemet på. Nye, betre metodar for identifisering av namn kan eg dessverre ikkje tilby, ærendet mitt er å slå til lyd for meir eksplisitte kriterium og at vi bør vera mindre snare til å peike ut namn i det urnordiske korpuset.

Tolkinga av Hogganvikinnskrifta frå yngre romartid eller folkevandringstid, funnen i 2009, kan tene som inngang til det eg skal ta opp. Innskrifta er slik (Knirk 2011: 28):

A. **kelbaþewas : ştaīnar : aaasrpkf**

B. **aarpaa : inananþor**

C. eknaudigastir

D. ekerafar

Det er ikkje semje om rekkefølga på linjene. Eg omset teksten slik, med mange alternativ opne: «(Dette er) steinen til kelbapewar / kalvetenaren / kalvetilhengaren / kalve-følgjes-venen (eller: kvigetenenaren osv.)[uforståeleg sekvens] innanfor nova / navet [?] eg er naudigastir / ein nødgjest / nødgjesten, eg er ein jerv / jerven (Gulo gulo)». ¹⁾ Her omtalar runeristaren seg sjølv som både *kelbapewar, naudigastir og erafar, ser det ut til. Både Knirk (2011: 28 f.) og Schulte (2013: 121-24) skriv alle tre orda med stor førebokstav og kallar dei namn (Schulte 2013: 124) seier *kelbapewar og naudigastir er «personal names», og erafar eit «by-name (or nick-name)», utan å argumentere eksplisitt for den klassifiseringa, så vidt eg kan sjå. Men det kan vanskeleg vera opplagt at alle tre orda er namna til runeristaren, og ingen av dei appellativ som berre gjev opplysningar om han.

Før eg går nærare inn på det urnordiske korpuset, vil eg seia litt generelt om kategoriane namn, tilnamn (svensk *binamn*, engelsk *byname* eller *nickname*, dansk *tilnavn*) og samnamn / appellativ. Kriteria vi brukar for å skilja mellom (sær)namn og andre substantiv er fyrst og fremst at (sær)namn:

- Vanlegvis ikkje tyder noko i seg sjølve (Janzén 1947a: 2, Lundbladh 2015: 218, 220, Coates 2006, Gustavsson 2016: 31), funksjonen er å vera «merkelapp». Det blir hevda at «namn bildas när uttrycket mister sin betydelse»; «om ett uttryck som har mist sin betydelse fungerar för att referera så är det ett namn» (Lundbladh 2015: 218). Særnamn *kan* tyde noko i seg sjølve, eller kan av og til tolkast slik, humoristisk eller fordi den eigentlege tydinga høver med personen, også i dag, t.d. *Bjørn*. Namnet *Refr* på hovudpersonen i *Króka-Refs saga* 1959 er truleg valt fordi han er ein luring og reven på norrønt vart oppfatta som ein luring, jf. det Mundal (1974) seier om korleis fylgjedyret til ein person i norrøn litteratur ofte var av eit dyreslag som høvde med

1) Jamfør Knirk 2010, 2011; Schulte 2011b, 2011a, 2013.

karakteren til personen. Sjølv om populære namnebøker forklarar kva namn tyder, så ser vi av ein del namnesamansetjingar i gammalnordisk tid at namna neppe kan ha vorte oppfatta bokstavleg. Døme kan vera *Hallsteinn*, *Ørnulfr* og *Holmgeirr*, som bokstavleg tyder det meiningslause ‘stein-stein’, ‘ørne-ulv’ og ‘holme-spjut’ (Janzén 1947b: 32). Likevel har mytologiske namn ofte bokstavleg tyding som er meiningsberande, som *Óðinn* ‘den rasande, ekstatiske’, *Freyja* ‘frua’, *Sif* ‘slektskap’ og *Verðandi* ‘vertande’.

- Har unik referanse (er monoreferensielle), viser til ein «distinkt [...] framtoning» (Lundbladh 2015: 222, Gustavsson 2016: 31). Vel finst det mange som heiter *Petter*, *Kari*, eller *Kristina*, men når eit namn blir valt til ein ny verdsborgar, så blir det valt til akkurat den personen.
- Vekslar vanlegvis ikkje mellom bunden og ubunden form (Lundbladh 2015: 217, Bakken 2002).²⁾
- Blir vanlegvis ikkje omsette mellom språk (Vendler 1975).³⁾

Tilnamn har unik referanse, men dei tyder noko i seg sjølve, det er poenget med dei. Dei er «extranamn eller sidonamn» (Gustavsson 2016: 26), men eigentleg beskrivande tillegg som skal skilja beraren frå andre med same «'real' name» (Brylla 2016: 238, Hald 1974), «eller för att hedra eller nedsätta honom» (Lindquist 1947: 14). Døme kan vera *på Neset* i *Hans på Neset* (Hans Vaskinn, ein slektning av meg på Grytøya som eg hugsar frå barndomen), *med håret* i *Kåre med håret* (ein kar med stort, fagert hår eg studerte i lag med i Tromsø på 1990-talet). Og tilnamn blir oftast omsette mellom språk, t.d. *Haraldr*

2) I vestlandsdialekt, kanskje særleg i bergensdialekten, kan personnamn tradisjonelt ha bunden form, som *Henriken* og *Brito* (ikkje Bergen), etter tysk påverknad (Pettersen 1989).

3) Det vekte sterke reaksjonar då turistkontoret Destinasjon Midt i Troms i ein brosjyre i 1999 omsette ei mengd namn på stader og bedrifter i Midt-Troms til engelsk, m.a. *Hamn i Senja* til *The Harbour in Senja* og *Målselva* til *The Mål River* (Wilhelmsen 1999).

blátǫnn > *Harald Bluetooth*, *Harald Blåtann*, *Eiríkr rauði* > *Eric the Red*, *Eirik Raude*. (Kongenamn er ikkje unntak frå dette. *Karl* – *Charles*, *Svend* [*Tveskæg*] – *Svein* [*Tjugeskjegg*] er ikkje omsetjing, men same namn i ulik språkform.) Tilnamn kan bli særnamn (Janzén 1947a: 3, Janzén 1947b: 50 ff.), t.d. *Skjalgr*, eigentleg: ‘han som skjeglar’, *Halfdan* eigentleg: ‘halv-dansken’, *Stígandi*, eigentleg: ‘han som går’, truleg *Finnr*, eigentleg: ‘same’.

Appellativ / samnamn tyder òg noko i seg sjølve, det er poenget med dei òg. Dei blir i regelen omsette mellom språk, dei vekslar mellom bunden og ubunden form, og dei har fri referanse. Seier vi *båt*, *bil* eller *tre*, så meiner vi ikkje ein viss *båt*, ein viss *bil*, eit visst *tre*. Stadnamn har ofte starta som appellativ brukte for å peike ut ein stad, og så vorte hengande ved staden. Appellativ kan òg bli personnamn; det har vore vanleg i gammal tid, men kan skje i dag og.⁴⁾ Og namn kan bli til appellativ, som *wellingtons* og *frisbee* (Lundbladh 2015: 220).

Men korleis kan vi skilja namn, tilnamn og appellativ i det urnordiske korpuset, som er lite totalt sett og har svært korte tekstar? Kva som er namn, går gjerne fram av samanhengen. Er tekstane veldig korte, og det er lite bakgrunnsopplysningar å finne, så kan det vera vanskeleg å avgjera. Endå vanskelegare blir det av at skilet mellom særnamn og tilnamn truleg var mindre klårt den gongen enn i dag. Jamfør desse definisjonane: Eit *tilnavn* er «den del af en personbenaevnelse, der hverken kan bestemmes som et fornavn eller et familienavn» (Wegener 1975: 27, i Gustavsson 2016: 28), og: «[A...] nickname is [...] a name given to a person in addition to his/her legal given names» (Busse 1983: 301, i Gustavsson 2016: 28). Desse definisjonane føreset anten ein motsetnad til faste familienamn, som ikkje var vanleg i gammal tid (Veka 2001: 14), eller at hovudnamnet har eit offisielt stempel som vi ikkje kan veta at det hadde i gammal tid – jamvel om vi må kunne gå ut frå at namnet barnet fekk ved fødselen hadde ein annan status enn dei hadde, dei beskrivande tilleggsnamna som

4) Ein norsk tidlegare narkoman gav for få år sidan dotter si mellomnamnet *Mirakel*, fordi både han og sambuaren tykte det var eit mirakel at han hadde fått barn. <https://www.nrk.no/livsstil/ny-sproyde-hjalp-aleksander-ut-av-rusavhengighet-1.13735165>, <https://radio.nrk.no/serie/ekko/MDSP25020917/19-10-2017>. Publisert 19.10.2017.

eventuelt vart gjevne seinare. At vi er litt ustøe når det gjeld kva status tilnamn skal ha, ser vi elles av at det varierer mellom språk og mellom tilnamnstypar om vi skriv stor førebokstav eller ikkje i dag. På norsk skriv vi *Raud den ramme*, med liten førebokstav når *den* står føre adjektivet, men *Eirik Raude* med stor førebokstav, utan at det er opplagt at det eine adjektivet er meir namn enn det andre. På islandsk skriv dei liten førebokstav i begge tilfella, på engelsk stor i begge tilfella.

Det er då òg fleire granskarar som har peika på at det er vanskeleg å skilja ut personnamn av dei urnordiske innskriftene (m.a. Kousgård Sørensen 1993: 14, Peterson 1994: 136, Knirk 2011: 36). Men hos dei som har prøvd på det, finn eg inga eksplisitt drøfting av kva kriterium vi kan bruke i møtet med dette problemet (von Friesen 1924, Lindquist 1947, Hald 1971, Kousgård Sørensen 1993, Peterson 1994, 2002, 2004) – jamvel om desse granskingane er imponerande prestasjonar på andre måtar.

Lindquist meiner faktisk at det ikkje er så vanskeleg (1947: 7), og opnar si gjennomgåing slik:

Man skulle kunna formulera en regel så, att runinskriften oftast innehåller *ett* namn på en person. De inskrifter, som avviker i sin lydelse, är få, det rör sig då om några som har blivit tydda som magiska formler eller dylikt. Men mest möter man signaturer, så som den berömda på det ena guldhornet från Gallehus i Danmark» (ibid: 5).

Det stemmer heilt sikkert at mange er av den typen. Men vil vi ikkje lett overdrive tendensen, med eit element av sirkelslutning?: «Ein viktig grunn til at vi meiner det i så stor grad er denne typen tekstar, er at dei så ofte inneheld personnamn – og derfor meiner vi dei så ofte inneheld personnamn» –? Eg er klar over at regelen Lindquist formulerer (utan at det er sagt) i stor grad bygger på det yngre runekorpuset, som er enormt mykje større og dessutan språkleg langt på veg overlappar med det kjempestore norrøne handskriftkorpuset, slik at det er lettare å avgjera kva som er namn og kva som ikkje er det. I det yngre runekorpuset er det ingen tvil om at svært mange innskrifter er signaturar, der runeristaren nemner seg sjølv ved namn. (Nokre tilfeldige døme,

frå Södermanland: 2. Axala, 3. Vänga, 7. Öja og 8. Nybble, i Brate 1924–36.) Dette inneber likevel eit metodeproblem, fordi det lett fører til generalisering: Fordi vi har god grunn til å tru at mange eksemplar høyrer til ein viss kategori, så går vi ut frå at fleire eksemplar enn det er grunnlag for høyrer til den kategorien. Slik har det vore t.d. med gardsnamn på *-stað(i)r*. Fordi svært mange føreledd er personnamn (t.d. i *Egilsstaðir* og *Hallormsstað[u]r* i same område på Aust-Island), har vi tolka *for mange* føreledd som personnamn (Sandnes 1997: 421).

Dette trur eg har skjedd med dei urnordiske *-gastir*-orda, som eg skal bruke som illustrasjon av poenga mine. Det er vanleg å rekne med sju *-gastir*-innskrifter: *a[n]sugastir* på Myklebostadsteinen, (kanskje) *///daga[s]tjir* på Einangsteinen ([*Go*]dagastir?), *hlewagastir* på gullhornet frå Gallehus, *naudigastir* på Hogganviksteinen, *wagagastir* på økseskaftet frå Nydam, *widugastir* på Sundesteinen, og *saligastir* på Bergasteinen (Peterson 1994, Knirk 2002, 2010, 2011; Krause og Jan-kuhn 1966).⁵ I alle tilfella blir ordet som endar på *-gastir* – det er vårt ord *gjest* – meir eller mindre allment oppfatta som personnamn. Til dømes har Peterson alle med (bortsett frå *naudigastir* frå Hogganviksteinen, som endå ikkje var funnen) i sitt oversyn over urnordiske personnamn, utan problematisering (Peterson 2004). Haldninga er den same hos von Friesen 1924 og Lindquist 1947.

Kvifor blir alle rekna som namn? – og er det så sikkert at dei er det? Kanskje spelar det ei viss rolle at samnamn / appellativ i innskrifter eldre enn 1100-talet alltid har ubunden form (fordi bunden form ikkje var oppstått i språket endå. Hreinn Benediktsson (1962: 492), også i mange tilfelle der vi i dag ville brukt bunden form – bortsett frå i særnamn, som i regelen har ubunden form? (Jamfør omsetjinga av Hogganvik-innskrifta ovanfor.) Men hovudresonnementet, som likevel er u-uttala, ser ut til å vera at fordi det er god grunn til å tru at nokre ord på *-gastir* er namn, så er alle det. «Gjest» er kjent som etterledd i mannsnamn vidt ikring på germansk språkområde, som i norrønt *Þór-gestr* og *Goðgestr*, til dels òg i andre indoeuropeiske språk. Nokså sikre motsvar til to *-gastir*-føreledd er òg kjende i personnamn: *hlewa* på gullhornet ser ut til å ha indoeuropeiske parallellar, og *a[n]su* på

5) Eg følgjer Peterson (1994) i å ikkje ta med *a[n]dagast*, som Antonsen (2002: 273) les på Vimose-spenna. Lesemåten er usikker.

Myklebostadsteinen høver med føreleddet i norrønt *Áskell, Ásgeirr* osb. (Peterson 2004: 167, Schulte 2011a: 57, von Friesen 1924: 92, Jackson 2012, Hald 1971: 21 ff.).

Men er det dermed sagt at alle kjende urnordiske ord samansette med *-gastiR* er namn? Ein kunne òg resonnert slik: «"Gjest" er vanleg som etterledd i appellativ vidt ikring på germansk språkområde,⁶⁾ ikkje minst i dei norrøne handskriftene. Altså er alle kjende urnordiske ord samansette med *-gastiR* appellativ, ingen er personnamn.» Dette er sjølv sagt eit logisk ugyldig resonnement. Men resonnementet som gjer at alle *-gastiR*-ord blir rekna som personnamn, ingen som appellativ, er heller ikkje godt. Det inneber at dersom det hadde dukka opp nye innskrifter med urnordisk form av nokre av orda i fotnote 6, så ville vi utan vidare oppfatta dei som namn.

Føreledda i resten av *-gastiR*-orda er det vanskeleg eller tvilsamt å kople til kjende namn, vurdert ut frå orda sjølve. ///*dagaṭiR* på Einingsteinen (lesemåte etter Krause og Jankuhn 1966: 143 og Peterson 2004: 8, 1994: 137) er det vanskeleg å seia noko om, sidan innskrifta er ufullstendig. At det skulle vera eit namn **GodastiR*, svarande til norrønt *Goðgestr*, er megeleg, men heilt i det blå. To andre – *widugastiR* på Sundesteinen og *saligastiR* på Bergasteinen – er kjende som

6) Norrønt: *vetrgestr, aufúsgestr* 'velkomen gjest', motsett *andvaragestr; vágestr* «Gjest hvis Ankomst volder ubehagelig OVERRASKELSE», *netrgestr, fjölgestr* adj. «besøgt af talrige Gjæster», *skemmðargestr* (Fritzner: *Ordbog over det gamle, norske sprog*, <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=86&tabid=1275>, søk på «%gestr»); gammalengelsk: *Selegist (selegyst)* «A guest in a hall», *gryregæst* «A dreadful guest», *inwitgæst* «A guileful, evil guest», *nþgæst* «A malicious, malignant guest» (Bosworth og Toller 1898: 859, 492, 597, 723), nynorsk: *teatergjest, sommargjest, snikjegjest = snultregjest = slimegjest = nøytgjest* 'snyltegjest', *leidgegjest* 'ein som har moro av å yppe seg i selskap', *kyrkjegjest, bryllaupsgjest, bordgjest, badegjest, ballgjest, altargjest, kvardagsgjest, nattverd gjest* (Grunnmanuskriptet til *Norsk ordbok*, <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=59&tabid=993>, søk på «%gjest»); svensk: *kafégäst, nattgäst, spisgäst, bordsgäst, bröllopsgäst, dromtegäst = druntegäst = snyltgäst = frossgäst, nattvardsgäst, hyresgäst, värdshusgäst, maskeradgäst, vardagsgäst, stamgäst, himlagäst, matgäst, belsazgäst* «som ogärna mottager o. undfägnar gäster; som icke visar gästfrihet», *middagsgäst, restauranggäst, plåggöst, skämdagäst* «gäst ([el][er] anställd) som drar skam över sitt värdfolk» = *skamgäst, skimtegäst* «göklare, speleman», *brunnsgäst* 'kurbadgjest', *hotellgäst, olympiagäst, myrgäst* 'framand organisme/parasitt/insekt som lever i eit maursamfunn', *våldgäst* «parasit, snyltgäst» (*Svenska akademiens ordbok*, søk på «*gäst», på <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>).

appellativ i andre gammalgermanske språk. I prologen til den gammelfrankiske lova *Lex Salica*, som fyrst vart utforma mellom 507 og 511, finn vi *salegast* og *widogast* (Haubrichs 2008, Bach 1953: 143, 336), som formelt svarar til *saligastiR* og *widugastiR*. Desse orda har vore brukte som stø for at *saligastiR* og *widugastiR* er namn (t.d. von Friesen 1924: 85, Janzén 1954: 84), men no ser det vanlegaste synet blant forskarane ut til å vera at dette ikkje er namn, men eit slag titlar (referansar hos Bach 1953: 336. Til dømes fører korkje Peterson 2004 eller Knirk 2010 opp desse parallellane i sine namnedrøftingar.) Dei høyrer nemleg til ein bukett av nemningar for eit slag offisiantar på tinget: *wisogast*, *bodegast*, *salegast* og *widogast*, der *bodegast* representerer staden *Bothem*, *salegast* staden *Salehem* og *widogast* staden *Widothem* (Haubrichs 2008, særleg 55–6; Bach 1953: 143, 336). Akkurat korleis dette skal forståast er noko uklårt, men dei fleste ser ut til å meine at *wisogast*, *bodegast*, *salegast* og *widogast* er nemningar på representantar for stender eller folkegrupper av ulike slag (referert hos Haubrichs 2008 og Bach 1953: 336). Då oppfattar ein *-gast* i desse orda som ‘mann’ eller ‘representant’. Haubrichs (2008) meiner likevel dette er namn, men grunnen til å tvile på det er såpass stor at vi etter mitt syn ikkje bør ta *Lex Salica*-prologen som belegg for *saligastiR* og *widugastiR* som namn. Frå gammalengelsk er eit formelt motsvar til *saligastiR* tvillaust kjent som appellativ: *Selegist* (*selegyst*) er brukt i *Beowulf* (1545) om «A guest in a hall» (Bosworth & Toller 1898: 859, påpeika av Hald 1971: 24).

I visse tilfelle er det vanleg å resonnerer slik at dersom eit runeord er kjent som appellativ, så er det ikkje personnamn i runeinnskrifta:

The reason why we do not count **gudija** and **erilar** among the personal names is only that *gudja* is recorded in Gothic as an appellative meaning ‘priest’, and that **erilar** occurs in many inscriptions and cannot [...] be identified with any other word than the classic and well-known pl. *eruli* ‘herulians’. (Peterson 1994: 136).

Brukar vi same resonnementet på *saligastiR* og *widugastiR*, så er desse orda ikkje personnamn, men appellativ. Det *trenge* vi likevel ikkje;

mange personnamn er jo òg appellativ. Til dømes peikar Peterson (ibid) òg på at det urnordiske «**hagustaldar** corresponds to a well-known appellative in the Germanic languages, and yet it is regarded as a personal name». Men dersom eit runeord er kjent som appellativ, så bør vi vel krevja særskilde grunnar til å oppfatte det som særnamn. Det har ingen gjort i tilfella *saligastiR* og *widugastiR*.

Det namnekriteriet som ser ut til å vera viktigast hos granskarane, trass i at ingen formulerer det eksplisitt, er kva som gjev best mening i kvar innskrift, totalt sett (sjå t.d. Kousgård Sørensen 1993: 14, Peterson 1994, s. 140 ff. og 2004: 5 ff.). Eg meiner òg at dette må vera det viktigaste kriteriet, men det er dessverre ganske subjektivt og derfor vanskeleg (jf. runologiens fyste lov, som skal vera formulert av arkeologen David M. Wilson: «for every inscription there shall be as many interpretations as there are scholars working on it»; Page 1987: 10.). I tillegg har eg inntrykk av at ein i analysen av innskriftene (forståeleg nok) ikkje strevar like hardt for å skilja mellom særnamn, tilnamn og appellativ som mellom substantiv og ikkje-substantiv. Kombinert med Lindquist-regelen ovanfor, gjev dette ein tendens til at dersom eit sannsynleg substantiv *kan* tolkast som namn, så blir det tolka som namn, utan at alternativ nødvendigvis blir seriøst vurderte.

Eit døme på det er *widugastiR* på Sundesteinen (Krause & Jankuhn 1966: 198-99), som er spesielt interessant tolkingsmetodisk, fordi ordet formelt er utvitydig: det svarar til norrønt **viðgestr* med bokstavleg tyding ‘skoggjesten / tregjesten’ (som ikkje er heimla på norrønt, men altså på gammalhøgtysk [*widogast*], der det truleg har ei overført tyding). Ordet er det einaste på steinen, som er liten og funnen i ei kvinnegravrøys. Det er fullt mogeleg at *widugastiR* er namnet på runeristaren, slik ein gjerne meiner. (*WidugastiR* er hankjønnsform, så det er neppe namn på kvinna i grava.) Men det går òg an å oppfatte det som ein «appellativ personal designation» (som Peterson [1994: 136] generelt nemner som eit alternativ til tolking som namn), brukt av runeristaren på seg sjølv. Til dømes kan vi tenkje oss at det har med skog å gjera. Røysa ligg på eit nes på Askrova, som er ei øy i havgapet utanfor Florø, der vi må tru det var avskoga alt i folkevandringstida, då steinen vart lagd i røysa. (Lyngheia på kysten oppstod med februket i yngre steinalder; Haaland og Kaland 2002.) Ein gravferdsgjest inne

frå fjordane, der det var skog, kan då tenkjast å ha kalla seg for ‘skog-gjesten’. At ei gravinnskrift kommenterer gravferda, ser vi m.a. på Tunesteinen (Grønvik 1981). Det skulle òg gå an å tenkje seg at kvinna i grava var frå fjordane, men gjest på Askrova då ho døydde. (At eit hankjønnsord viser til ei kvinne, er uproblematisk.) Eg hevdar slett ikkje at *widugastir mā* tolkast slik. Men eg vil peike på at dette skulle vera kurante mulegheiter. At einaste alternativ skal vera at ein runestiar har lagt ei «Kilroy was here»-innskrift inn i grava, er det vanskeleg å sjå.

Knirk (2011: 36) nemner eit særnamnkriterium som er ein snevrare variant av det med kva som høver best i samanhengen. I polemikk mot Schulte sitt forslag om at *naudigastir* på Hogganviksteinen kan vera ein ‘kaksegjest så kravstor at han ruinerer gjesten’, slik som (appellativet) *Not(h)gast* på 1800-talstysk (Schulte 2013: 124), seier Knirk:

En forutsetning for at vi kan tolke en slik sammensetning som personkarakteriserende heller enn et navn, er at sammensetningen gir mening. Når betydningen av en sammensetning er så lite innlysende som ved *Naudigastir*, taler det for at vi [...] har å gjøre med et navn.

Dette resonnementet heng saman med det fyrste særnamn-kriteriet vi såg på. Når særnamn vanlegvis ikkje tyder noko i seg sjølve, kan ein meine at samansette ord som ikkje gjev «innlysende» mening, helst er namn. Når det gjeld samansetjinga *naudigastir*, er det vanskeleg å ta stilling til om ho er «lite innlysende». Ut frå norrøne parallellar som *nauðmaðr* og *nauðmágr* skulle ein **nauðgestr* vera ein gjest som tvingar seg på,⁷⁾ altså eit fenomen som nok var kjent. Uansett kan vi slå fast at mange samansette runeord kan lesast beint fram med god mening utan at nokon har nemnt det som argument *mot* å oppfatte dei som personnamn. To nærliggjande døme er *saligastir* og *widugastir*.

Resonnerer vi vidare i Hogganvik-innskrifta med det kriteriet Knirk er inne på, så kan vi spørja om det er **kelbaþewar*, *naudigastir* eller

7) *Nauðmaðr* ‘mann som har tvinga seg på ei kvinne’, *nauðmágr* ‘mann som har tvinga seg til å få vera svoger’ (Fritzner 1883-96 II: 795, jf. døme på http://dataonp.ad.sc.ku.dk/wordlist_d.html).

erafaR som gjev minst meining. «Jerv(en)» er eit heilt kurant appellativ, og det burde òg «nødgjest(en)» vera (ut frå jamføringa med *nauðmaðr* og *nauðmágr*). Meininga i «calfservant» eller «calf-thane» (Schulte 2013: 123), er derimot «lite innlysende», og då er det freistande å setja ordet på linje med samansette (ditematiske) personnamn som *Hallsteinn* ‘stein-stein’ og *Holmgeirr* ‘holme-spjut’. Dette er eit argument (men er slett ikkje noko bevis) for at dersom vi skal redusere den påfallande namnetetheita i Hogganvik-innskrifta slik ho blir lesen, så er det **kelbaþewar* vi bør la stå att som namn.

Ingen ting av det eg har sagt her beviser at det eller det ordet i ei urnordisk innskrift er appellativ eller tilnamn, og ikkje særnamn. Men eg håpar å ha vist at ein i forskningstradisjonen har vore snarare til å finne personnamn enn det eigentleg er grunnlag for. Eg ønskjer meg meir eksplisitt formulering av kriterium enn vi har sett til no, meir drøfting av alternativ til tolking som namn, og meir poengtering av kor usikre dei fleste av konklusjonane er. På grunn av kjeldesituasjonen er det jo lite som kan seiast sikkert om urnordiske personnamn og urnordisk språk og kultur i det heile.

Takk til Ivar Utne for litteraturtips, til Terje Torgilstveit for merknader til utkast, og til Forskargruppe i mellomalderfilologi ved UiB for innspel 24.10.2017.

Nemnd litteratur

- Antonsen, Elmer H. 2002: *Runes and Germanic linguistics*. Trends in linguistics Studies and monographs 140. Berlin.
- Bach, Adolf 1953: *Die deutschen Ortsnamen*. 1. *Einleitung – Zur Laut- und Formenlehre, zur Satzfügung, Wortbildung und -bedeutung der deutschen Ortsnamen*. Deutsche Namenkunde 2. Heidelberg.
- Bakken, Kristin 2002: Navnestatus og bestemthetskategorien. Terhi Ainiala & Peter Slotte (red.): *Avgränsning av namnkategorier. Rapport från NORNAS tjugononde symposium på Svidja 20–22 april 2001*. 20–36. Helsingfors.
- Bosworth, Joseph & T. Northcote Toller 1898: *An Anglo-Saxon Dictionary. Based on the Manuscript Collections of the Late Joseph Bosworth*. Edited and enlarged by T. Northcote Toller. Oxford.

- Brate, Erik 1924–36: *Södermanlands runinskrifter*. Sveriges runinskrifter 3. Stockholm.
- Brylla, Eva 2016: Bynames and nicknames. Carole Hough (red.): *The Oxford Handbook of Names and Naming*. 382–94. Oxford.
- Busse, Thomas 1983: Nickname usage in American high school. *Names* 31. 300–06.
- Coates, Richard 2006: Properhood. *Language. Journal of the Linguistic Society of America* 82. 356–82.
- Friesen, Otto von 1924: *Rö-stenen i Bohuslän och runorna i Norden under folkvandringstiden*. Uppsala universitets årsskrift 1924. Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper 4. Uppsala.
- Grønvik, Ottar 1981: *Runene på Tunesteinen. Alfabet, språkform, budskap*. Dr. philos.-avhandling, Universitetet i Oslo.
- Gustavsson, Linnea 2016: *Moderna vardagliga binamn i Sverige*. Namn och samhälle 29. Uppsala.
- Haaland, Svein og Peter Emil Kaland 2002: *Fem tusen år med flammer. Det europeiske lyngheilandskapet*. Bergen.
- Hald, Kristian 1971: *Personnavne i Danmark. 1. Oldtiden*. Dansk historisk fællesforenings håndbøger København.
- Hald, Kristian 1974: Tilnavne. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 18. 315–18. Oslo.
- Haubrichs, Wolfgang 2008: Namenbrauch und Mythos-Konstruktion. Die Onomastik der Lex-Salica-Prologe. Uwe Ludwig & Thomas Schilp (red.): *Nomen et Fraternitas. Festschrift für Dieter Geuenich zum 65. Geburtstag*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 62. 53–79. Berlin.
- Hreinn Benediktsson 1962: Islandsk språk. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 7. 486–93. Oslo.
- Jackson, Peter 2012: Det urnordiska namnelementet *-gastiz*. Några språk- och religionshistoriska sonderingar. *Studia anthroponymica Scandinavica* 30. 5–18.
- Janzén, Assar 1947a: Inledning. Assar Janzén (red.): *Nordisk kultur* 7. *Personnamn*. 1–4. Stockholm.
- Janzén, Assar 1947b: De fornvästnordiska personnamnen. Assar Janzén (red.): *Nordisk kultur* 7. *Personnamn*. 22–186. Stockholm.
- Janzén, Assar 1954: The Provenance of Proto-Norse Personal Names. *Names* 2. 81–100.

- Knirk, James E. 2002: Myklebostad. § 2 Runologisches. *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* 20. 453 f.
- Knirk, James E. 2010: Runesteinen med eldre runer fra Hogganvik ved Mandal. *Nicolay. Arkeologisk tidsskrift* 111. 13–18.
- Knirk, James E. 2011: Hogganvik-inskriften. En hard runologisk nøtt. *Viking. Norsk arkeologisk årbok* 74. 25–39.
- Kousgård Sørensen, John 1993: Ordbog over urnordiske personnavne. Lena Peterson (red.): *Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16–19 augusti 1991*. (NORNA-rapporter 51.) 13–21. Uppsala.
- Krause, Wolfgang & Herbert Jankuhn 1966: *Die Runeninschriften im älteren Futhark*. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse. 3. Folge Nr. 65. Göttingen.
- Króka-Refs saga* 1959. Íslenzk fornrit 14. Jóhannes Halldórsson gaf út. 117–60. Reykavík.
- Lindquist, Ivar 1947: Översikt över de äldsta skandinaviska personnamnen, med huvudvikten på de urnordiska. Assar Janzén (red.): *Nordisk kultur* 7. *Personnamn*. 5–21. Stockholm.
- Lundblad, Carl-Erik 2015: Prototypisk namndefinition. Birgit Eggert m. fl. (red.): *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.-9. juni 2012*. Bind 1. 217–29. Uppsala.
- Mundal, Else 1974: *Fylgjemotiva i norrøn litteratur*. Skrifter fra instituttene for nordisk språk og litteratur ved Universitetene i Bergen, Oslo, Trondheim og Tromsø 5. Oslo.
- Page, R. I. 1987: *Runes. Reading the past*. 4. Berkeley.
- Peterson, Lena 1994: On the relationship between Proto-Scandinavian and Continental Germanic personal names. Klaus Düwel m. fl. (red.): *Runische Schriftkultur in kontinental-skandinavischer und -angelsächsischer Wechselbeziehung. Internationales Symposium in der Werner-Reimers-Stiftung vom 24.-27. Juni 1992 in Bad Homburg*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 10. 128–75. Berlin – New York.
- Peterson, Lena 2002: Lexikon över urnordiska personnamn. Presentation av ett forskningsprojekt. *Studia anthropomica Scandinavica* 20. 125–29.
- Peterson, Lena 2004: *Lexikon över urnordiska personnamn*. Lexikonet finns enbart som nätpublikation, <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/namn/personnamn/lexikon-over-urnordiska-personnamn.html>. Uppsala.

- Pettersen, Egil 1989: Einige Bemerkungen zum Schicksal niederdeutscher Entlehnungen im Norwegischen. Karl Hyldgaard-Jensen m. fl. (red.): *Niederdeutsch in Skandinavien 2. Akten des 2. nordischen Symposions «Niederdeutsch in Skandinavien» in Kopenhagen, 18.–20. Mai 1987*. Zeitschrift für deutsche Philologie 5. 210–19. Berlin.
- Sandnes, Jørn 1997: Stad. Jørn Sandnes & Ola Stemshaug (red.): *Norsk stadnamnleksikon*. 4. utg. 421 f. Oslo.
- Schulte, Michael 2011a: Runene på Hogganvik-steinen ved Mandal. En runologisk og lingvistisk kommentar. *Agder Vitenskapsakademi Årbok 2010*. 48–65.
- Schulte, Michael 2011b: Die Sprachliche Deutung der Hogganvik-Inschrift. Ergänzung zum vorläufigen Bericht. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 67. 57–68.
- Schulte, Michael 2013: The Norwegian Hogganvik Stone as an Emblem of Social Status and Identity. *Journal of the North Atlantic*. 120–28.
- Veka, Olav 2001: *Norsk etternamnleksikon. Norske slektsnamn – utbreiing, tyding og opphav*. Oslo.
- Vendler, Zeno 1975: Singular Terms. Leon A. Jakobovits & Danny D. Steinberg (red.): *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*. 115–33. Cambridge
- Wegener, Vibeke 1975: Lokalitetsangivelser som tilnavne og familienavne i den danske adel 1250 – 1450. Thorsten Andersson (red.): *Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974*. (NORNA-rapporter 8.) Uppsala.
- Wilhelmsen, Stein 1999: Navnemisbruk. *Nordlys* 12.06.1999. 36.

Om *Aura*, *Patron*, *Revolution* og tolkning av navn på travhester

Av Dag Orseth

Trotters are animals that compete against each other and their names are the primary instrument for the players to distinguish between them. Different countries all have limits of about 20 years before a name can be reused. Beyond this limit names are reused to a certain degree. This creates a situation of forced creativity when it comes to naming. In Scandinavia (Denmark, Norway and Sweden) as a whole there is a demand for more than 100 000 different names within a period of 20 years.

Consequently, both the use of stereotyped names and of names that characterize the individual horse, are more or less precluded. There is rarely any direct connection between the name and the horse denoted and different horses are given the same name at different times with, presumably, very different motivations.

*Building on a previous paper the author uses the hermeneutics of Paul Ricoeur and Roman Jakobson's theory of communication functions to argue that horse names like *Yellow Submarine*, *Revolution*, *Patron*, and *Aura* are best understood as texts in miniature or utterances within a poetic function of language. The motivation resulting in the name cannot decide its signification. On the contrary this will be decided by each individual reading of the name, and this reading is in its turn based on the traces of meaning given in the name within the changing framework of the total corpus of the names given to the trotters. The name *Aura* can be read as a girl's name, as the name of a river, as a goddess in Greek mythology, as relating to migraine, as a halo or as an extinct language. The name *Revolution* can*

be read as a piece of music by The Beatles, just as much as Yellow Submarine, Lucy in the Sky or Octopus's Garden. It is significant, however, that some of these names are more open to interpretation than others.

1 Innledning

Målet med denne artikkelen er å drøfte ulike problemstillinger som oppstår når en tolker travhestnavn som har potensiell betydning sett som helhet og/eller som har identisk form med navn i andre kategorier. Disse problemstillingene vil bli illustrert gjennom lesing av navn som av ulike grunner er åpne for fortolkning – som kan knyttes til forskjellige mulige betydninger.

I resonnementa bygger jeg videre på en tidligere artikkel (Orseth 2017) der det er gjort greie for særlige kjennemerker ved navn på travhester – spesifikt de som opprinnelig er registrert i Danmark, Norge og Sverige. Jeg argumenterte der med at de av disse navna som gir samla mening når det blir lest i sin helhet, med fordel kan *ses som* utsagn eller som tekster i miniatyr. I dette støtta jeg meg på Paul Ricoeurs hermeneutiske tenkning slik den kommer til uttrykk i hans metafor-teori (Ricoeur 1977). Jeg argumenterte videre for at disse utsagna eller miniatyrtekstene må leses i en poetisk språkfunksjon (Jakobson 1960) fordi betydninga i navna i prinsippet er fullstendig uavhengig av den hesten eller de hestene som har eller har hatt navnet.

For en presentasjon av premisser og navneregler for travhester og for de grunnleggende tankene bak at jeg mener det er tjenlig å betrakte slike navn som tekster i miniatyr på grunnlag av Ricoeurs metafor-teori, viser jeg til den nevnte artikkelen. Her vil jeg forsøke å utdype resonnementa derfra og gi noen flere eksempel på hva som kan komme ut av en slik lese måte. Jeg diskuterer først noen ulikheter og likheter mellom navn på travhester og navn i noen andre kategorier og plasserer hestnavna i forhold til dikotomien navngiving/navneskaping. Deretter argumenterer jeg for at siden hestnavna framstår som spesielt løserevet eller frittstående, er det spesielt tjenlig å forstå dem som små fiksjonstekster. Det innebærer å lese betydning inn i navna i stedet for å etterspørre hva de 'kommer av'. Jeg drøfter denne frie stillinga med utgangspunkt i en del konkrete navn og avslutter med å åpne for å se

de enkelte hestnavna som deler av en større tekst. Men først kan det være nyttig å gjøre greie for noen avgrensinger jeg har gjort i utvalget av navn på travhester.

2 Avgrensinger

2.1 Ytre rammer for utvalget av navn

Geografisk har jeg avgrensa utvalget til de hestene som opprinnelig er registrert i ett av de skandinaviske landa. Dette er ikke noen nødvendig grense – den kunne vært utvida – i en stadig mer internasjonal travsport er det fullt mulig å trekke inn også andre land som driver travsport. På den andre sida fins det også gode argument for å betrakte navna fra hvert enkelt land for seg. Når jeg har valgt å inkludere hester registrert i Danmark, Norge og Sverige, er det ut fra ei mer eller mindre intuitiv forestilling om at det vil være en relativt lik navnekultur i disse landa – ei forestilling bygd på allmenkulturell, geografisk og språklig nærhet.⁸⁾

Tidsmessig har jeg valgt å avgrense materialet til hester født i 1928 eller seinere. Dette året hadde alle de tre landa etablert fast organisert totalisatorspill, og fra da av må vi kunne regne med at behovet for at navna på hestene ikke skulle føre til forveksling blant spillere ble stadig mer tydelig. Det er dette behovet som i våre dager har medført et krav i registreringssammenheng – ei sperrefrist på 20 år eller mer internt i hvert av landa – fra en hest får et navn til en ny hest kan få samme navnet, jf. de respektive registreringsreglementa (DTCa, DNTa, STa).

Jeg har samla navn på kaldblods- og varmblodhester i én base. Det fins gode argument mot å gjøre det, blant anna at reglementa sier at navn på hester i den felles norsk-svenske kaldblodsrasen må være på norsk eller svensk, mens navn på varmblodshester kan være på et hvilket som helst språk. Inntil videre er de altså likevel samla i min

8) Bak navn jeg bare har funnet registrert i Sverige, står det i løpende tekst (SE). Der det står (DK), er navnet gitt i Danmark, eventuelt også i Sverige, men ikke i Norge. Navn som står uten nasjonalitetsmarkering, finnes det belegg for fra Norge eventuelt også fra andre land.

oversikt, rett nok slik at jeg respekterer disse språkreglene. Navna på kaldblodshesten *Sky* og varmbloodshesten *Sky*(SE) er derfor ikke nødvendigvis verken liktydende eller ensbetydende, og det fins færre mulige lesemåter av navnet på kaldblodshesten.

2.2. Avgrensinger knytta til form

Innenfor disse ytre rammene gjør jeg også noen avgrensinger. Blant navna på travhestene fins det en del eksempel på oppdretternavn, registrert hos og beskytta av de respektive travselskapa, sjøl om slike navn ikke dominerer. Disse oppdretternavna har en funksjon som har likhetstrekk med rederinavn (Johannessen 2008) og med kennelnavn (Gräslund 2018). De identifiserer oppdretteren og kopler hesten til denne gjennom et ledd i navnet. Slike oppdretternavn er bare med i materialet mitt i de tilfeller der jeg klarer å finne ei samla betydning i hestnavnet. *Volo Dialog* og *Lacoste Boko*(SE) faller dermed utenfor, i motsetning til *Dialog*(SE) og *Lacoste*(DK), som altså bare skiller seg fra førstnevnte ved at de mangler stallnavnet. Når det gjelder det norske stallnavnet *Mjølner*, avgjør kombinasjonen med det variable leddet om det fins noen mulig samla betydning. Slik betydning finner jeg eksempelvis i *Mjølner* og *Mjølner Tor*, altså forstått som Tor med hammeren, derimot ikke i *Mjølner Tore*. Tilsvarende er *Dag Nils* og *Dag En* med, mens jeg ikke får noe ut av *Dag Lyngmøy*. Slike oppdretternavn kan likevel sjølsagt godt leses med vekt på et fast og et variabelt ledd (Johannessen 2008), der en da kan separere lesinga av de ulike delene.

I Norge og Sverige kan oppdretternavn være enten foran- eller etterstilt. Mest vanlig er det kanskje med foranstilte stallnavn i toledda navn; *Alm Erika*, *Rilum Svarten*, *Agobra Domino*(SE), *K.A.rdemumma*(SE), men også etterstilte er utbredt og vanlig når oppdretternavnet består av initialer; *Africa Frontline*(SE), *Ferrari B.R.*, *Nissen Ø.K.* Danske oppdretternavn må på si side nødvendigvis være etterstilt; *Gro Hovmand*(DK), *Beauty Edelweiss*(DK), fordi det danske navne-reglementet spesifiserer at hver årgang skal ha navn som begynner på en bestemt bokstav (i enkelte tilfeller en av flere) (DTCa). Dette er for øvrig et kjent prinsipp, brukt også i Frankrike og Italia. Regelverket

for navngiving av amerikanske travhester ligner derimot det norske og svenske i det at årgang og forbokstav i navnet ikke er kopla. (USTA 82-83).

Andre sammensatte navn, så som navn som på ulike måter knytter hesten til stamfedre og -mødre, registrerer jeg heller ikke, med mindre de altså gir samla mening. Det fins mange slike navn som knytter seg til navnet på opphavet på ulike måter. Etter den norske kaldblodige hingsten *Toddy* har vi blant mange andre *Todd*, *Dram* og *Pjolter*, som det alle går an å få betydning ut av sett som helhet, men også de slik sett problematiske *Tendy* (e. *Hendy*) og *Toddy Kvikka* (e. *Gjølmes Kvikka*), de to siste altså med navn som er prega både av far og mor.

3 Navngiving, navneskaping og forholdet til noen andre navnekatogrier

Thorsten Andersson (1994, 1996) understreker at navn blir gitt på to prinsipielt ulike måter. Det skjer enten ved at navnet blir henta fra et eksisterende forråd av navn eller ved at det blir laga et nytt navn i det enkelte tilfelle.

Ortnamn och förnamn kan ses som exemplariska representanter för namnbildning resp. namnval. De två namngivningssätten hänger intimt samman med hur namnen ges. Förnamn ges normalt i samband med dop i egentlig bemärkelse eller genom dop i den meningen att någon bestämmer namnet, varför det faller sig naturligt att välja ur ett givet namnförråd. Ortnamn är normalt naturvuxna, varför de på ett självfallet sätt utgår från något för namnbäraren karakteristisk. (Andersson 1996: 23)

Hovedtendensen er altså klar og tydelig i begge tilfeller. Stedsnavn er logisk forbundet med lokaliteten, fornavn er stereotype og har i det alt vesentlige en entydig og gjennomsiktig etymologi.

Andersson sier dessuten på mer generelt grunnlag at «Grundläggande inom namnforskningen är tolkningen av namnen, deras etymologi [...]» (1996: 33). Slik interesse for hvor eller hva et navn på en eller annen måte 'kommer av', ser ut til å være gjengs blant de som forsker på navn i ulike kategorier. I forbindelse med slikt etymologisk

arbeid, for eksempel knytta til navn på husdyr og skip, brukes det gjerne relativt upresise uttrykk for overføring av betydning, som vi må kunne kalle det. Det kan sies at navnet blir «borrowed» (Kalske) eller «hentet fra» (Johannessen 2009) andre kilder, det være seg *proprier*, appellativ eller andre ord og uttrykk. Slike uttrykk brukes når det ikke finnes noen direkte sammenheng mellom navnet og denotatum. Derimot foregår det altså ei overføring av betydning, og både uttrykk som ‘låne’ og ‘hente’ indikerer at det kan spores en intensjon hos den som gir navnet, og at denne intensjonen setter seg gjennom og avgjør betydninga.

Navn på husdyr som kyr og geiter har vært brukt til å skille dem fra hverandre innenfor populasjonen på den enkelte gården på et bestemt tidspunkt, og det har aldri vært noe problem at det har eksistert kyr med navn som *Dagros* på flere nabogårder. Navn på kyr har dermed fått likhetstrekk med fornavn i det at de langt på vei er stereotype. Gitt denne tendensen til stereotypi, er det interessant å undersøke frekvensen av slike kunavn (Kårbø & Kruken 1991, Kruken 1996). Samtidig er det også nettopp på grunn av denne stereotypien – igjen i likhet med hva som gjelder for fornavn – i mange tilfeller mulig å fastlegge hva slags betydning som ligger til grunn for et navn. Det fins en normert lese måte av navnet, så å si. Kårbø & Kruken deler inn et korpus på navn på 26 000 norsk kyr etter betydning, og de har som rettesnor at «den leksikalske tydinga – eller grunntydinga – har vore avgjerande for kva gruppe namnet skulle plasserast i» (1991: 42). De legger stor vekt på navngiverens intensjon, men gjør oppmerksom på at mange navn er flertydige og sier at «[...] i og med at motivet til den enkelte namngivaren ikkje er kjent, vil ei tolking i slike tilfelle bli usikker.» (1991: 41). Et annet sted sier Kruken at «tydingsgrupper er det vanskeleg å etablere, m.a. fordi namna rett ofte inneheld fleirtydig ordstoff, og fordi vi ikkje kjenner den konkrete situasjonen navna var gjevne i» (1996:184).

Også Willy van Langendock (2007) legger perspektivet hos navngiveren når han sier at «[...] the person who gives the name Napoleon to his/her cat will make some association or other with the former emperor of France». (s. 97).

Bjarne Rogan (1994) tar for seg navn på transportmiddel, bygninger og våpen. Han forsøker ikke å klassifisere etter leksikalske eller semantiske kriterier (s. 82), men er like fullt opptatt av intensjoner, både intensjonen bak selve det å gi et navn og intensjonen bak det å gi et bestemt navn i et konkret tilfelle. «Det ligger mening bak det å gi et navn, og det ligger mening i valget av navn.» (s. 81). Rogan skiller mellom et identifiserende og et singulariserende aspekt i navngivinga i disse kategoriene. Forståelsesmåten er da at navnet gir huset en annen status enn (bare) et husnummer, sjøl om begge deler identifiserer. «Navnet gir [...] en konkret, kvalitativ og personlig bestemmelse, talte en abstrakt, kvantitativ og upersonlig bestemmelse.» (s. 85).

Navn på travhester er – i motsetning til de navnekategoriene Rogan behandler – obligatoriske, og da oppstår ikke det singulariserende perspektivet på nivået for selve navngivinga. En slik hest *skal* ha et navn, det er like obligatorisk som et husnummer. Det forhindrer ikke at vi i en del tilfeller vil kunne finne igjen både det Rogan kaller det singulariserende, det ekspressive og det rituelle aspektet ved navngivinga på et annet nivå, altså ikke i selve det at det blir gitt et navn, men i det språklige innholdet som kan leses ut av navnet. Når navnet er obligatorisk, blir uansett funksjonen av selve navngivinga en annen enn når det er frivillig og sjølvalgt.

Interessant er videre Anne-Sofie Gräslunds (2018) artikkel om offisielle navn på (svenske) hunder. Den skiller seg ut ved at den er skrevet av ei som har gitt navn og som derfor sjølsagt kan gjøre rede for intensjoner med en helt spesiell grad av sikkerhet. Dessuten er den interessant i vår sammenheng fordi den viser regler for offisiell navngiving av hunder og noen konsekvenser av disse reglene. Sammenligna med navn på travhester merker jeg meg at kennelnavn – som må sies å tilsvare oppdretternavn blant hestene – langt på vei er påbudt og dermed brukes i mye større skala enn hva gjelder travhestene. I likhet med travhester konkurrerer hunder på ulike måter og også hundnavn må derfor være ulike. Dette antar jeg er en medvirkende årsak til at det kreves kennelnavn.

Så er det likevel slik at hunder og travhester konkurrerer på ulike måter og at måten hestene konkurrerer på innvirker på navna. Hensynet til spillet og spillerne er hovedgrunnen til at hestnavn må være

ulike – dette gjelder også navn på andre veddeløpshester som passgjengere og galopphester og i ulike land (Ashley 1994: 1589 f.). Det offisielle navnet på hesten blir brukt i travprogram og i resultatlister og i all kommunikasjon om hesten i offentligheten. Etter det jeg forstår gjelder ikke dette på samme måte med hundenavn. «The register names are registered in stud books and are normally not used for communication [...]» (Leibring 2016: 616). Når hestnavna dessuten blir brukt i sin helhet også i løpsreferat, er det forståelig at de er utsatt for en del formkrav. Ikke i noe land kan de overstige 18–20 bokstaver, og navnet «skal være greit å uttale» (DNTa). De kan altså ikke – slik hunder kan – ha navn som *Hjoohoo's The Spirit of Hjour Eyes og Merri-ment Odendisa den oförvägna* (Gräslund 2018).

4 De løsrevne hestnavna

Navn på travhester blir i ei viss utstrekning gjenbrukt, men på grunn av konkurranseaspektet og behovet for å skille individa fra hverandre forekommer slikt gjenbruk i mye mindre grad enn med navn på kyr, geiter (Kårbø & Kruken 1994) og for den saks skyld fornavn på mennesker. Jeg har med utgangspunkt i antallet registreringer i 2010 stipulert et behov på om lag 120 000 ulike navn over en periode på 20 år (Orseth 2017).

Navn på travhester som kan leses med betydning er derfor ikke i nevneverdig grad stereotype, slik tilfellet svært langt på vei er med fornavn på mennesker og i vesentlig grad med ku- og geitenavn, de blir simpelthen ikke brukt så mye at det kan oppstå slike stereotypier. I all hovedsak fins det heller ikke noen logisk forbindelse av noe slag mellom navnet og hesten. På begge disse måtene kan vi si at disse navna er løsrevet. De eksisterer uavhengig av både stereotypier og av forhold ved individet som har navnet.

Etter det jeg forstår er *Bruna* det navnet som har vært brukt på flest skandinaviske travhester. Dette er forståelig, siden navnet kombinerer det å indikere farge med å være et kvinnenavn. Det er tolv svenske og 22 norske hopper som har fått navnet *Bruna* fra 1928 av. (I tillegg kommer en del norske hopper med navn som *Bruna f.1946* o.l.) Akkurat i dette tilfellet kan vi nok dermed si at navnet er blitt henta fra et forråd av eksisterende navn. Ut over slike ganske så sjeldne tilfeller

har likevel navn på travhester det felles med stedsnavn at de gir klare eksempler på navneskaping.

Med unntak av navn knytta til farger og av tegn som nettopp *Bruna*, *Svarten*, *The Red One (DK)*, *Kvitlabb* og *White Bless* eksisterer det ingen logisk forbindelse mellom navnet og hesten. Betydninga er dessuten løsrevet fra denotatum ved at navnet prinsipielt er polyreferensielt, siden det kan brukes om igjen etter en periode på omtrent 20 år. Dermed er betydninga av navnet også prinsipielt sett løsrevet fra en mulig intensjon eller tanke hos en bestemt navngiver. Dels kan det være umulig å spore en slik intensjon bak navnet, dels kan den i så fall være ulik fra tilfelle til tilfelle. Navn på varmblodshester, som utgjør den største delen av materialet mitt og av det samla tallet på travhester både i Skandinavia og ellers (Orseth 2107: 181 f.), er dessuten løsrevet fra tilknytning til bestemt(e) språk. Videre er disse navna – når vi studerer dem over et lengre historisk tidsrom – undergitt endringer som måtte ha skjedd i samfunn og omgivelser etter at navnet ble gitt. Den samla mulige betydninga i navnet kan dermed av ulike grunner bli forandra over tid (Orseth 2017: 185f.). Endelig er hestnavna løsrevet ved at betydninga ikke inngår i noen alminnelig kommunikasjonssituasjon og derfor ikke får betydning som del av en direkte språklig sammenheng.

Det er summen av alle disse forholda som etter mitt syn gjør at betydning vi kan finne i disse navna gir kan sammenlignes med betydning vi finner i fiksjonslitteratur eller i det som i Jakobsons terminologi er den poetiske språkfunksjon. Det er også en slik språkbruk Ricoeur viser til når han sier at

[...] The literary work through the structure proper to it displays a world only under the condition that the reference of descriptive discourse is suspended. Or to put it in another way, discourse in the literary work sets out its denotation as a second-level denotation, by means of the suspension of the first-level denotation of discourse. (Ricoeur 1977: 221).

På et primært nivå denoterer navnet hesten, og det er strengt tatt dets eneste funksjon. Så lenge navnet sørger for å skille hesten fra andre

hester og gjør det innenfor de eksisterende navneregler, er det arbeidet gjort. Men når det kommer fram språklig betydning – eller mulig språklig betydning – i disse navna, er vi over i det vi kan se på som den litterære verden. Slik betydning refererer ikke direkte til virkeligheten, den gjør det indirekte. Med slike sjeldne ad hoc-unntak som *Bruna* og *Svarten*, er det bare på fiksjonsnivået det språklige innholdet setter seg gjennom. Men på et slikt nivå for indirekte referanse til virkeligheten vil alle som ser navnet kunne tolke det ut fra sine forutsetninger. Jeg skal være svært forsiktig med å si at slikt tolkningsarbeid blir satt i gang mer eller mindre automatisk, slik det gjerne blir når vi leser et dikt eller ei fortelling av ett eller annet slag. Den slags tekster er vi så å si opplært til å tolke, det er vi ikke med hestenavna, men *muligheten* til å gjøre dem til gjenstand for fortolkning er den samme.

Når den direkte referansen til virkeligheten er suspendert – når teksten er fiktiv – er det rimelig å mene at forståelsen er en sak mellom navnet og den som leser det. Da kan den som gir navnet betraktes på linje med en forfatter som gir ut et verk. Hun mister herredømmet over hvordan navnet blir forstått i samme øyeblikk som det er gitt. Med Umberto Eco's ord: «Når verket er ferdig, innledes det en dialog mellom leser og tekst (forfatteren er ikke med)» (1988: 28). Om samme sak sier Paul Ricoeur at «Det som skall förstås i en text är inte först och främst den som talar *bakom* texten utan det som texten talar om - *textens 'sak'* dvs den värld som texten på något sätt utvecklar *framför* texten.» (Ricoeur 1988:77).

5 Yellow Submarine og Revolution. Om åpenbare og mindre åpenbare lese måter

Det kreves knapt et minimum av kulturkompetanse for å assosiere til ei betydning i navnet på hesten *Yellow Submarine* (SE) (f.1991). Dessuten fins det neppe, med unntak for en animert film med samme navn og samme bakgrunn, noen annen mulig assosiasjon til dette navnet enn nettopp navnet på The Beatles' melodi fra 1969. Jeg går da ut fra at vi kan se bort fra at det skulle finnes noen gul undervannsbåt i virkeligheten. Vi snakker altså ganske definitivt og udiskutabelt om et navn som må knyttes til The Beatles. Også andre hestenavn gir ganske

åpenbare assosiasjoner i samme retning, jeg nevner *Eleanor Rigby* (SE), *Lucy In The Sky* (DK) og *Octopus's Garden* (SE). Jeg har kalt denne betydningskategorien for 'Kulturdimensjon/ Musikk/ Mindre musikkstykker/ Beatles'.

Selve navnet på kategorien og detaljeringsgraden lar seg sjølsagt i høyeste grad diskutere og reiser helt andre problemstillinger enn de som her er tema, nemlig selve tilknytninga og forbindelseslinjene mellom navna. Men når vi tenker oss en slik navnekategori, og det er det neppe tvil om at det er grunnlag for, vil også lese måten vår av andre navn bli styrt av de nevnte navna, av de som har slik ganske entydig tilknytning og som gir slike entydige assosiasjoner⁹⁾. En samla oversikt over navn på låter og album av The Beatles sammenholdt med navn på travhester fra de skandinaviske landa, ser i øyeblikket ut som vist i tabell 1.

Abbey Road (SE), *Ain't She Sweet* (SE), *All My Loving* (SE), *Blackbird* (DK), *Day Tripper* (SE), *Dear Prudence* (SE), *Eight Days A Week* (SE), *Eleanor Rigby* (SE), *Every Little Thing* (SE), *Hard Day's Night* (SE), *Help* (SE), *Helter Skelter* (SE), *Hold Me Tight* (SE), *Honey Pie* (DK), *I Feel Fine* (SE), *Lady Madonna* (DK), *Let It Be* (SE), *Lovely Rita* (SE), *Love Me Do*, *Lucy In The Sky* (DK), *Martha My Dear* (SE), *Michelle*, *Norwegian Wood* (SE), *Octopus's Garden* (SE), *Oh Darling* (SE), *Penny Lane*, *Please Please Me* (SE), *Revolution*, *Revolver* (SE), *She Loves You* (DK), *Ticket To Ride*, *Twist'n Shout* (DK), *Yellow Submarine* (SE), *Yesterday*

Tabell 1 Kulturdimensjon/ Musikk/ Mindre musikkstykker/ Beatles

Det er samtidig klart at de fleste av disse navna også kan leses på andre måter. I tabell 2 forsøker jeg å sette opp mulige betydninger vi kan lese inn i tre av disse navna, og jeg må absolutt ta forbehold om at det

9) Når jeg i fortsettelsen stedvis bruker uttrykket 'assosiasjon' om de tankene som inngår i arbeidet med å tolke navnet, er dette ikke ment som ei individuell eller privat betydning i forlengelsen av 'denotasjon' og eventuelle 'konnotasjoner'. 'Assosiasjon' viser her derimot til de språklig orienterte tanker den enkelte leseren gjør seg som grunnlag for tolkninga av navnet. Dersom jeg ikke kjenner til at The Beatles har laget en låt som heter *Revolution*, assosierer jeg ikke til denne når jeg ser det hestnavnet.

kan fins flere betydninger enn de jeg trekker fram. Alle tre kan leses som enkle appellativ, men også som navn i andre kategorier. Samtidig gir jeg et avgrensa utvalg hestnavn som kan sorteres i samme betydningskategorier.

Navn	Mulig betydningskategori	Andre navn i samme kategori
<i>Blackbird</i> (SE) 1978 <i>Blackbird</i> (DK) 2013 <i>Blackbird</i> (SE) 2016	Zoologi/ Ornitologi/ Fugler/ Arter og slekter	<i>Beckasin</i> (SE), <i>Black Bird</i> , <i>Black Hawk</i> , <i>Blackbird</i> (DK), <i>Blackcap</i> (SE), <i>Black Robin</i> (SE), <i>Blishonen</i> (DK), <i>Bluebird</i> (DK), <i>Blue Kakadu</i> , <i>Bofinken</i> (SE), <i>Brushanen</i> (SE), <i>Buzzard</i> (SE)
	Samfunnsdimensjon/ Politisk dimensjon/ Annet	<i>Black Panther</i> (SE), <i>Black Power</i> (SE), <i>Black Progress</i> (SE), <i>Boston Tea</i> (SE), <i>Brexit</i> (SE) <i>Camp David</i> (SE), <i>Capitol Hill</i> , <i>Cinco De Mayo</i> (SE), <i>Civil Liberty</i> (SE)
<i>Revolution</i> (SE) 1988 <i>Revolution</i> (NO) 2014 <i>Revolution</i> (DK) 2008	Samfunnsdimensjon/ Politisk dimensjon/ Tilstander	<i>New Revolution</i> (SE), <i>Peace</i> (SE), <i>Peace On Earth</i> , <i>Perestroika</i> (SE), <i>Peasant Power</i> (SE), <i>Rebellion</i> (SE), <i>Revolt</i> (SE), <i>Rött Hot</i> (SE), <i>State Of Liberty</i> (DK), <i>Supremacy</i> , <i>Terrific Riot</i> (SE)
	Kulturdimensjon/ Film og TV/ Serier og såpe- operaer	<i>Perry Mason</i> , <i>Peach Girl</i> (SE), <i>Pushing Daisies</i> (SE), <i>Razzamatazz</i> (SE), <i>Rebus</i> (DK), <i>Rex</i> , <i>Röda Nejlikan</i> (SE), <i>Sesame Street</i> (SE), <i>Sex And The City</i> (SE)
	Kulturdimensjon/ Musikk/ Mindre musikkstykker/ R.E.M.	<i>Man On The Moon</i> (SE), <i>Miracle</i> (SE), <i>Pretty Persuasion</i> (SE), <i>Romance</i> , <i>Rose Marie</i>
	Avgrensningsdimensjon/ Kontrolldimensjon/ I bevegelse/ Bevegelses- måter	<i>Rakla</i> , <i>Revolution</i> , <i>Rida Ranka</i> (SE), <i>Rida</i> (SE), <i>Ridd</i> (SE), <i>Rikke</i> , <i>Rinn</i> , <i>Roll</i> (SE), <i>Rolling</i> (SE), <i>Rugga</i> , <i>Rulle</i> , <i>Run</i> (SE), <i>Running</i> (SE), <i>Rusla</i> , <i>Ruslar</i>
<i>Revolver</i> (SE) 1999	Samfunnsdimensjon/ Militarisme/ Våpen og ammunisjon/ Skyte- våpen	<i>Kalashnikov</i> (SE), <i>Kanon</i> , <i>Le Mat</i> (SE), <i>Longbow</i> (DK), <i>Long Rifle</i> (SE), <i>Luger</i> (SE), <i>Machine Gun</i> (SE), <i>Mauser</i> (SE), <i>Missile Launcher</i> (SE), <i>My Gun</i> (SE), <i>Our Flak</i> , <i>Remington</i> , <i>Shotgun</i> , <i>Sixgun</i> (SE), <i>Slingshot</i>
	Kulturdimensjon/ Musikk/ Mindre musikkstykker/ Madonna	<i>Amazing</i> (SE), <i>American Life</i> (SE), <i>Bad Girl</i> (SE), <i>Borderline</i> , <i>Celebration</i> , <i>Die Another Day</i> (SE), <i>Frozen</i> (SE), <i>Hollywood</i> , <i>How High</i> (SE), <i>Incredible</i> (SE), <i>Intervention</i> (SE), <i>La Isla Bonita</i> , <i>Like A Prayer</i> (SE), <i>Love Story</i> (DK), <i>Lucky Star</i> (SE), <i>Push</i> (SE), <i>Ray Of Light</i> , <i>Revolver</i> (SE), <i>Sorry</i> , <i>Spanish Eyes</i> (DK), <i>True Blue</i>

Tabell 2 Ulike andre betydninger av *Blackbird*, *Revolution* og *Revolver*

Revolution har altså vært brukt tre ganger som navn på skandinaviske travhester. Dette har skjedd i tre ulike land til tre ulike tider, og det har vært tre ulike navngivere involvert. Det vil være praktisk umulig å forsøke å etterspore intensjonen eller tankene bak navnet i de tre tilfella. Og sjøl om en skulle kunne gjøre dette og til overmål skulle finne identiske slike intensjoner, ville det være lite tjenlig å bestemme betydninga i navnet *Revolution* ut fra de intensjonene.

Når det så heller ikke fins noen betydningsmessig kopling mellom den enkelte hesten og navnet *Revolution* og når navnet ikke framstår som en stereotypi, synes det åpenbart at det må være den enkelte leseren av navnet som legger betydning i det ut fra sin bakgrunn og innsikt i verden. Det er derfor vi – med Riceour – bør *se navnet som* et utsagn. Resonnementet er ikke prinsipielt annerledes for *Revolver* (SE), sjøl om det er bare én travhest som har dette navnet. Det kan jo godt komme en eller flere i tillegg på et seinere tidspunkt, og det vil etter mi oppfatning være meningsløst å hevde at navnet skulle skifte betydning av den grunn.

Andersson (1997) tar opp overføring av navn fra en kategori til en annen og viser blant annet til at det foregår ei vesentlig overføring av navn *fra* stedsnavn og personnavn til andre navnekategorier, men bare en forsvinnende bevegelse andre veien (s. 14). Han viser videre til ulike kilder som er opptatt av overføring i form av oppkalling etter mennesker, ofte personer i omgivelsene av den som gir navnet (s. 14 f.). Blant navna på travhester fins det mange som ganske entydig kan sies å ha fått overført betydning fra en annen navnekategori. I andre tilfeller har hestensnavna samme form som både appellativ og proprier i andre kategorier, jf. drøftinga av navn som *Revolution*, og jeg kan vanskelig se at det er verken mulig eller tjenlig å bestemme om vi har å gjøre med overføring fra én navnekategori til en annen (Andersson) eller om hestensnavnet skal forstås opp mot appellativet med samme form. Begge deler må være fullt ut plausibelt.

Navn på musikkstykker eller låter er en svært stor kategori og desuten i stadig endring. En kan godt mene at det er litt fjernt å lese navn som *Sorry*, *Miracle* (SE), *Romance*, *Amazing* (SE), *Borderline*, *Celebration*, *Frozen* (SE), *Hollywood*, *Incredible* (SE), *Intervention* (SE) og *Push* (SE) som ‘Mindre musikkstykker’, men det samme kan neppe

sies om *La Isla Bonita*, vel heller ikke om *Man on The Moon* og altså definitivt ikke om *Yellow Submarine* (SE). Så hvor skal grensa gå? Det vil ganske klart variere med den enkelte leseren og de erfaringer, den kunnskap og de interesser vedkommende har. Betydning oppstår når en leser møter og tolker med grunnlag i de betydningene som ligger latent i navnet – som ligger der som muligheter – på linje med hva som skjer når vi leser en fiksjonstekst.

6 Patron og slikt. Navn som kan leses på ulike språk

Som nevnt er det et særtrekk ved navn på varmbloodshester at det er fastlagt i navnereglementa at de kan være på et hvilket som helst språk. Dette er eksplisitt sagt i det norske reglementet (DNTa) mens det framgår mer indirekte av det svenske reglementet gjennom at det der heter at «för kallblodiga svenska hästar är huvudprincipen att endast svenska eller norska namn kan användas» (STa: 44). Dette må da stå i motsetning til det som gjelder for varmbloodshester, og følgelig må navna på slike kunne leses på et hvilket som helst språk. Siden navna ikke inngår i noen direkte kommunikativ sammenheng ut over å denotere hesten, får vi heller ikke på den måten noen hjelp til å bestemme den språklige tilknytninga, i hvert fall ikke uten hjelp av grammatisk innhold i navnet.

Fire kaldbloodshester – to norske og to svenske – og dessuten to svenske varmbloodshester, har hatt navnet *Patron*. I 1977 fikk også en svensk varmbloodshest navnet *Le Patron* (SE) og i 2017 kom *El Patron* (SE) til. Dessuten har vi i betydningsmessig lignende retning *Patronus* (SE). De to varmbloodshestene med navnet *Patron* (SE) kan altså leses på et hvilket som helst språk. I dette tilfellet er det norsk, svensk, engelsk, fransk og nå kanskje spansk – jf. *El Patron* (SE) – som melder seg som mest aktuelle for meg. Ordet *patron* har dels sammenfallende dels ulike betydninger i disse språka.

Samla sett kan vi lese alle navna ut fra betydningene ‘utstyr til våpen’, ‘skytshelgen’, ‘sjef’ og ‘storbonde’, det siste i hvert fall brukt om svenske og franske forhold. Varmbloodsnavna kan i tillegg referere til en ‘sponsor’, ‘kunde’, en beskytter i mer generell forstand og til ‘sjablong / et mønster’ (fr.). Det kan også dreie seg om et engelsk verb med samme betydning som *patronize*, altså å behandle med en viss

overbærenhet og ovenfra og ned-holdning. Navnet *Le Patron* må jo derimot på grunn av den bestemte artikkelen leses som fransk, og da forsvinner en del av de nevnte betydningene. Tilsvarende gjelder for *El Patron* (SE) og spansk. Til gjengjeld finner jeg i det siste tilfellet oppgitt betydninga ‘myntfot’. *Patrón* er dessuten et spesifikt brennevinsmerke. Når det gjelder *Patronus* (SE), kan vi ved siden av den opprinnelige latinske betydninga også lese inn en referanse til en spesiell slags skytshelgen i Harry-Potter-bøkene.

Patron gir altså et eksempel på et navn som kan leses på ulike språk med litt ulikt resultat, nær sagt til tross for at det har samme etymologiske opphav i alle disse språka. Men hvordan slår ellers prinsippet om at et navn på en varmbloodshest kan være på et hvilket som helst språk ut? Det er mange eksempel på navn som definitivt er henta fra nære språk og språk med styrke i travsporten. I tillegg til de skandinaviske språka florerer det med eksempel på engelsk, fransk, italiensk, og spansk. Men også ut over dette er det mye å finne. I tabell 3 (på neste side) fins ei oppstilling av en del navn det er leksikalsk dekning for i andre språk enn de mest brukte.

Til tross for at intendert betydning etter mitt syn altså ikke kan være avgjørende for lesemåten, kan det være interessant å fundere over hvor sannsynlig det er at navngiverne av disse varmbloodshestene har assosiert disse orda og uttrykka til nettopp disse språka og den oppgitte betydninga. Enkelt sagt varierer det mye fra tilfelle til tilfelle. På den ene sida er det umulig å forestille seg at navngiveren av *Eppur Si Muove* (SE) ikke skulle kjenne til Galileis angivelige utsagn etter at han hadde blitt tvunget til å trekke tilbake påstanden om at jorda beveger seg rundt sola. Et ord som det albanske *shqiponja*, som også uttrykker landets riksvåpen, dukker nok heller ikke opp ut av det blå, og tilsvarende må gjelde det irske *mo chuisle* og *er’kamano*, et uttrykk fra luo-språket som snakkes i Kenya og Tanzania. Det sistnevnte inneholder litt for mange bokstaver til å være tilfeldig. Derimot framstår det vel som sannsynlig at navnet *Sarabi* ganske enkelt er tenkt som ei oppkalling etter en figur i Løvenes konge uten at den opprinnelige betydninga av ordet er tenkt inn. Det forhindrer likevel slett ikke at denne betydninga fins.

Navn	Språk	Omtrentlig betydning
<i>Shqiponja</i>	albansk	ørn/ørnen
<i>Dadu</i>	bengali	bestefar
<i>Vilukko</i>	finsk	jåblom
<i>Viri</i> (SE)	finsk	vindpust
<i>Aglaia</i>	gresk	skjønnhet
<i>Xanthe</i> (SE)		gul, blond
<i>Mahalo</i>	hawaiiisk	takknemlighet
<i>Tuaq</i>	inuitisk	klump av gammel is som
<i>Mo Chuisle</i>	irsk	min kjære
<i>Snerting</i>	islandsk	kontakt, tangering
<i>Gatana</i> (DK)	japansk	sverd (en type)
<i>Hayabusa</i>		vandrefalk
<i>Maguro</i> (SE)		tunfisk
<i>Morumotto</i>		marsvin
<i>Mare</i> (SE)	katalansk	mor
<i>Pistus</i>	latin	slått, dengt
<i>Quadrupedans</i> (SE)		gå på fire bein
<i>Eppur Si Muove</i>		og likevel beveger den seg
<i>Ero' kamano</i>	luo	takk
<i>Buit</i> (DK)	nederlandsk	bortskjemt
<i>Muito Obrigado</i>	portugisisk	mange takk
<i>Zebro</i> (SE)		villhest
<i>Carja</i> (SE)	rumensk	krykke
<i>Babooshka</i>	russisk	bestemor
<i>Babusjka</i>		
<i>Akutih</i> (SE)	sanskrit	i svært liten grad
<i>Kolorante</i>	serbokroatisk	om farge
<i>Gatana</i> (DK)	setswana	trække på hverandre
<i>Tashunka Sikari</i>	sioux	søt hest
<i>Sarabi</i>	swahili	luftspeiling
<i>Hangre</i> (SE)	tok pisin	sulten, svak
<i>Rafine</i> (DK)	tyrkisk	raffinert
<i>Danke Schön</i> (SE)	tysk	takk så mye
<i>Inger</i> (SE)		slimål
<i>Wiedersehen</i> (SE)		på gjensyn
<i>Hogy</i> (SE)	ungarsk	hvordan

Tabell 3 Navn som kan knyttes til ulike språk

Mer uklart er det med det nederlandske *buit*, det rumenske *carja* og det ungarske *hogy*. Intuitivt vil jeg si at de utmerket godt kan ha blitt til uten tanke på slikt opphav. I tilfellet *Mare*(SE) framstår det for denne leseren som ganske usannsynlig at navngiveren skulle ha tenkt på at ordet betyr 'mor' på katalansk, men det gjør det altså. Og at den svensken som ga varmbloodshoppa si navnet *Inger* skulle ha assosiert

navnet med ‘pirål’, ‘slimål’ på norsk eller ‘Myxine glutinosa’ på latin, ser jeg fullstendig bort fra. Når det så gjelder navnet *Gatana*(DK), skal det i hvert fall godt gjøres at det er inspirert fra både japansk og sets-wana. Det første er nok utvilsomt mest sannsynlig i tilfelle dersom det i det hele tatt fins noen slik inspirasjon.

Til tross for slike forestillinger og resonnement som vi kan gjøre oss om intensjon, er det likevel den som ser navnet som bestemmer hvordan det blir lest, og vi gjør det med bakgrunn i navnas form kombinert med vår språklige og kulturelle innsikt. Det lar seg uten videre gjøre å argumentere godt mot å lese *Inger*(SE) som ‘pirål’, men det er ikke enkelt å fullstendig avvise en slik lese måte når vi finner alle disse fiskeslaga representert i navnebasen (tabell 4).

Abborren(SE), *Amberjack*(SE), *Ansjovis*(SE), *Aspen*(SE), *Baltic Salmon*(SE), *Barracuda*, *Big Tuna*(SE), *Black Snapper*(SE), *Blue Angel*(SE), *Blue Snapper*(SE), *Braxen*(SE), *Brill*(SE), *Chevalier Noir*(SE), *Clownfish*(SE), *Cod*(SE), *Countfish*(SE), *Diskus*(SE), *Flundra*(SE), *Flyndra*, *Flying Fish*(SE), *Goldfish*, *Guldmulle*(SE), *Gunnel*(SE), *Guppie*(SE), *Haddock*(SE), *Hai*, *Hajen*(SE), *Hake*, *Halibut*, *Harr*(SE), *Havsølv*, *Hå*(SE), *Ising*(SE), *Jackfish*, *Karp*(SE), *Karpen*(SE), *Kingfish*(SE), *Kolja*(SE), *Laksen*(DK), *Laxen*(DK), *Ling*, *Lodde*, *Lubb*(SE), *Luossa*(SE), *Lyr*, *Lysing*(SE), *Löja*(SE), *Maguro*(SE), *Makrellen*(DK), *Makrill*(SE), *Malle*, *Marulk*(SE), *Mora*, *Mort*, *Mulle*(SE), *Murena*(SE), *Needlefish*(SE), *Pikes*(SE), *Pinfish*(SE), *Piper*(DK), *Pir*, *Pirana*(DK), *Piraya*, *Plie*(SE), *Pristella*(SE), *Queen Fish*(SE), *Redfish*(SE), *Red Platy*(SE), *Red Snapper*(SE), *Roach*(SE), *Rokken*, *Ruffe*(SE), *Rödnäbba*(SE), *Rödspättan*(SE), *Sailfish*(SE), *Salmon*(SE), *Sarda*, *Sardin*, *Sawfish*(SE), *Seacat*(SE), *Seahorse*(SE), *Shark*, *Sik*, *Skade*(SE), *Skate*, *Snapper*(SE), *Sockeye*(DK), *Sole*, *Sorell*(DK), *Spätta*(SE), *Stam*(SE), *Stingfish*, *Sword Fish*(SE), *Sypiken*, *Tarpon*(SE), *Tetra*(DK), *Tiger Shark*(SE), *Titicaca Razorfish*(SE), *Tuna*(SE), *Vitling*(SE), *Wahoo*(SE), *White Fish*(SE), *White Shark*(SE), *Whiting*(SE), *Witch*(SE)

Tabell 4 Naturdimensjon/ Zoologi/ Fisker/ Arter

7 Navn som komprimerte tekster og som utsagn

Thorsten Andersson (1994, 1996) bruker uttrykket ‘komprimerte tekster’ i forbindelse med stedsnavn. «Ortnamn av traditionel typ tillkommer normalt genom namnbildning. Namnen utgör – som vi brukar säga – komprimerade texter, som ur en eller annan aspekt karakteriserar lokaliteterna ifråga.» (Andersson 1996: 22).

Han avgrensar likevel ikke denne synsmåten til å gjelde stedsnavn, men gjør den gjeldende for alle navn som blir laga i et enkelt tilfelle – altså motsatt de som blir henta fra et eksisterende forråd. Alle disse (ny)laga navna vil han

[...] se som komprimerade texter, knutna till en individ (person, husdjur, lokalitet, I föremål: *Alsna* = ‘ön med de höga, branta stränderna’, *Slaktarn* = ‘han som är slaktare till yrket’ eller ‘han som betar sig som en slaktare’. Det rör sig här om ett speciellt slags ord, komprimerade beskrivningar avseende enskilda individer [...] (Andersson 1996: 33)

Med ‘komprimert tekst’ forstår altså Andersson et navn som både kan og skal tolkes slik at det kan bygges ut til en beskrivelse av objektet det blir gitt som navn til. Men nå er det som vi har sett slik at mange navn på travhester inneholder mulig betydning *uten* at det fins noen logisk forbindelse mellom individet og betydninga i navnet. Navnet er ingen beskrivelse av individet. Hesten *Andromeda* er verken en figur fra gresk mytologi eller et stjernebilde – heller ikke er det noen forbindelse mellom dette individet og det som skal være den opprinnelige betydninga av navnet, ‘å tenke på en mann’. Hesten *Clara Zetkin* er ingen tysk marxist og kvinnerettighetsforkjemper, og hesten *Smart Question* (SE) har ganske sikkert ikke stilt noe slikt lurt spørsmål. Navnet *Tangens* (SE) er heller ikke noe forsøk på å beskrive hesten gjennom et matematisk begrep. Jeg er derfor svært usikker på om de fleste av hestnavna kan ses som komprimerte tekster i Anderssons forstand.

Og til tross for det vil jeg altså argumentere med at det er fruktbart å se hestnavna som miniatyrtekster eller utsagn – uavhengig av hvilken form de har. Jeg ser det som mer fruktbart for studiet av slike navn å betrakte dem som språk i bruk mer enn som språklig materiale. (De

er sjølsagt begge deler.) Slik sett er de to navna *Signatur* og *Sign Your Name*(SE) nøyaktig like mye utsagn eller tekster i miniatyr, sjøl om de er bygd opp av ulikt språklig materiale. Navna ber gjennom si latente betydning om å bli tolka, og denne tolkinga er i en god del tilfeller vanskelig.

Etter Ricoeurs oppfatning er det i den sjølstendige teksten at behovet for tolkning, det hermeneutiske behovet, fullt ut slår igjennom. Jeg vil hevde at tilsvarende gjelder for betydninga vi leser ut av – eller kanskje helst leser inn – i navna på travhestene.

The postulate of reference requires a separate discussion when it touches on those particular entities of discourse called texts, that is, more extensive compositions than the sentence. The question henceforth arises in the context of hermeneutics rather than of semantics, for which the sentence is at once the first and the last entity. (Ricoeur 1977: 219)

Vi bør i et slikt perspektiv *se* navna *som* tekster i Ricoeurs forstand. Når jeg likevel her velger å betegne dem som utsagn, skyldes det at jeg vil reservere tekstbegrepet for den kategoriserte oversikten vi kan lage over hestnavna. Slik sett inngår det enkelte navnet som utsagn i en større tekst som inkorporerer alle hestnavna med samla betydning.

8 Om navn som er mer eller mindre åpne for fortolkning og ei oppsummering

Det fins til sammen seks hester med navnet *Aura* innenfor våre rammer. Det gjelder fire norske og ei svensk kaldblodshoppe født i perioden fra 1930 til 2004. Endelig fikk ei dansk hoppe navnet i 2012. Som et siste eksempel på problemstillinger knytta til ulike tolkninger, kan vi spørre oss hvordan dette navnet skal leses. Ordet *aura* har ulike homonyme betydninger, og det er dessuten brukt som navn i andre kategorier enn travhester. Dermed blir igjen spørsmålet hvem som skal bestemme hvilken betydning eller hvilke betydninger vi kan lese inn i dette navnet. Med eksempel fra navnebasen kan vi spørre oss om vi skal lese *Aura* som et elvenavn som i *Glomma*, som et symptom på en sjukdom eller skade som i *Blåtiran*(SE) eller *Dripping Nose*(SE), som

en figur fra gresk mytologi som *Agamemnon* (SE) eller *Amaltheia* (DK), som stråleglans som i *Nimbus* eller som et jentenavn som i *Astrid* eller *Aud*? Eller skal vi kanskje assosiere det til et utdødd naturlig språk som i *Latin*?

Mitt svar er at vi må kunne lese hestnavnet *Aura* som alt dette. Alle disse betydningene ligger der latent, det går ikke an å etterspørre intensjonen til hver enkelt navngiver, det fins ingen naturlig eller logisk forbindelse mellom navnet og de enkeltindividene som har hatt det, og navnet inngår ikke i noen kommunikativ sammenheng annet enn ved å denotere de ulike hestene. Endelig er ikke *Aura* stereotyp som hestnavn, så vi kan ikke postulere noen bestemt etymologi. Betydninga er altså flyktig, og når ordet har så mange ulike betydninger og bruksområder framstår det som et utsagn som kan leses på mange måter. For liksom det fins mer eller mindre åpne tekster, fins det hestnavn som er mer eller mindre åpne for fortolkning, som i større eller mindre grad kan knyttes til ulike betydninger. *Latin*, *Glomma* og *Dripping Nose* (SE) kan vi se på som relativt entydige, som lukka utsagn eller miniatyrttekster. Betydninga i navnet *Aura* er derimot svært åpen.

De lukka utsagna – de entydige navna – virker definitivt inn på lese måten av de navna som er mer åpne for fortolkning. *Yellow Submarine* (SE) påvirker lese måten av *Revolution* (SE); *Glomma* og *Dripping Nose* (SE) påvirker begge lese måten av *Aura*. *El Patron* (SE) kan påvirke lese måten av *Patron* ved å tydeliggjøre mulig betydning på spansk. Om vi vil, kan vi til og med si at den ganske omfattende bruken av navn på fisker i det samla forrådet av hestnavn gjør det mulig å lese *Inger* (SE) som et fiskeslag.

Det virker ut fra dette tjenlig – om ikke nødvendig – å lese betydning i ulike navn på travhester som deler av en større tekst eller en vev. Verken den samla teksten, kategoriene eller enkeltnavna har fullstendig stabil betydning. Endringer i mulig lese måte kan skje ved at det kommer til hester med nye navn, ved at samfunnet og omgivelsene forandrer seg over tid og ved at den språklige verden endrer seg.

Litteratur og kilder

- Andersson, Thorsten 1994: Olika egenamnskategorier – förenande och särskiljande drag. Kristinn Johannesson m.fl. (red.) *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4-6 december 1991*. (NORNA-rapporter 56.) 15–42. Uppsala.
- Andersson, Thorsten 1996: Onomastiska grundfrågor. Kristoffer Kruken (red.) *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23.juni 1994*. (NORNA-rapporter 60.) 15–41. Uppsala.
- Andersson, Thorsten 1997: Rörelser inom onomastikonet. Marianne Blomquist (red.) *Ord och några visor tilegnade Kurt Zilliacus*. 13–19. Helsingfors.
- Ashley, Leonard R.N. 1996: Names of Racehorses in The United Kingdom and the United States. Ernst Eichler m.fl. (eds.): *Namenforschung/ Name Studies/ Les noms propres. Ein internationals Handbuch zur Onomastik/ International Handbook of Onomastics/ Manual international d'onomastique*. 1589 f. Berlin –New York.
- Eco, Umberto 1988: *Ranbemerkinger til Rosens navn*. Oslo. [Oppr: *Postille a Il nome della rosa*, 1984, Milano.]
- Gräslund, Anne-Sofie 2018: Att namnge valpkullar. Leila Mattfolk & Kristina Neumüller (red.) *Katharina och namnen. Namn och samhälle* 30. 203–08. Uppsala.
- Jakobson, Roman 1960: Closing Statements: Linguistics and Poetics. T.A.Sebeok (red.) *Style in Language* 350–77, (litt.ref. 435–49). Cambridge.
- Johannessen, Ole-Jørgen 2008: Skipsnavn i oljevirksomheten. Guðdrun Kvaran m.fl. (red.) *Norræn nöfn – nöfn á Norðurlöndum: hefðir og endurnýjun: Handlingar frá den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11-14 augusti 2007*. (NORNA-rapporter 84.) 249–60. Uppsala.
- Johannessen, Ole-Jørgen 2009: Fortuna og Amor. Skipsnavn hentet fra den antikke mytologien. Leila Mattfolk & Terhi Ainiala (red.) *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. (NORNA-rapporter 85.) 151–63. Uppsala.
- Kalske, Marja 2015: Finnish associations with Hungary in horse names. Maticsák Sándor, Keresztes László (red.) *Folia Uralica Debreceniensia* 22. 87–97. Debrecen.
- Karbø, Asbjørn og Kristoffer Kruken 1991: *Gullhorn og dei andre: kunamn i Noreg*. Oslo.
- Karbø, Asbjørn og Kristoffer Kruken 1994: *Blåmann og Lykle: norske geitenavn*. Oslo.

- Kruken, Kristoffer 1996: Russland, Dagros og Fia – eit oversyn over moderne norske kunamn med ein skisse av utviklinga i indre Sør-Trøndelag etter ca. 1900. Kristoffer Kruken (red.) *Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23.juni 1994*. (NORNA-rapporter 60.) 181–89. Uppsala.
- Leibring, Katharina 2016: Animal Names. Carole Hough (red.): *The Oxford Handbook of Names and Naming*. 615–27. New York.
- Orseth, Dag 2017: Betydning i navn på skandinaviske travhester. Tom Schmidt & Inge Særheim (red.): *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforskerkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.-11. juni 2016*. (NORNA-rapporter 96.) 181–91. Uppsala.
- Ricoeur, Paul 1977: *The Rule of Metaphor, Multi-disciplinary studies of the creation of meaning in language*. Toronto – Buffalo – London. [Oppr. *La Metaphor vive*, 1975, Paris.]
- Ricoeur, Paul 1988: *Från text till handling: en antologi om hermeneutik*. Stockholm, Lund.
- Rogan, Bjarne 1994: Navn eller nummer? Motiver for navngiving av ting. Kristinn Johannesson m.fl. (red.): *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*. (NORNA-rapporter 56.) 81–97. Uppsala.
- Van Langendonck, Willy 2007: *Theory and Typology of Proper Names. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 168*. Berlin.
- DTCa= Dansk Travsports Centralforbund. Navnereglement <http://www.trav.dk/avl/navngivning/> (henta 06.11.18).
- DTCb= Dansk Travsports Centralforbund. Søkeseide for hester. <http://195.198.34.45/trav/hest/sog> (henta 06.11.18).
- DNTa= Det Norske Travselkap. Navnereglement. (§ 9). <http://www.travsport.no/Global/Registreringsreglement.pdf> (henta 06.11.18).
- DNTb= Det Norske Travselkap. Søkeseide for hester. <http://www.travsport.no/Andre-elementer/Sok-etter-hestkusklop/?modus=0> (henta 06.11.18).
- STa= Svensk Travsport. Navnereglement. https://www.travsport.se/artikel/hastens_namn (henta 06.11.18).
- STb= Svensk Travsport. Søkeseide for hester. <https://www.travsport.se/sok?action=search> (henta 06.11.18).
- USTA= United States Trotting Association. Regelbok 2018-19 <http://www.ustrotting.com/pdf/USTARuleBook.pdf> (henta 06.11.18).

Presterapportar og namnebruk i Noreg på 1700-talet

Av Kristoffer Kruken

In 1743 the Norwegian priests, among other officials, were asked to report to the Danish authorities on unusual names in their local parish. Most of them gave only a list of old nordic (heathen) names, assuring that these names would soon be totally extinct. But according to the parish registers, some of the priests speak against the truth – the old nordic names, especially names with Tor-, are far more common than the reports contend. The article puts forward the thesis that the priest wants to defend his congregation and make the local community a normal part of the Christian Danish society. To strengthen his apology the priest finds it morally acceptable to gloss over a certain part of the naming practice in the parish.

1 Innleiing

I norsk namnelitteratur blir det ofte hevda at prestane i dansketida kjempa mot dei gamle norrøne namna og ville ha inn bibelske og kyrkjelege namn i staden. Ein av dei skarpaste talsmennene for dette synet er Gustav Indrebø (1951: 323). Provet finn han først og fremst i namnerapportane frå 1743, der fleire av prestane forsikrar at «de forige heidske og af vilde dyr tagne navne» (Røgeberg 2004: 110) stort sett er utrydda i deira distrikt, og etter ordlyden å dømme held dei dette for ei stor vinning i kultur og åndsliv. Eg har sjølv slukt alt prestane seier (Kruken 1982: 60). Men andre samtidskjelder vekker tvil om framstillinga i rapportane er rett. Mistanken min vart forsterka av det faktum at prestane neppe gjorde noko for å påverke namnebruken seinare heller (Kruken 2016). Når dei likevel skreiv som dei gjorde i 1743, kan ein med god grunn spørje om dei visste betre, men pynta på

saka overfor styresmaktene. Men kvifor gjorde dei i så fall det? I denne artikkelen skal eg gå nærare inn på desse problema og til slutt prøve å antyde eit svar. Eit sidelys på rapportane kan vi få gjennom andre kyrkjelege skrifter, og eg vil gå litt inn på det mest sentrale verket i diskusjonen nedanfor (pkt. 4).

Eg siterer rapportane etter den nye utgåva frå Riksarkivet (Røgeberg 2003–2005, Løyland 2006). Avskrifta er så nøyaktig at tekstane i denne samanhengen kan brukast med full tiltru, utan jamføring med originalane (Kruken 2006). Skrivemåten varierer mykje og botnar stundom i feiltolking av namna, men det skal få liggje her. Bortsett frå assimilasjonen *Tors-* > *Tos-* tek eg heller ikkje opp lydhistoriske eller dialektgeografiske trekk. Eg bruker i hovudsak normalisert form, sjølv om det er ein anakronisme for 1700-talet.

2 Spørjeundersøkinga i 1743 og det antikvariske namnesynet

I 1743 sende Danske Kanselli i København ut ei spørjelite til sentrale og lokale embetsmenn om historiske, topografiske og næringsmessige tilhøve i alle delar av kongeriket. John Herstad (2003) gjev ei utførlig oversikt over bakgrunn, formål, gjennomføring og resultat, og eg viser til framstillinga hans for alle hovudliner i prosjektet.

Det siste spørsmålet på lista – nr. 36 til amtmennene, nr. 43 til dei andre – gjaldt personnamn: «Ligeleedes [som for ordtilfanget] en fortegnelse paa nomina propria, nemlig: Mand- og qvindfolke navne, som ere ey andensteds og overalt almindelige» (Røgeberg 2003: 52). Det kom inn eit stort materiale, laust rekna opp mot 800 namn, to tredjedelar mannsnamn og ein tredjedel kvinnenamn. Det kom klårt mest frå Austlandet.

Rapporteringa er svært ujamn. I prestegjelda varierer omfanget frå null eller to-tre vilkårlege døme til hundre namn eller meir. Norderhov har såleis 102 namn og Rakkestad 112, men nabogjeldet Skiptvet ingen. Det er fyldige lister frå Gjerdrum, Nannestad og Eidsvoll, men ingenting frå Ullensaker. Dette er naturlegvis ikkje reelle skilnader, men viser at prestane gav oppdraget ulik prioritet eller såg ulikt på kva som var avstikkande. Omfanget stig med akkumulasjon oppover til

høgre nivå. Ringerike og Hallingdal amt har ca. 245 namn, Akershus stift og amt ca. 540.¹⁾

Som ordlyden viser, var siktemålet å få kartlagt særeigen lokal namnebruk. Det låg inga ideologisk føring i sjølve formuleringa, men mange tolka mandatet slik. Dei konsentrerte seg derfor om norrøne namn som inneheldt dyrenemningar (*ulv, bjørn*) eller førkristne gudenamn (*Tor-*), fordi dei etter kyrkjeleg vurdering var dei mest negative. Andre innholdsmotiv (*Gunn-* 'strid' o.a.) kom meir i bakgrunnen.

Denne måten å karakterisere norrøne namn på var vanleg både på 1700-talet og eit stykke framover 1800-talet. Eit viktig samtidsvitne er amtmann Bendix Christian de Fine (1696–1746) i Stavanger. Han svara på innsamlinga i 1743 med ein lengre kommentar om namnetypane. Han tek spesielt for seg namn på *Tor-* (*Thora, Thorlef* ofl.), namn etter dyr og namn som inneheld begge motiva (*Thorbiørn*). Desse hadde kome i bruk «efterdi hedningene i deres blinde og mørke tiider helligede den afgud Thor, adskillige vilde og tamme dyr, saasom biørn, oxer, bukker med videre». Til slutt understrekar han at dei heidenske namna «udryddes efter haanden» og blir erstatta av kristne namn (Løyland 2006: 188). de Fine er klargjerande på den måten at han utan vidare omtalar dyre- og gudenamn som ei sameint heidensk gruppe. Det indikerer at han hadde eit allment syn bak seg.

Nokre av svara har formuleringar som tyder på at presten jamstilte alt norrønt med heidensk, også dei namna som korkje stamma frå kult eller dyr. Poul Schnabel i Granvin (nedanfor) er mellom dei som kan tolkast slik.

Den seinare arkeolog og antikvar Lorentz Diderich Klüwer (1790–1825) set også opp *Tor-*namna som ei særskild gruppe, dernest nokre namn «Af Guderne i Almindelighed» (*Gud-* ofl.) og til sist «ældre Navne i den norske Historie [som] bruges endnu i forskjellige

1) Presten i Borre, Lars Brønlund, viser til ei stor innsamling av namn som vart gjennomført i biskop Peder Herslebs tid (1736). Oppmodinga hadde gått til alle prestane i stiftet, og Brønlund, som da var informator (huslærer) hos biskopen, hadde sjølv sett opp namna i ei samla liste. Lista skulle overleverast til statthaldaren (Røgeberg 2005: 381). Eit par andre av svara i 1743 nemner innsamlinga ganske kort. Etter arkivkatalogane å dømme har samlinga gått tapt. Men kan materialet i røynda vera innbakt i oversynet frå Akershus stift i 1743? Tilfanget frå dette stiftet er påfallande stort. Ei fingransking av heile austlandsmaterialet kan kanskje gje nokre vink, men vil neppe føre heilt fram.

Egne» (manuskript frå 1824, sitert etter Hallan 1977: 39–40). Ein sein refleks finn vi i verket *Brand* (1866) av Henrik Ibsen, der futen gjev det heltemodige «Brødreparret Ulf og Thor» eit dyrenamn og eit gudenamn for å skapa den rette dåm av vikingtid. Utsagnet i *Brand* er ikkje representativt for 1860-åra, men er verdt å hugse på fordi det viser korleis det antikvariske synet, som 1743-svara og Klüwer står for, i grunntrekka arta seg. Dei norrøne namna var berre ein døyande rest frå ei forgangen tid og hadde ingen verdi for framtida. Hundre år seinare var haldninga totalt omsnudd. No vart dei gamle namna ein stor ressurs for det nye Noreg og ein hjørnestein i den nasjonale kulturreisinga.

I svara frå 1743 legg prestane i praksis meir vekt på dyremotivet (særleg *bjørn*) enn gudemotivet, kanskje fordi dyrenemningane ofte var etterledd og dermed meir konstituerande for sjølve namnet. Eit anna spørsmål er om lydutviklinga i personnamna kan ha sløra til sambandet med gudenamnet. For denne undersøkinga står namnet *Torstein* sentralt. Det blir dels skriva *Tosten* etter uttalen, dels *Torsten* med ei meir historiserande form som synleggjer gudenamnet. Bortsett frå *Tollef* har dei andre namna i denne gruppa berre *Tor-* (*Torbjørn* ofl.).

Den normale bakgrunnen som avvika vart sette opp mot, var det felleseuropeiske, kristne namneinventaret i dansk form: *Hans, Nils, Lars, Peder, Jon, Johannes; Karen, Maren, Anne, Johanne, Birte, Marte* pluss nokre nordiske namn med allmenn status i dansk-norsk: *Ole, Erik, Knut, Ingeborg, Inger, Gunnhild* og fleire. Somme jamfører med dei næraste lokale områda, andre med norsk namneskikk generelt, og i nokre tilfelle ser dei på Noreg i motsetnad til Danmark. Nokre lister har med sjeldne kristne eller kyrkjelege namn, t.d. *Siprian, Aron, Agar, Elseby* (av *Elisabet*), *Klemet* og *Kleofas*, og dette er faktisk mest i tråd med spørsmålet frå kanselliet, sidan mandatet var statistisk-geografisk og ikkje ideologisk motivert (ovanfor).

3 Rapportering og realitet

Det er særleg fire prestar som følgjer opp døma med meir prinsipielle merknader om stillinga til «de hedenske og af vilde dyr tagne navne» i gjeldet. Eg siterer dei i geografisk rekkje etter vanleg fylkesordning.

Presten i Gjerdrum på Romerike, Hans Andreas Hiort, ordlegg seg slik:

de gamle, galne og til deels hedenske nomina propria ere nu her i dette præstegield mestendeels afskaffede, og icke brugelige, uden de, som overalt endnu findis (Røgeberg 2003: 416).

Om tilhøva i Nes i Hedmark seier sokneprest Ole Hammer:

Folkenafne er her som andensteds paa Hedemarchen. Nu omstunder christelige og sømelige, da de forige hedenske og af vilde dyr tagne nafne er mestendeelen afskaffede (Røgeberg 2004: 110).

Prosten i Holla i Nedre Telemark, Niels Stabel, har denne merknaden:

Alle de christne uanstaaelige nafne saasom Ulv, Biørn, Orm, etc. og deres composita, saasom Steenulv, Bierulv, etc. Colbjørn etc. item Gutorm, Torvild, Steenvilde etc. ere nu her gandske afskaffede saa at ingen i Holden præstegield som er yngre end 20 aar nævnes med andre navne end christelige og andenstæds i landet brugelige (Røgeberg 2005: 488).

Poul Schnabel i Granvin (med bustad i Ulvik) i Hardanger skriv:

og er at mærke, at præsterne nu fast i eet seculi tiid ikke har vildet døbe bøndernes børn med de gamle hedenske nafne, hvorfor de næsten ere udryddede og uddødde (Løyland 2006: 239).

Dette er myndig tale, men er tilhøva slik prestane seier? Presten i Holla er lettast å etterprøve fordi han uttrykkjer seg så kategorisk og til og med tidfestar det endelege brotet. Testen er kyrkjeboka. Frå året 1723 og fram til 1743 finn vi desse namna: *Tord/Tore* (blanda skrivemåte) 9 gonger, *Torbjørn* 5 gonger, *Tolleif* 4 gonger, *Tormod* og *Torstein* 2 gonger og *Kolbjørn*, *Sebjørn*, *Torgjus* og *Torkjell* 1 gong kvar. Dette blir til saman 25 personar frå 20 år og nedover, omfram andre med

norrøne namn. Lista viser at *Tor*-namna står i fullt flor, og vi finn tre døme på leddet *-bjørn*. Stabel seier rett nok ikkje direkte at *Tor*-namna er heidenske. Det manar til ei viss varsemnd, men når han legg så stor vekt på dyrenamna og endatil bruker *Kolbjørn* som døme, kan vi med kyrkjeboka i hand iallfall knipe han på eitt punkt. I lys av oppfatninga allment på 1700-talet (jf. de Fine ovanfor) ligg det nærast å tru at han òg såg *Tor*-namna som heidenske.

Eit anna trekk som støttar dette, er at kyrkjeboka for Holla har forma *Torsten*, både i perioden 1723–43 og i åra før og etter, men ikkje den assimilererte forma *Tosten*. Sambandet med gudenamnet blir dermed like tydeleg her som i *Tor*-namn utan assimilasjon (*Torbjørn* ofl.). Når presten normaliserer *Tos-* til *Tor(s)-*, viser det at han skjønar *Tosten* høyrer til *Tor*-namna, men i presentasjonen overfor styresmaktene stikk han heile gruppa vekk.

Prestane i Gjerdrum, Nes og Granvin seier at dei heidenske namna er nesten utrydda. Dette er det verre å kontrollere fordi uttrykksmåten «mestendeels afskaffede» o.l. kan tøyast litt etter som det høver. Det er like fullt opplysende å sjå kva kyrkjeboka har.

Dåpslista i Nes har *Tore/Tord* 29 gonger i perioden 1700–1743, *Torstein* 8 gonger (skrive *Tos-*), *Torgeir* og *Torbjørn* 4 gonger og kvinnenamnet *Tore* 6 gonger. Mannsnamna *Torstein* og *Torbjørn* og kvinnenamnet *Tore* taper seg frå 1700 til 1740-åra, men *Tore/Tord* og *Torgeir* står usvekte. Kyrkjeboka har elles mange tilfelle av norrøne namn som *Gulbrand*, *Guri*, *Guru*, *Ragnhild*, *Siri* og *Tjøstolv*. Hammer var sokneprest i Nes frå 1706 til 1744 og må såleis ha hatt detaljert kjennskap til den lokale namnebruken. Trass i skrivemåten *Tosten* er det nok av andre namn som viser forma *Tor-*. Situasjonen kan dermed vurderast likeins som i Holla. Presten har anten sett på *Tor*-namna som ikkjeheidenske, eller så har han løynt sentrale fakta. Etter rådande oppfatning på 1700-talet er det siste mest sannsynleg.

Gjerdrum har òg ei mengd namn på *Tor-*. For *Tore*, *Torer* og *Tor* (*Tord*) varierer skrivemåten så mykje at det er tryggast å slå dei saman. I åra 1690–1743 finst dei 31 gonger, av dei 10 etter 1735. Namnet *Torstein* (vekslande mellom *Torsten* og *Tosten*) er brukt 5 gonger, *Torgeir*, *Tolluv* og kvinnenamnet *Tore* 2 gonger og *Tormod* 1 gong. Gjerdrum har dessutan 25–30 andre norrøne namn. Mange av dei er svært van-

lege, m.a. *Gulbrand*, *Gulbjørg* og *Goro*. Dei fleste andre står med berre eitt eller to belegg. Presten i Gjerdrum skil mellom «hedenske nomina propria» og andre namn frå førkristen tid, men i døma slår han dei saman, ettersom uttrykket «de, som overalt endnu findis» viser tilbake på alle. Lista har ingen namn på *Tor-*. Det kan koma av at dei ikkje er spesielle for Gjerdrum og dermed ikkje treng å nemnast. Hiort legg i det heile vekt på at prestegjeldet ikkje har nokon særeigen heidensk namneskikk lenger.

Presten i Granvin (med Ulvik og Eidfjord) seier rett ut at prestane ikkje vil døype barna med heidenske namn. I dette ligg det òg at presten har agitert for ein meir kristeleg namnebruk, med di han må ha noko å tilby i staden for dei heidenske namna. Namnevegringa har ifølgje Schnabel pågått i nesten hundre år («fast i eet seculi tiid»), og resultatet har vorte at dei heidenske namna så å seie ikkje finst lenger. Men kyrkjeboka viser noko anna. *Tor*-namna taper ikkje terreng frå siste halvdel av 1600-talet til 1740-åra. Eit av dei mest vanlege er *Torbjørn*, som til overmål inneheld både gude- og dyremotivet. Andre rotfaste namn er *Torkjell* (*Torkil*), *Torgeir*, *Torbjørg*, *Tormod*, *Torfinn*, *Torstein* (skrive *Tosten*), *Tollef* og *Asbjørn*. Namna held seg godt gjennom heile 1700-talet, så det er ikkje snakk om nokon seinverknad av den påståtte agitasjonen heller. Truverdet kviler mest på presten sitt syn på *Tor*-namna, men at det eintydig heidenske *-bjørn* òg skal vera borte, er nok til å rokke påstanden.

Det lange tidsperspektivet Schnabel dreg opp, heng i seg sjølv laust fordi han var fødd og oppvaksen i Danmark og først kom til Hardanger i 1743 (Lampe 1895: 412). Til samanlikning seier presten i Asker, Frans Vogelius, at han ikkje kan gje «noegen sikker efterrætning» fordi han var danskfødd (Røgeberg 2003: 352). Når Schnabel har den same bakgrunnen, er han rimelegvis like fåkunnig. Sjølv om han med *præsterne* skulle tenkje i eit vidare perspektiv enn Granvin, blir utsagnet berre eit postulat.

4 Oppsummering og diskusjon

Det mest påfallande i dei siterte svara er at alle hoppar over namna på *Tor-*. Prestane må ha kjent til den førkristne guden *Tor*, og dei bør gjennom skrivemåten òg ha skjøna samanhengen mellom gudenamnet og

personnamna. Presten i Løten, Jens Abildgaard, peiker nettopp på «Thor, den norske Afgud» som opphav til namnet *Torgeir* (Røgeberg 2004: 107), jf. òg de Fines omtale av *Thor* ovanfor. Ei velvillig tolking vil vera at den omfattande bruken har slipt av det religiøse preget og dermed gjort *Tor*-namna mindre støytande enn namna på *-bjørn* og *-ulv*. Men fleire av *-bjørn*-namna er òg mykje brukte utan at det har dempa assosiasjonen til villdyr og heidenskap. Tanken om avbleiking er derfor høgst diskutabel. Det funksjonelle skiljet mellom forledd (*Tor*-modifiserande) og etterledd (*-bjørn* konstituerande) kan ha spela ei viss rolle, men det gjeld berre i samansetjing, ikkje i orda kvar for seg. Det meste talar for at prestane handsamar *Tor*-namna i strid med vanleg embetskunnskap.

Dyremotivet blir som nemnt stempla som heidensk av dei fleste, og på dette punktet er det opplagt at svara er friserte – det ligg berre ein liten tvil i kva prestane har meint med «mestendeels udryddede». Det verkar som dei har lagt lista høgt for å sleppe unna brysame delar av namngjevinga.

Dokumentasjonen or kyrkjeboka og utforminga av svara skaper til saman eit klårt inntrykk av at fleire av prestane gjer namnebruken snillare enn det han frå ein kristeleg synsstad var. Det må ha sin grunn. Eg trur ein sentral faktor er at presten vil forsvare lokalkulturen. Han vil vise at folket ikkje er meir heidningar der enn i riket elles, og skulle det vera spor av heidendom nokon stad, så er dei snart borte. Det blir med andre ord ein plussvariant av strategien «målet helgar midlet» – av samhug med undersåttane er det lov å halde noko tilbake sjølv om det er sant. I vidare perspektiv går da apologien ut på å innlemme norske bygder mest mogleg i det normaldanske samfunnet.

Når vi kan konstatere ein slik ubalanse mellom fråsegn og fakta i 1743, kan vi òg spørje om prestane verkeleg har gått aktivt ut mot dei norrøne namna. Heilskapen tyder heller på at dei har respektert skikkane slik dei var (der spesielt oppkallinga heldt førkristne namn ved liv). Det er iallfall vanskeleg å finne kjelder som seier at kyrkja offisielt har oppfordra prestane til å agitere. Den store pastorallæra *Collegium pastorale practicum* (1757) av Erich Pontoppidan (biskop i Bergen 1747–54) har såleis ingen ting om namngjeving eller uheldige namn. Pontoppidan var ein kraftfull pietistisk kyrkjeleiar med ein nesten pe-

dantisk iver for alle sider av prestenesta. Hans framstilling både samlar og set kursen for pastoralteologien på 1700-talet og langt framover 1800-talet. Når han ikkje streifar namnespørsmålet med eit einaste ord, viser det at namnebruken korkje var eit emne for lære og rettleiing i teologisk forstand, eller for framgangsmåten ved innmelding av dåpsbarnet (med namn) og utføringa av dåpen i konkret forstand. Prestane trong rett og slett ikkje å bry seg om saka.²⁾ Andre pastoralteologiske skrifter frå 1700-talet seier indirekte det same.

Det kan likevel hende at nidkjære prestar kjempa mot dei heidenske namna av personleg overtiding. Men i så fall har mange gjort det utan hell. Det kan vi slutte av det banale faktum at dei norrøne namna var så ulikt utbreidde rundt om i landet, med den mest radikale skilnaden mellom kyst og innland (Kruken 2018: 336, 340, 342, 347). Eit siste halmstrå må vera at dei prestane som mislykkast i agitasjonen, prøvde å skjule nederlaget gjennom usanne opplysningar til kanselliet i København, men ei slik forklaring blir så søkt at ho mistar all kraft. I Hardanger kan det til ein viss grad passe fordi dei norrøne namna stod sterkt der (og presten har da mykje å unnskyldde), men på Austlandet er det i bygder med få norrøne (heidenske) namn at prestane glattar mest over (dei skulle eigentleg ha lite å uroast for). Meldingane om agitasjon ber alle trekk av å vera fabrikkerte for høvet.

Undersøkinga i 1743 spurde òg etter «de rareste ord og talemaader i sproget» (Røgeberg 2003: 52). Sokneprest Andreas Baar i Solum, nabogjeldet til Holla, seier at «Her i præstegældet tales got dansk» (Røgeberg 2005: 495). Andre prestar skriv om lag likeins. Ingen trur på dette, aller minst Indrebø (1951: 327–28). Kvifor skal vi da tru alt dei seier om namna? Framstillinga av namnebruken må lesast like kritisk som påstandane om språket.

Dansketida blir ofte svært negativt framstilt i norsk språkhistorie og namnegransking. Embetsmennene generelt og prestane spesielt var

2) Pontoppidan interesserte seg derimot for personnamn på sekulært grunnlag. I 1749 gav han ut ei samling av «extra-ordinaire Døbe-Navne» i Bergen stift. Han kommenterer *Bjørn* spesielt (s. 113), men seier berre at «Bonden har kaldet Biørnen op» utan å nemne noko om heidenske røter. På tilsvarende måte har pietisten, folkeopplysaren og topografen Hans Strøm på Sunnmøre (kapellan i Borgund 1750–64, sokneprest i Volda 1764–78) ei liste med lokale personnamn, men han feller ingen dom over namna (Strøm 1762).

kulturimperialistar som tynte den norske språkarven, medrekna dei gode norske namna. Uviljen kulminerte med Indrebø (1951), men dønningane går framleis. No gjeld det mest skrivemåten av personnamn, og vi møter stadig uttrykk som «radbrekking» og «forkvaklete skriftformer» i faglitteraturen (Schmidt 2002: 110). I mi studietid var *dansk* synonymt med *falsk*.

Eg håper denne utgreiinga kan hjelpe oss til å sjå meir nøkternt på saka – altså ein motapologi for dei danske prestane! Svara frå 1743 er iallfall tvilsame vitne om namnetyning på kyrkjeleg grunn. Andre pastorale skrifter er like tause. Kjeldene er naturlegvis skrivne på dansk. Noko anna er utenkjeleg same kva ein synest om det. Like sjølv sagt er det at skrivemåten av namna følgjer kjeldespråket. Legg vi så til at norske dialektar var vanskelege å tilpasse ei dansk norm, får vi eit sannare bilete av både kjelde og kjeldeskapar. Det er ingen imperialist som stig fram, men ein vanleg embetsutøvar som skjøttar sine plikter og viser lojalitet både oppover og nedover. Det er bakgrunnen 1743-svara må vurderast mot.

Litteratur

- Hallan, Nils 1977: Lorentz Diderich Klüwer som namnegranskar. *Årbok for Trøndelag*. 30–40.
- Herstad, John 2003: De 43 spørsmål. En arkivnær introduksjon til politiske og administrative prosesser. Kristin M. Røgeberg (utg.): *Norge i 1743. Innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli. 1. Akershus stift og amt. Østfold. Akershus*. 9–40. Oslo.
- Indrebø, Gustav 1951: *Norsk Målsoga*. Utgjevi av Per Hovda og Per Thorson. Bergen.
- Kruken, Kristoffer 1982: Frå reformasjonen til den nordiske namnerenessansen. Ola Stemshaug (red.): *Norsk personnamnleksikon*. [1. utg.] 44–65. Oslo.
- Kruken, Kristoffer 2006: Noreg i 1743. *Nytt om namn* 43. 46–49.
- Kruken, Kristoffer 2016: Heimedåp, namngjeving og prestemakt i P.A. Munchs tid. *NN* 33. 71–82.
- Kruken, Kristoffer 2018: Personnamn i etterreformatorisk tid. Brit Mæhlum (red.): *Norsk språkhistorie. II. Praksis*. 326–63. Oslo.
- Lampe, Johan Fredrik 1895: *Bergens Stifts Biskoper og Præster efter Reformationen. Biografiske Efterretninger*. I. Kristiania.

- Løyland, Margit 2006 (utg.): *Norge i 1743. Innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli. 4. Aust-Agder. Vest-Agder. Rogaland. Hordaland. Sogn og Fjordane*. Oslo.
- Pontoppidan, Erich 1749: Fortegnelse over De udi Bergens-Stift forfaldende extra-ordinaire Døbe-Navne. *Glossarium Norvagicum*. 112–20. Bergen.
- Pontoppidan, Erich 1757: *Collegium pastorale practicum*. Kjøbenhavn.
- Røgeberg, Kristin M. 2003 (utg.): *Norge i 1743. Innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli. 1. Akershus stift og amt. Østfold. Akershus*. Oslo.
- Røgeberg, Kristin M. 2004 (utg.): *Norge i 1743. Innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli. 2. Akershus stift. Hedmark. Oppland*. Oslo.
- Røgeberg, Kristin M. 2005 (utg.): *Norge i 1743. Innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli. 3. Akershus stiftamt. Buskerud. Vestfold. Telemark*. Oslo.
- Schmidt, Tom 2002: Fornavn i Norge gjennom 1000 tusen år. Knut Sprauten (red.): *Å kallast med sitt rette namn*. 88–114. Oslo.
- Strøm, Hans 1762: [Mænds og Qvindes Navne.] *Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge*. Første Part. 533–35. Sorø.

Vadrås

av Vidar Haslum

In Birkenes parish in the county of Aust-Agder, there is a settlement which in official documents bears the rare and obscure name Vadrås. More than a hundred years ago the great Norwegian expert on place-names Oluf Rygh tried to interpret this name, but without any convincing result.

In the local oral tradition, the name Vadrås has disappeared, probably more than a hundred years ago. The name used today is «Nedre Tjønntveit». Nevertheless, Vadrås still is the official name of the settlement, the name we find on maps and in indexes of properties.

The oldest written forms of the name I found are «Waad Row» 1664, «Vaade Rou» 1668 and «Waadrow» 1670. As a matter of fact all these forms differ very much from the later form «Vadraas»/«Vadrås». The oldest recordings show that the original name of the settlement must have been Vådrau, a compound noun which consists of the adjective våt (= 'wet') and the noun rauv (= 'rear, arse'). It is easy to understand that this name was not to the owner's liking. Therefore it was prone to change. «Vadrås» can be considered as a nonsense name, or a compound consisting of a nonsense word vadr and the frequent appellative ås (= 'hill').

I Birkenes kirkesokn, Birkenes kommune i Aust-Agder, er det en matrikkelgard som bærer det høyst merkelige navnet *Vadrås* i papirene. Vadrås har gardsnummer 49 i matrikkelen. Vanlig skrivemåte gjennom 250 år har vært «Vadraas»/«Vadrås». På den topografiske hovedkartserien og Økonomisk kartverk er skrivemåten «Vadrås». I SSR er skrivemåten likeså. Noen uttale av navnet er ikke lenger kjent, og lokalt

blir navnet heller ikke brukt. På folkemunne kalles garden *Tjønntveit* eller *Nedre Tjønntveit*. Selv om Vadrås bare eksisterer som et slags papirnavn, ser vi at navnet finnes på alle viktige kartserier i større målestokker. Årsaken kan være kulturhistorisk motivert: Vi har her et svært uvanlig navn som det er viktig å ta vare på – på en eller annen måte. Formålet med artikkelen er å diskutere navnet *Vadrås*, som er ett av de navn Oluf Rygh ikke klarte å trenge til bunns i.

Vadrås eller Nedre Tjønntveit hører til ei grend med tre bruk og flere hus som heter *Tjønntveit*. Nedre Tjønntveit er utgått fra den eldre garden Tjønntveit like ved (gnr. 48 bnr. 1, ofte nevnt som «Øvre Tjønntveit»). I verket *Norges bebyggelse* (Fiskaa og Falck Myckland 1956: 32 f.) er alle tre bruk under gnr. 48 og 49 presentert med samme navn, «Tjønntveit».

Navnet *Vadrås* blir som nevnt ikke brukt lokalt, og slik må det ha vært ganske lenge. I Norske Gaardnavne (bd. VIII s. 163) finner vi heller ikke noen uttaleopplysning til navnet. O. Rygh har notert, som helt rett er også i dag, at garden «kaldes *né`re kø`nntveid*», altså *Nedre Tjønntveit*. I bygdeboka for Birkenes skriver Johan Tveite at betegnelsen «Nedre Kiøntved» er brukt allerede i 1713 og seinere (Tveite 1969: 352). Denne garden har vært i slekta i flere generasjoner, og folka der har slektsnavnet «Tjønntveit». *Bent Tjønntveit* (1899–1980) hette en som var født og oppvokst her og bodde her det aller meste av sitt liv. «Beint», som han alltid ble kalt, var en god informant jeg kjente godt, og som jeg gjennom hele 1970-tallet hadde mye kontakt med. Heller ikke Beint eller de andre folka på garden eller noen av naboene kjente til «Vadrås» som annet enn et papirnavn og kartnavn. *Tjønntveit* eller *Nedre Tjønntveit* var det navnet plassen ble nevnt med.

Garden ligger et stykke oppe i en markert ås. En kan også si at tunet ligger i ei østvendt li, eller i vestsida av en myrlendt dal som etter hvert er blitt oppdyrka. Den åsen garden ligger i, har ikke noe tilsvarende navn. Den nordlige hoved-delen av åsen heter Trommefjellet, mens en litt lavere sørlig del har navnet Oseheia. Dette kjenner jeg godt til. Selv er jeg lokalkjent på eiendommen og foretok djupinnsamling av navn der på 1970-tallet med Beint som den selvskrevene kjentmannen. Under innsamlingen kom jeg ikke over noen navn som kunne belyse navnet Vadrås nærmere. Noen eventuelle sekundærnavn som kunne

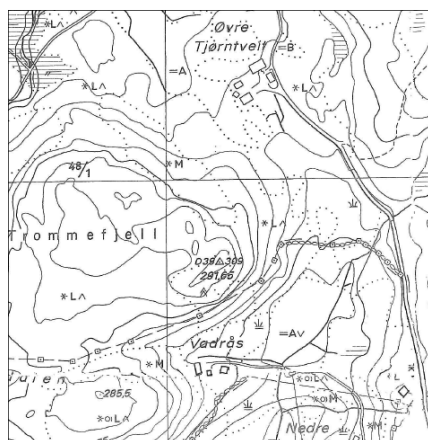
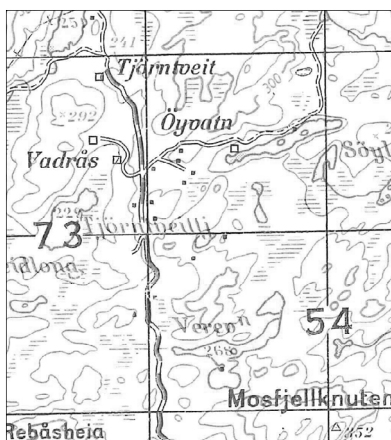

Foto av tunet på den garden som bærer navnet Vadrås i matrikkelen. Bildet er tatt ifra Trommefjellet i nord. (Foto: artikkelforfatteren 2018)

ha vært der, var heller ikke å oppspore. I et skylddelingsdokument fra 1833, da garden ble delt i de to bruk som fremdeles er der, nevnes «Wdraas-Bækken» og «Wdraas-kjønnet», men dette er helt ukjente navn i dag. Tjønna dokumentet viser til, kalles Tjønntveittjønna eller Nedre Tjønntveittjøn. Dette dokumentet inneholder en rekke andre lokale navn, og de er for det aller meste fremdeles kjente. Noe naturnavn «Vadråsen» finnes ikke i området; derimot er det i SSR en haug med en slik navneform i Audnedal i Vest-Agder, men det er så langt unna at likheten mellom disse navnene kan være tilfeldig. Jeg har derfor ikke funnet det bryet verdt å skulle undersøke korrektheten til et slikt fjernliggende navn, om vi f.eks. bare har å gjøre med en tilfeldig skrivefeil for en vanlig navneform «Vardåsen».

For Oluf Rygh, og for utgiveren Amund B. Larsen, har ”Vadrås” tydeligvis blitt opplevd som litt av ei tolkningsnøtt. Det heter i NG:

[Vadraas] kunde muligens være *Vallaråss; men om dette lydlig er muligt, er afhængigt af, om man tør hævde, at Verbet vaddre (omtrent: være sanseløs) er samme Ord som det temmelig enstydige valdre og begge opstaaet af *vallra, hvormed man

Eksempler på navnsettingen på offentlige kart. Øverst rektangelkart på bakgrunn av feltarbeid i 1894–95. Nederst NGOs hovedkartserie og Økonomisk kartverk, begge fra 1970-tallet.

for Nedenes Fogderi i Almindelighed fastslog, at Ilr bliver ddr, ligesom Il bliver til dd i Sætersdalen. Hvis de ældre Jordebøgers Former er de rigtige, kan sidste Led være ró (rá) f., Vraa. (NG VIII: 163)

Dette er meget kloke vurderinger fra Ryghs (og Larsens) side. En slik lydovergang kunne forklare et mulig navn **Vadråsen* vest i Vest-Agder. I områder der denne lydovergangen har virket, kan en finne navn som *Vadde*, *Vaddelia* og *Vadderåsen* (jf. SSR), men i Birkenes kan ikke spor fra en slik lydovergang påvises, og da kan vi ikke regne med at en utvikling **Vallaråss* > **Vaddarås* skulle ligge til grunn for *Vadrås*. En svært viktig observasjon Rygh har gjort, er det markante avviket som forekommer mellom matrikkelnavnet «Vadraas» og de eldste skriftformene «Waade Rou 1668. Waadrow 1670. Waadraa 1723» (NG VIII: 163). Om dette skriver Rygh/Larsen (loc. cit.): «Sammenhængen mellem det officielle navn [*Vadraas*] og de ældre Skriftformer er uforstaaelig, navnlig fordi der ikke foreligger nogen Udtaleform fra Nutiden».

En vei å komme videre på må være å prøve å finne så mange eldre skriftformer av navnet som mulig, og å analysere disse med tanke på ordinnholdet. I tillegg til de tre beleggene hos Rygh har jeg notert skriftformer oppgitt av bygdebokforfatteren Johan Tveite (1969). Dessuten har jeg undersøkt noen originalhåndskrifter der navnet forekommer, i Digitalarkivet. En oversikt over eldre skriftlige belegg jeg klarte å finne, kan oppstilles slik:

- 1664: Waad Row (Fogdemanntall. Nettsted: Digitalarkivet)
- 1668: Waade Rou (Rygh NG)
- 1670: Waadrow (Rygh NG)
- 1701: Waadros (skriften, s-en, er utydelig. Folketelling. Nettsted: Digitalarkivet)
- 1711: Wadraae (Tveite 1969: 352)
- 1723: Waadraa (Rygh NG)
- 1801: Wadraas (Folketelling. Nettsted: Digitalarkivet)
- 1828: Wadraas (Tveite 1969: 353)
- 1833: Wadraas (V. Nedenes ekstraretsprotokoll nr. 1, folio 150 b. Nettsted: Digitalarkivet)

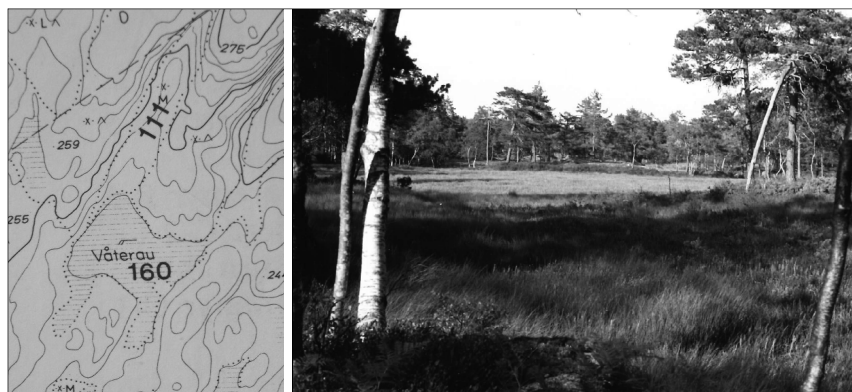
Det eldste belegget jeg (og også Tveite 1969) har funnet er det fra 1664, og da nevnt to ganger. Som rydningsplasser under Tjønntveit nevnes «Øyewand, Waad Row och Røelende», og blant beboerne finner vi «Hanns Joensen Waad Row».

I denne oppstillingen får vi et ganske godt overblikk over hvordan mangelen på sammenheng arter seg. Samlet sett er det et påfallende avvik mellom eldre og yngre skriftformer i *begge stavelser*. Alle belegg fram til og med 1701 og 1723 viser historisk lang *a*, og det indikerer en *å*-uttale. Alle tre belegg fra 1600-tallet viser at andre stavelse etter all sannsynlighet reflekterer uttalen /rau/. I 1600-talls-kilder er som kjent /u/ ofte skrevet <w>, og diftongen /au/ skrives derfor på den tid vekselvis <ow> og <ou>. På grunnlag av 1600-tallskildene skulle en derfor, med stor grad av sikkerhet, kunne rekonstruere en form **Våderau* eller **Vådrau*, og det må betraktes som et annet navn enn det seinere «Vadrås». Og da melder spørsmålet seg: Kan en slik form knyttes til noe kjent navngivningsmønster i landsdelen? Som vi skal se, er svaret på spørsmålet positivt.

I utmarka til garden Spjode, ca. 4 km lenger nordøst, finnes ei myr med navn *Vådremyr* /vådd`rømy:r/ (se SSR, også egen informant). Et sekundærnavn «Vaadremyrknutten» er navnsatt på et foreløpig rektangelkart fra oppmålinger i 1894–95 (NGOs arkiver, Statens kartverk). Ved Østre Mosfjell, 3 km lenger sørøst, er det ei oppdyrka myr rett ved garden som heter *Vådremyra* /vådd`rømy:ra/ og et bratt fjell på oversida *Vådrefjellet* /vådd`røfjællø/ (se SSR, også egne informanter). Disse navnene er kjente også i dag, med et forledd som må antas å svare til **Vådrau*. Fjellet er nevnt i et skylddelingsdokument fra 1848 (V. Nedenes pantebok nr. 33, folio 345 b), og der framgår det at disse to 'vådre'-navnene er sekundærnavn til et nå glemt primærnavn *Vådrau*. I dokumentet heter det nemlig: «2de. Vaadrøu, som følger Nabostrækningen lige i Vester til Knappe Fjeldet og gjør Bøining lige i Øster under Vaadrøu Fieldet, hvor det tog sin Begyndelse.»

På Tønnesøl i Landvik, nå Grimstad kommune, er det notert et navn *Våderau* på ei blaut myr (se også SSR), og rett bakenfor en liten trang kløftedal med navn *Bagraua* (Stuestøl 1982). På garden Stoveland i Herefoss forekommer navnet *Vådrauene* /vå:`drauønø/ på et noe langt og smalt myrdrag (egne informanter: Magnus Stoveland, 1991; Kjell

Eirik Stoveland, 2018. Se også Aas 1992 og skolebarnsliste 1933). Myra er svært blaut nede i enden. På Flateland i Mykland er det notert et navn «Våtrudheia» både på hovedkartserien og i SSR. Skrivemåten må være etymologisk feil, for like inntil heia er ei myr i SSR navnsatt som «Våtraumyra». Dette normeringsavviket mellom to navn med samme forledd er interessant, for det viser at navnenormeren, til liks med Rygh og Larsen, ikke har klart å knytte navnet til noe kjent navngivningsmønster.

Til venstre kartutsnitt som viser stedfestingen av to navn på Tønnesøl i Landvik: nr. 160 Våderau (på kartgrunnlaget normert til "Våterau") og nr. 111 Bagraua (Kilde: Stuestøl 1982). Til høyre myrdraget Våd-rauene, Stoveland i Herefoss, sett fra sørvest (Foto: artikkelforfatteren 1992).

Som vi ser kan altså navn som *Våt(e)rau/Våd(e)rau* påvises flere steder. Den manglende sammenhengen mellom skriftformene ble for Rygh og Larsen opplevd som uforståelig. Men betrakter vi det større utvalget av eldre skriftformer som her er presentert, og avgrensner formene til 1600-tallet, framtrer godt samsvar, både innbyrdes og i forhold til et navngivningsmønster som kan avdekkes. Og da blir omskrivningene fra seinere tid straks mer forståelig, og en tolkning av «Vadrås» blir mulig: *Vadrås* er et nonsensnavn. Navnet *Vadrås* har ikke noe leksikalsk innhold. Det er bare dannet av grafemene/språklydene

v-a-d-r-å-s. Alternativt kan vi tolke en sistestavelse som ‘ås’. I navn dannet av nonsensord blir navnedanningen uansett mer eller mindre innholdsløs.

Hvor mye innhold «Vadrås» måtte ha, kan nok diskuteres. Et mer interessant spørsmål er imidlertid hva som kan ha vært motivet bak en slik irregulær navngivning. For selv om navnet Vadrås er aldri så nonsens, vil det nødvendigvis finnes et bakenforliggende motiv med opphav i en bestemt kontekst. Bak navnet Vadrås ligger en omskrivning av et gammelt navn, og som må ha vært oppfattet som alt annet enn innholdstomt; snarere proppfullt av konnotasjoner, og på en slik måte at beboerne ikke har følt det behagelig. Det gamle navnet må ha vært *Våderau*, seinere forkortet til *Vådrau*. Det er et naturbeskrivende navn som må ha denotert en naturlokalitet der garden ligger, kanskje en senkning like bak tunet, men mest sannsynlig den myrlendte lille dalen like nedenfor tunet, som smalner inn oppe i enden der det alltid er vått. Forleddet er adjektivet *våt*, og etterleddet er substantivet *rau(v)* f., – et ord som var det sentrale temaet den gangen da Knud Knudsen helt tilfeldig møtte Ivar Aasen på fottur i Setesdal en sommerdag i det herrens år 1854. Knudsen til fots på vei ned dalen, Aasen til fots på vei opp dalen. Om dette skriver Knud Knudsen i sine reiseminner:

Om formiddagen gik jeg bare den mil ned til salmedikteren Fransen [prest i Valle]. Et lite’ stykke, før jeg kom så langt, hvem skulde jeg møte andre æn selve Iver Aasen, som lå på utkik efter Sætesdals-målet. Han fortalte, at han nettop hadde funnet det gammelnorske rjufa (rjuva) – rauv, d. e. rove. Egentlig rive istykker, rive hul på. Derav et ord om en legemsdel, som vi ikke uten omskrivning tør nævne «for høviske Øren» (Knudsen 2001: 139).

Ordet *rau* eller *rauv* f. (m. i mange dialekter) forekommer i atskillige stedsnavn om vi ser landet under ett. *Bagraua* like ved Våderau i Landvik er alt nevnt. Som hovedledd viser ordet gjerne til smale myrdrag og dalsenkninger eller kløftedaler. *Reveraua* er f.eks. navn på en myrlendt trang dal, Buli Vegusdal. *Breirau* er navn på ei temmelig stor og lang myr i Birkenes, på garden Homslia under Flakk, og dette er et

ganske kjent navn. *Våterauvi* er notert som navn på ei elv i et smalt, bratt elvegjel i Luster, Sogn og Fjordane (SSR), og fra Gulen i Ytre Sogn er det notert et navn *Våtereve* (Takle 1980).

Endringen Våderau til Vadrås kan regnes til den typen navneendring Vibeke Dalberg (1991) kaller etterleddsattraksjon, der ‘ås’ kan tolkes som attraktivt, likedan ‘os’ eller ‘rå’, som andre skriftformer kan tyde på. I dette tilfellet kunne nok en betegnelse som ‘etterleddsfrastøtning’ være vel så dekkende. For hvis et etterledd føles frastøtende nok, blir selvsagt de aller fleste andre etterledd mer attraktive.

Litteratur

- Dalberg, Vibeke 1991. *Stednavneendringer og funksjonalitet. Analogisk stednavneomdannelse, epexegetisk omdannelse og stednavneskifte belyst ved danske toponymer*. København.
- Fiskaa, H. M og H. Falck Myckland (red.) 1956. *Norges bebyggelse*. Sørliche seksjon. Herredsbindet for Aust-Agder, vestre del. Oslo.
- Knudsen, Knud 2001. *Reiseminner 1847–1892*. Redigert av Bjørn Eithun. Oslo.
- Rygh, O. *Norske Gaardnavne*. VIII. Utg. av Amund B. Larsen. Kristiania 1905.
- SSR = Sentralt stedsnavnregister. Statens kartverk. <https://www.norgeskart.no/>
- Stuestøl, Olav 1982. *Namn i Landvik*. Grimstad.
- Takle, Ivar Olav 1980. *Stadnamn i Brekke, Ytre Sogn*. [Navnesamling ved Stadnamnarkivet, Bergen]
- Tveite, Johan 1969. *Birkenes I. Gard og grend*. Birkenes.
- Aas, Toralf 1992. *Stadnamn i Søre Herefoss*. [Utrykt hovedoppgave] Bergen.

Mellemlnavnet i Danmark og i Norge¹⁾

af Lars-Jakob Harding Kællerød

This article gives a brief overview of the usage of middle names in Denmark and Norway. The Acts of Personal Names in the Nordic countries, especially the Scandinavian, are in many ways inspired and influenced by each other, but there are also a number of differences. In the 1960s new legislations were introduced in Denmark and Norway caused by similar problems that had occurred. The protected family names were neglected as they were often used as middle names of individuals who did not have a legitimate relation to the name in question. Committees from the three Scandinavian countries collaborated on new legislations where the rules concerning middle names were stricter.

Since then, new Acts of Names have been introduced in both Denmark and Norway, and albeit there is clear inspiration from the current Norwegian legislation in the Danish, significant differences are present. In Norway a middle name is a private name and the name-bearer's children cannot inherit it, while in Denmark that is possible. Furthermore, in Denmark a middle name can be adopted as the individual's official surname and that is not possible in Norway.

The article also gives a short presentation of some selected studies regarding middle names in Norway and Denmark. These studies deal with the usage of middle names in a histor-

1) Denne artikel er en lettere omarbejdelse af dele af det forskningshistoriske kapitel 2 i afhandlingen *Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch & Jeppe Smed Jensen. Et studie af etableringen af det efternavnetypologiske mellemnavn i Danmark i 1800-tallet* (Kællerød 2018).

ical perspective as well as giving some insights in a more modern usage of middle names.

Indledende

Personnavnelovgivningen i de nordiske lande har mange fællestræk, og særligt i Danmark, Norge og Sverige har lovteksterne mange ligheder, og undertiden har de ligefrem været inspireret af hinanden. Ikke desto mindre er der også en række forskelligheder, og det kommer blandt andet til udtryk i forhold til lovgivningen omkring mellemnavne. I Danmark og Norge eksisterer mellemnavne fortsat, men i Sverige er begrebet efter en kort levetid ved at blive udfaset, og ifølge landets seneste *Namnlag* (SFS 2016), der trådte i kraft i 2017, kan der ikke længere navngives med mellemnavne. I praksis er navne, der modsvarer danske og norske mellemnavne dog fortsat i brug, da der i Sverige findes dobbelte efternavne, der kan bæres med eller uden bindestreg mellem de to navnekomponenter (Leibring 2013: 147 og 2017: 414). Dobbelte efternavne findes også i Norge, hvor der undertiden kan være vanskeligheder forbundet med at sondre mellem førstekomponenter i dobbelte efternavne og mellemnavne. I Danmark kan man per definition kun have ét efternavn, og alt, hvad der optræder før efternavnet i en navnerække, er derfor enten fornavn(e) eller mellemnavn(e). Efternavnet i Danmark kan imidlertid sagtens bestå af to navnekomponenter, men for at førstekomponenten her regnes til efternavnet, da skal de to navne være forbundet med en bindestreg, akkurat som det er tilfældet i Norge efter landets seneste navnelovgivning.

I denne artikel lægger jeg fokus på mellemnavne i Norge og Danmark. Det er mit sigte med artiklen at give et overblik over forskelle og ligheder i forhold til begrebet i de to lande, og det vil jeg gøre dels ved at belyse lovgivningen omkring mellemnavne, dels ved at redegøre for nogle udvalgte studier, der på forskellig vis har behandlet navnetypen.

Definitionen af mellemnavne

Mange opfatter i almindelighed mellemnavne som det eller de navne, der i en persons fulde navn står imellem det første fornavn og efternavnet, uanset om navnet har typologi som et fornavn eller et efternavn

(Meldgaard 1983: 116). Navnene *Louise*, *Niels* og *Rasmus* opfattes ligeså meget som mellemnavne i fulde navne som *Mette Louise Skougaard* og *Karl Niels Rasmus Hansen* som *Koefoed*, *Skov* og *Thøgersen* gør det i *Mikael Koefoed Skov Holgersen* og *Karen Thøgersen Fischer*. I *Ordbog over det danske Sprog* (ODS), der omfatter det danske rigssprog fra omkring år 1700 til 1950, defineres mellemnavnet også på denne måde, da der i bind 13 fra 1932 står, at mellemnavnet er »... de(t) mellemste af en persons navne« (ODS, Mellemnavn), uden der gives yderligere definition. Som eksempler gives der i ordbogen navnene *Christian* og *Sigurd*, der begge typologisk set er fornavne, samt *Gardelup*, der må betegnes som et efternavnetypologisk navn (jf. Meldgaard 1983: 116).

Inden for det onomastiske felt er den videnskabelige definition af mellemnavnet noget yngre end beskrivelsen i ODS, da det først var i forbindelse med det 8. NORNA-symposium, der i 1981 afholdtes i Lund, at en sådan blev givet. Temaet for symposiet var *Personnamns-terminologi*, og blandt mange emner blev også mellemnavnet taget op. Det blev gjort af Birte Hjorth Pedersen, der med sit foredrag stillede spørgsmålet *Hvad forstås der ved termen mellemnavn?* (Hjorth Pedersen 1983), og hun sluttede, at »[e]t mellemnavn er det eller de navne i en persons navn, der står efter det sidste fornavn og før efternavnet. Mellemnævnet skal være slægtsnavnetypologisk« (Hjorth Pedersen 1983: 84). Dermed er det kun navnene *Koefoed*, *Skov* og *Thøgersen*, der i de netop nævnte eksempler kan karakteriseres som mellemnavne. Derimod er *Louise* et andet fornavn hos *Mette Louise Skougaard*, mens *Niels* og *Rasmus* optræder som henholdsvis andet og tredje fornavn hos *Karl Niels Rasmus Hansen*.

Definitionen, Birte Hjorth Pedersen giver, er imidlertid problematisk, da der intet er til hinder for, at et fornavn i navnerækken følger efter et slægtsnavnetypologisk navn, som det for eksempel er tilfældet i det tænkte eksempel *Peter Mortensen Jakob Toftegaard*. Der kan være flere motiver bag denne navnebrug. Det kan for eksempel skyldes opkaldelse med fuldt navn, *Peter Mortensen*, eller fleksionspatronymdannelse med faderens navn i nul-fleksiv, *Jakob*, der i sit udtryk falder sammen med det navn, det er dannet til (Kousgård Sørensen 1983: 142). Birte Hjorth Pedersens definition synes ikke at tage højde for

denne type af navnerækker, men her er naturligvis også tale om et fænomen, der er yderst vanskelig at give en entydig definition på. Hvis navnet *Mortensen* skyldes fuld opkaldelse efter en person ved navn *Peter Mortensen*, mens *Jakob* egentlig er et fornavn, da bør *Mortensen* måske betragtes som en særlig fornavnetype, om end navnet typologisk er et efternavn. Er navnet *Jakob* derimod en nul-fleksiv patronymdannelse, da bør dette navn uagtet det fornavnetypologiske udtryk rettelig defineres som et mellemnavn og *Mortensen* ligeså. Denne skelnen er imidlertid langt fra altid mulig at foretage. I forlængelse heraf kan det nævnes, at der i praksis intet har været eller er til hinder for, at man kan navngive med identiske navne som for-, mellem- og efternavn, såfremt man lovmæssigt har ret til disse navne. Med eksemplet *Jakob*, der ganske vist ikke et særlig udbredt som efternavn, kan et tænkt eksempel være et forældrepar, hvor den ene part bærer efternavnet *Jakob*, mens den andens bedstemoders fødenavn har været samme navn. I sådan et tilfælde ville forældrene sagtens kunne navngive deres søn Jakob Jakob Jakob. Jeg har dog ikke kendskab til eksempler på tre identiske navne hos en enkelt navnebærer, men det kan nævnes, at der i købstaden Altona i hertugdømmet Holsten blandt slagter Samuel Jacobs børn i folketællingen 1803 optræder en dreng ved navnet *Jacob Jacob* (Ft1803 Altona Købstad).

Problematikken omkring definitionen af mellemnavnet demonstreres i *Personnavne. Betænkning afgivet af Navnelovudvalget* (PBN 2004), der ligger til grund for den seneste danske navnelov fra 2005. I betænkningen lyder det, at mellemnavne i almindelighed har »... karakter af et efternavn, men placeres efter fornavnet og inden efternavnet. I praksis er karakteren af mellemnavne imidlertid på visse punkter uklar« (PBN 2004: 44). Med *Navneloven 2005*, der trådte i kraft den 1. april 2006, blev der givet adgang til, at en person kunne tage ethvert fornavn som mellemnavn, uden hensyn til hvilket køn, et pågældende navn normalt kunne betegne (Navneloven 2005: Kapitel 2 § 11, nr. 4). Siden da kan mellemnavne i praksis defineres meget åbent, og det »... behøver ikke at have karakter af et efternavn, men kan også have karakter af et fornavn...« (Estrup & Aarø-Hansen 2006: 135). Den uklarhed, der nævnes i betænkningen fra 2004 er dog stadig tilstede, og ifølge Bent Jørgensen skyldes den hovedsageligt, at der i forhold til

mellemlavne både opereres »...med en ren positionsbestemmelse og med en typebestemmelse« (Jørgensen 2013: 13). Jørgensen finder, at den positionsmæssige bestemmelse er uskarp i forhold til en kategorisering af navne, og argumenterer for at opgive betegnelsen *mellemlavn* (ibid.). En del af rationale bag dette er, at Jørgensen opfatter det som en kunstighed, når to navne forbundet med bindestreg, eksemplerne er *Vedel-Simonsen* og *Møller-Holst*, administrativt og lovmæssigt anses som ét navn, mens *Lerche Nielsen* og *Stubbe Teglbjærg* opfattes som to navne. Der skelnes ikke mellem disse udtryksmåder i det talte sprog, hvor der uanfægtet bindestregen vil være trykløshed ved den første navnekomponent og hovedtryk på den sidste (ibid.: 14). Som nævnt er det ifølge dansk lovgivning juridisk set kun muligt at have ét efternavn (jf. Navneloven 2005: Kapitel 1 § 8 og § 10), og derfor synes begrebet *mellemlavn* at være nødvendigt af administrative grunde, om end det blandt andet i forskningsøjemed forårsager en række problematikker.

Lovgivning vedrørende mellemlavne

Den første egentlige navnelov i Danmark, *Lov om Navneforandring* (LN 1904), stammer fra 1904, og et af hovedformålene bag vedtagelsen af denne lov var at beskytte eksempelvis adelige og borgerlige slægtsnavne mod misbrug (LN 1904: § 2). Loven, der var gældende indtil 1961, værnede imidlertid kun om de pågældende navne i forhold til deres brug som slægtsnavne, men afskar ikke fra øvrig brug af navnene. I den betænkning, der ligger bag lovændringen i 1961, *Betænkning om en ny lovgivning om personnavne* (BLP 1960), problematiseres dette forhold, da der »[e]fter de nugældende regler (...) intet [er] til hinder for, at der som fornavn (mellemlavn) kan tillægges et barn en andens beskyttede familienavn, uanset om barnet eller dets familie har tilknytning af nogen art til dette navn« (BLP 1960: 17 og 33). Dette var første gang, at termen *mellemlavn* blev anvendt i en personjuridisk henseende. Sammesteds blev det beskrevet, at mellemlavnet juridisk set ikke udgør et element i et familienavn, men at det betragtes som et fornavn (ibid.). Udvalget bag lovbetænkningen har været opmærksom på, at de beskyttede familienavne blev negligeret, og dette skyldtes ikke mindst at »[e]rfaringerne har (...) vist, at mellemlavne af den art

hyppigt bliver benyttet, som om det var bærerens slægtsnavn, selv om han er ganske uberettiget til en sådan navnebrug« (BLP 1960: 50).

I 1961 fik Danmark så en ny navnelov, *Lov om Personnavne* (LP 1961), og her var reglerne skærpet i en sådan grad, at det kun var »... tilladt som mellemnavn at tillægge et barn faders eller moders mellemnavn eller et navn, der efter § 8, nr. 1, kunne tillægges barnet ved navnebevis« (LP 1961: Kapitel 3 § 14, stk. 1). Et navnebevis er en attest udstedt af myndighederne, der beviser navnebærerens ret til at bære et pågældende navn. Paragraffen, der henvises til, omhandler navne, en forælder eller bedsteforælder bærer eller har båret som slægtsnavn (LP 1961: Kapitel 1 § 8, nr. 1). Der var dermed tale om en klar stramning, da mellemnavnet efter den nye lovgivning skulle være et navn, navnebæreren havde en nær relation til, mens der forud for loven havde været fuldstændig frit spil i forhold til de navne, der kunne tages.

I den samme periode gjorde lignende forhold sig gældende i Norge. Den første egentlige norske navnelov går tilbage til 1923 (NoLP 1923), og her blev også taget hensyn til retsbeskyttelse for slægtsnavne. Hvis man ikke havde direkte berettigelse til et navn, kunne dette kun antages såfremt alle navnebærere med pågældende navn gav sit samtykke (NoLP 1923: § 9). At denne lov er blevet omgået ved at navngive med beskyttede navne på pladser før efternavnet i navnerækken, kommer til udtryk i *Utkast til lov om personnavn* (UtLP 1960), der ligger til grund for den norske navnelov af 1964. Af udkastet fremgår det, at der »[i] ikke liten utstrekning foregikk (...) et misbruk, idet barn kunne bli døpt med velkjente mellomnavn som barnet ingen tilknytning hadde til, og i neste generasjon kunne dette navn bli tatt i bruk som slektsnavn« (UtLP 1960: 19). Udvalget bag udkastet bestod af formanden Karsten Gaarder, der var højesteretsdommer, samt *ekspedisjonssjef* Gustav Sverdrup-Thygeson, fru Gerd Nielsen og stortingsrepræsentant Lars Ramndal. Udvalgets opgave var at udrede spørgsmål om en revision af den norske navnelov fra 1923, og dette blev blandt andet gjort på fællesnordiske møder i samarbejde med tilsvarende udvalg fra Sverige og Danmark (UtLP 1960: 3). Derfor kan det ikke undre, at lovtjekterne fik mange ligheder. Den norske lov om personnavne af 1964 (NoLP 1964), med ikrafttrædelsestidspunkt den 1. januar 1965, var re-

striktivt angående mellemnavne på tilsvarende måder som den danske, og kun navne med tilknytning til familien, eller hvor et andet særligt tilhørsforhold kunne påvises, kunne tages som mellemnavn (NoLP 1964: § 16).

I Danmark blev i 1981 en ny *Lov om Personnavne* (LP 1981) introduceret, og her blev det repertoire, et mellemnavn kunne vælges fra, udvidet. Ifølge loven fra 1961 kunne forældres slægts- og mellemnavne samt bedsteforældres slægtsnavne gives videre til børn som mellemnavn, men fra 1981 kom dette også til at omfatte oldeforældres slægtsnavne. Samtidig blev det indført i lovteksten, at det navn, der kunne tillægges et barn som mellemnavn, ikke måtte være erhvervet i familien gennem ægteskab (LP 1981: Kapitel 2 § 11, stk. 1 (jf. Kapitel 1 § 8, nr. 1)). Endnu en tilføjelse vedrørende mellemnavne gik på, at navne, man kunne erhverve sig som efternavn eller havde en særlig tilknytning til, kunne tillades som mellemnavne ved ansøgning om navnebevis (ibid.: Kapitel 2 § 11, stk. 2).

Den norske navnelov fra 1964 havde en noget længere levetid end den danske, om end der var senere revisioner, hvoraf den i 1979 var af særlig betydning (jf. Austbø 1986: 14 ff.). Det var dog først med den aktuelle navnelov, *Lov om personnavn* (NoLP 2002), der blev vedtaget i 2002 og effektueret i 2003, at der i Norge kom en ny lovgivning om personnavne. Om mellemnavnet lyder det meget kortfattet, at »[n]avn som kan tas som etternavn, kan tas som mellomnavn« (NoLP 2002: § 9), hvilket i praksis vil sige, at udover efternavne man har en familiemæssig relation til, kan alle efternavne, der bæres af mere end 200 personer, tages som mellemnavn (NoLP 2002: § 3; jf. § 4). Navnet behøver dermed ikke længere at være relateret til familien, men det skal altså være efternavnetypologisk. Af den offentlige udredning (NOU 2001), der gik forud for navneloven, fremgår det, at mellemnavnet bestemmes positionsmessigt, da det optræder mellem fornavnet og slægtsnavnet, men også, at det »[i] motsetning til fornavn og slektsnavn er (...) et 'unødvendig' navn sett fra det offentliges synspunkt« (NOU 2001: 35), og det er i udredningen ekspliciteret, at der ikke er pligt til at bruge mellemnavnet, såfremt man bærer et.

I Norge er mellemnavnet personligt, og det kan som udgangspunkt ikke overføres til hverken ægtefæller eller børn, og derved adskiller

mellempnavnet sig fra et *dobbelt etternavn*, der kan nedarves. Ifølge den nuværende norske lovgivning skal navnekomponenterne i et dobbelt efternavn være forbundet med en bindestreg, men i forhold til paragrafferne vedrørende *frie, beskyttede og nye etternavn* (NoLP 2002: § 3) og *avledede etternavn* (NoLP 2002: § 4) regnes de som to adskilte efternavne (NoLP 2002 § 7). Alligevel synes der at være en vis forvirring om, hvad et mellempnavn er, og det forveksles ofte med et andet eller senere fornavn, eller mellempnavnet antages at være en del af et dobbelt efternavn, hvilket hænger sammen med, »...at termen *mellomnavn* har blitt brukt uoffisielt gjennom hele 1900-tallet i en vid betydning om navn både av for- og etternavnstype etter det første fornavnet, men foran etternavnet« (Utne 2012: 116). At mellempnavnet og det dobbelte efternavn forveksles og ikke altid kan differentieres fra hinanden, kan ikke undre, og da slet ikke siden den nu obligatoriske bindestreg i det dobbelte efternavn først blev introduceret i forbindelse med den seneste lovgivning. Indtil da differentieredes de to navnetyper ved, at mellempnavnet har været efternavnet underordnet, mens de to komponenter i et dobbelt efternavn har været sidestillede og som regel været brugt sammen, uanset om de optræder med eller uden bindestreg (Utne 2004: 227).

Den seneste danske navnelov er som nævnt fra 2005 og hertil var den norske navnelov fra 2002 en klar inspirationskilde (Lerche Nielsen 2016: 97). Som i Norge er også *Navneloven 2005* en mere liberal lovgivning end forgængerne, og dette kommer blandt andet til udtryk i forhold til mellempnavne. I praksis blev mellempnavnet jævnstillet med efternavnet, da det i lovteksten lyder, at et navn kan tages som efternavn, hvis det »...er eller har været ansøgerens mellempnavn« (Navneloven 2005: Kapitel 1 § 4, nr. 3). Denne lovændring mødte modstand fra adelsslægter, der opfattede det som forsømmelse af de adelige navne, da ikke-adelige personer kunne bære et adeligt slægtsnavn som mellempnavn, og med den nye lovgivning, havde navnebærerne fuld ret til at gøre dette mellempnavn til et efternavn (Sylvest Nielsen 2008: 15). Igen blev navnerpertoiret, hvorfra en person kunne antage et mellempnavn, udvidet, således at også bedsteforældres og oldeforældres mellempnavne, og ikke kun deres slægtsnavne, blev omfattet, og samtidig blev tipoldeforældres mellem- og slægtsnavne mulige at tillægge

sig som mellemnavn (Navneloven 2005: Kapitel 2 § 11, nr. 3). Derved fremstår mellemnavnet i Danmark mindre personligt, end det er tilfældet i Norge, hvor det som nævnt ikke kan gives til ægtefæller eller videreføres til børn.

Studier over mellemnavne

Termen *mellemnavn* blev første gang anvendt i videnskabelig sammenhæng i 1965. Det var Eva Villarsen Meldgaard, der i sit appendiks til studierne over navnebrugen i det sydvestjyske Skast Herred oplistede eksempler på mellemnavne, der forekommer i det kildemateriale, der ligger til grund for undersøgelsen (Meldgaard 1965: 115 f.). Meldgaard giver imidlertid ingen forklaring på, hvad termen præcis dækker, og det var som nævnt først i 1981, at mellemnavnet blev defineret af Birte Hjorth Pedersen. At termen *mellemnavn* er så ung, som den er, betyder naturligvis ikke, at navne, der i praksis modsvarer det, vi i dag forstår ved et mellemnavn, ikke har været i brug tidligere. Dette er der blandt andet blevet redegjort for af Bent Jørgensen (2013), der har givet en kort historisk gennemgang af brugen af dobbelte efternavne i Danmark i tiden før år 1800. Som omtalt ovenfor anser Jørgensen termen *mellemnavn* som problematisk, hvorfor hans artikel omhandler 'dobbelte efternavne', men i praksis modsvarer førstekomponenten i et dobbelt efternavn (oftest) et mellemnavn.

I artiklen nævner Bent Jørgensen *Nicles Ienssøn Loupose* og *Pether Nielsson Bomøwæ* som eksempler på middelalderlige navnebærere med dobbelte efternavne (Jørgensen 2013: 14) Patronymerne i disse kombinationer med patronym efterfulgt af tilnavn fremstår altså som en slags mellemnavn. Det var dog først efter 1526, hvor der blev indført faste slægtsnavne hos adelen, at denne navnetype blev mere almindelig. I første omgang naturligvis i de adelige kredse, men derfra bredte navnebrugen sig til præstestanden og borgerskabet og til sidst også til bondestanden (Jørgensen 2013: 14 f.). Størstedelen af de tidlige eksempler på mellemnavne er patronymiske navne, der efterfølges af et tilnavn, men efterhånden blev det også mere almindeligt at have navnekombinationer, hvor ingen af komponenterne har været patronymiske. Et motiv herfor kan for eksempel have været, at familiemedlemmers navne har dannet grundlag for »...rendyrket opkaldelse ved fuld identifikation« (Jørgensen 2013: 21), som det må have været til-

fældet for *Claus Sehested Kaas* og *Herluf Trolle Daa*, opkaldt efter familiemedlemmerne *Claus Sehested* og *Herluf Trolle*. Det kræver dog ofte en grundig indsigt i den opkaldtes slægtsforhold, for at kunne udlede et sådant motiv, og derfor er denne type opkaldelse i reglen vanskelig at konstatere, ikke mindst i de lavere sociale lag.

I 1979 illustrerede Torben Kisbye med artiklen »*Alfred Dreyfus Nielsen*« *Identifikationsmodeller i dansk navneskik – belyst ved drenge- og pigenavne i Århus 1800–1950* blandt andet brugen af former for idolnavne, der modsvarer navne, vi i dag vil betegne som mellemnavne. Undersøgelsen omhandler den type personnavne, der udgøres af »...*lån* af en berømt navn med *identifikation* for øje...« (Kisbye 1979: 82). Dette er ifølge Kisbye en navnetype, der har vundet indpas i den brede del af befolkningen fra midten af 1800-tallet, men som findes i adelige og borgerlige familier meget tidligere (ibid. (jf. Jørgensen 2013)). Kisbye forklarer, at navnetypen er særlig frekvent i kombination med patronymiske efternavne, der i forbindelse med urbaniseringen har fået en lavere social status. I byerne har mange ens patronymiske efternavne bevirket en form for anonymitet, hvorfor det er disse navnebærere, der har haft det største identifikationsbehov (Kisbye 1979: 84). Koblingen mellem identifikationsmodellerne og sociale klasser viser, at de fattige har søgt identifikation med adelen, mens det i borgerskabet særligt har været navne indenfor videnskab og kunst, der er blevet anvendt (ibid.). De identifikationsmodeller, Kisbye præsenterer, kan både være fornavne- og efternavnetypologiske, ligesom de kan optræde i såvel fornavne- som mellemnavnsposition. Derfor kan ikke alle navnene i Kisbyes undersøgelse betragtes som mellemnavne ud fra et nutidigt perspektiv, men det er dog tilfældet for en række af navne såsom *Rudolf Gyldenfelt Jensen*, *Edward Glückstadt Sørensen*, *Carlo Mylius Hansen*, *Harry Willemoes Henriksen*, *Carl Garibaldi Weng*, *Svend David Kingo Petersen* med flere.

Den nævnte artikel af Jørgensen (2013) afsluttes med en mindre undersøgelse vedrørende den reelle brug af dobbelte efternavne i 1700-tallet. Det kan konkluderes, at det dobbelte efternavn på dette tidspunkt fortsat har været et højsocialt fænomen, der så småt har etableret sig i borgerskabet og blandt gejstlige (Jørgensen 2013: 28). Samtidig fremgår det, at en fast brug af dobbelte efternavne i hele børneflokkene har

været sjælden, og at det dobbelte efternavn ved indgangen til det 19. århundrede »...takket være den meget udbredte morfaridentifikation i udpræget grad er opbygget med kvindesidens efternavn først, en tendens der i løbet af 1800-tallet forstærkes af bestemmelserne om fast familienavn« (Jørgensen 2013: 29).

Dette er ganske analogt med Astrid Weel Sannruds undersøgelse over efternavnebrugen i den norske by Fredrikstad, som er blevet undersøgt på baggrund af folketællingerne fra 1801 og 1865. I undersøgelsen er mellemnavne blevet berørt, og det fremgår heraf, at ikke-patronymiske mellemnavne særligt blev »...brukt blant offiserfamiliene og i sosialgruppe 1« (Sannrud 1994: 86), der blandt andet rummer de rigeste, de mest indflydelsesrige, købmænd og embedsmænd (ibid.: 76). Undersøgelsen påviser desuden, at størstedelen af de patronymiske navne, der står i mellemnavnsposition, er primærpatronymer, og at de særligt er brugt i kombination med et bebyggelsesnavn som efternavn (ibid.: 86).

Gudlaug Nedreliids afhandling fra 1998 omhandler efternavnebrugen i Sør- og Vestlandet i Norge, som den kan udledes af folketællingen fra 1801, men en del af studiet er dedikeret mellemnavnebrugen i området. Nedrelid berører blandt andet det forhold, at visse navne i mellemnavnsposition kan optræde som både fornavn og efternavn, og hun finder det i forbindelse med klassificeringen af sådanne navne nyttigt at udrede deres oprindelige brug. Dette gøres blandt andet for navnet *Dam*, der følgelig, med visse forbehold, kan inddrages i undersøgelsens mellemnavnskorpus (Nedrelid 1998: 243 f.). Undersøgelsen behandler mellemnavne før ikke-patronymiske efternavne og før patronymiske efternavne, og det efterforskes, hvilke slags navne, der bruges som mellemnavn, og hvad motiverne bagved kan være. Det påvises, at mange slægtsnavne optræder som mellemnavne, og Nedrelid finder det sandsynligt, »...at dei fleste som ber mellomnamn av slektsnamnstypen har ei slektskapstilknytning til namnet« (ibid.: 256). Både før ikke-patronymiske og før patronymiske efternavne synes det vigtigste motiv for navngivning med mellemnavne at være opkaldelse, og analogt med den udbredte morfaridentifikation, der nævnes af Bent Jørgensen (2013: 29), er det ikke ualmindeligt, at motivet kommer fra navnebærerens moders side (Nedrelid 1998: 257 og 264 f.).

Endnu et norsk studie, der omhandler mellemnavne, skal nævnes her, nemlig Guro Reisæters undersøgelse om valg af mellemnavn og efternavn i flersproglige familier i Tromsø i slutningen af 1900-tallet. Undersøgelsen er altså mere nutidig end de hidtil berørte studier. Reisæter inddeler sit materiale efter fødested for navnebærernes forældre, og hun kan blandt andet påvise, at i gruppen af børn med begge forældre fra nordiske lande har særligt mange børn med mellemnavn dansk mor eller far, hvilket ifølge Reisæter »...er nærliggende å relatere (...) til hyppig bruk av mellomnamn i Danmark.« (Reisæter 2009: 150). Reisæter finder endvidere, at mellemnavne er relativt almindelige hos børn med en forælder fra et nordisk land og en fra et ikke-nordisk land, hvilket, i de tilfælde hvor moren er norsk, sættes i forbindelse med ligestillingsspørgsmålet (ibid.).

Endelig skal nævnes Eva Villarsen Meldgaards artikel om den danske navnebrug omkring 1980 (Meldgaard 1983). Her påpeges det, at der i Danmark på dette tidspunkt fortsat har været en yderst ensartet slægtsnavnebrug, da det af datalister over Det Centrale Personregister (CPR-registeret), der blev oprettet ved lov i 1968, kan udledes, at 64 % af den danske befolkning i 1970 har båret et af de 50 hyppigste slægtsnavne, og det endda til trods for, at der er over 85.000 forskellige slægtsnavne til rådighed i landet (Meldgaard 1983: 113). I et afsnit om mellemnavne omtaler Meldgaard praksissen med mere end ét slægtsnavn, der, som nævnt ovenfor, tidligt findes i adelstanden og blandt borgerskabet. Her slutter Meldgaard, at »[d]isse navnekombinationer er (...) forskellige fra den moderne kombination af mellemnavn og slægtsnavn derved, at det første led i navnekombinationen ikke anvendes som middel til at identificere en person« (ibid.: 116). Denne formulering synes en anelse uklar, da det ikke fremstår entydigt, om det er første led i adelstandens dobbelte slægtsnavne eller de moderne mellemnavne, der ikke benyttes til identificering. Imidlertid synes påstanden under alle omstændigheder at være upræcis, da adelstandens slægtsnavne jo netop har identificeret navnebæreren som medlem af den pågældende slægt, mens de moderne mellemnavne ofte identificerer individet ved for eksempel at indsnævre mængden af personer, der bærer et ellers homonymt navn. Hos en person med navnet *Knud Vendelboe Nielsen* er mellemnavnet *Vendelboe* identificerende, og det

adskiller denne navnebærer fra personer med det langt mere almindelige navn *Knud Nielsen*.

Afsluttende bemærkninger

Mellemsnavnet er vanskeligt at give en entydig definition på, da det først og fremmest bestemmes positions-mæssigt som et navn, der optræder *imellem* fornavn(e) og efternavn, men samtidig er mellemsnavnet ud fra den videnskabelige definition et efternavn eller, efter den seneste danske navnelov, et fornavn, der normalt betegner det modsatte køn. Den almene opfattelse er imidlertid, at ethvert navn, der er placeret imellem en persons første fornavn og efternavnet, er et mellemsnavn.

I Danmark og Norge har lovgivningen omkring mellemsnavne en række fællestræk, og i 1960'erne indførtes der efter ensartede årsager nye personnavnelove i begge lande, hvor de hidtidige regler omkring mellemsnavne blev skærpet. Disse personnavnelove blev til i et samarbejde mellem udvalg i de tre skandinaviske lande, hvorfor der var mange ligheder i lovteksterne, men samtidig blev nationale hensyn taget. Både i Danmark og Norge var det et problem, at beskyttede efternavne frit kunne antages som mellemsnavne, uden at en person skulle have en relation til det pågældende navn. I dagligdagen blev sådanne navne ofte anvendt som var det navnebærerens efternavn, hvorved de beskyttede efternavne blev negligeret.

Siden da er de to landes lovgivning blevet liberaliseret, og den seneste danske personnavnelov fra 2005 er ganske klart inspireret af den norske lovgivning, der trådte i kraft i 2003. Ikke desto mindre er der væsentlige forskelle. For eksempel er mellemsnavnet ifølge norsk lovgivning et personligt navn, som ikke kan videregives til ægtefæller eller børn, mens det i Danmark forholder sig anderledes. Her kan navnet gå i arv, og mellemsnavnet er endda ligefrem blevet sidestillet med efternavnet i den forstand, at et mellemsnavn i dag kan tages som nyt efternavn.

Studier i mellemsnavnebrugen har ikke nogen stor plads i navneforskningshistorien, men nogle undersøgelser er gjort, hvor mellemsnavne, eller hvad vi i dag forstår som mellemsnavne, indgår. I artiklen er præsenteret nogle af de væsentlige norske og danske studier, hvor dette er tilfældet. Grundet geografiske begrænsninger og forskellige

tidsmæssige nedslag er det imidlertid vanskeligt at give entydige svar på bevæggrundene bag mellemnavnebrugen. Dog synes der i både Norge og Danmark at være visse sociale aspekter på spil i forbindelse med mellemnavnebrugen, ligesom identitet og identifikation også synes at være et vigtigt element i forhold til navngivning med mellemnavne.

Kilde- og litteraturliste

- Austbø, Anne Hillestad 1986: *Navneloven med kommentarer*. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø.
- BLP 1960 = *Betænkning om en ny lovgivning om personnavne. Afgivet af det af Justitsministeriet den 20. marts 1952 nedsatte udvalg. Betænkning nr. 254, 1960*. København.
- DDD = *Dansk Demografisk Database*. Statens Arkiver (opdateres løbende). Online tilgængelig:
<http://ddd.dda.dk/ddd.htm> (sidst set den 6. november 2018).
- Estrup, Henrik & Nikolaj Aarø-Hansen. (2006): *Navneloven med kommentarer*. København.
- Ft1803 = Folketællingen 1803, Holsten. Findes i digitaliseret form i DDD (se dette) og som faksimile på Statens Arkivers faksimiledatabase Arkivalieronline. Online tilgængelig:
[www. https://www.sa.dk/da/](http://www.sa.dk/da/) (sidst set den 6. november 2018).
- Hjorth Pedersen, Birte 1983: Hvad forstås der ved termen mellemnavn? Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.): *Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981* (NORNA-rapporter 23.) 78–86. Uppsala.
- Jørgensen, Bent 2013: Det dobbelte efternavn i Danmark før år 1800. *SAS* 31. 13–30.
- Kisbye, Torben 1979: »Alfred Dreyfus Nielsen« Identifikationsmodeller i dansk navneskik – belyst ved drengenavne i Århus 1800–1950. *Convivium* IV. 82–107.
- Kousgård Sørensen, John 1983: Patronym. Term og begrep. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.): *Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981* (NORNA-rapporter 23.) 139–144. Uppsala.
- Kællerød, Lars-Jakob Harding 2018: *Adam Gottlob Øhlenschläger Hauch & Jeppe Smed Jensen. Et studie af etableringen af det efternavnetypologiske*

- mellemdavn i Danmark i 1800-tallet*. Ph.d.-afhandling. København.
- Leibring, Katharina 2013: En ny lag om personnavn, Recension. *SAS* 31. 147–150.
- Leibring, Katharina 2017: The new Personal Names Act in Sweden – some possible consequences for the name usage. Susanne Baudisch et al. (red.): *Namenkundliche Informationen (NI) 109/110. Schwerpunktthema. Namen in Europa. Onomastische Beiträge aus Geschichte und Gegenwart im kulturellen Kontext. Festgabe für Dieter Kremer und Albrecht Greule. Vorsitzende der Deutschen Gesellschaft für Namenforschung e.V.* 408–419. Leipzig.
- Lerche Nielsen, Michael 2016: Det umuliges kunst. Lovregulering af personnavne i det 21. århundrede set fra Danmark. *NN* 3. 97–107.
- LN 1904 = Lov om Navneforandring. Lov nr. 89 af 22. April 1904. *Samling af Love, Anordninger, offentlige Kundgørelser, ministerielle Cirkulærer og Skrivelser m.m. for Aaret 1904, udgiven efter Indenrigsministeriets Foranstaltning*. 356–360. København.
- LP 1961 = Lov om personnavne. Lov nr. 140 af 17. maj 1961. København.
- LP 1981 = Lov om personnavne. Lov nr. 193 af 29. april 1981. København.
- Meldgaard, Eva Villarsen 1965: *Sydvestjysk navneskik gennem 300 år* (Navnestudier nr. 4). København.
- Meldgaard, Eva Villarsen 1983: Moderne dansk personnavneskik – fornavne, mellemdavn, slægtsnavne. *SAS* 1. 107–122.
- Navneloven 2005 = *Navnelov*. Lov nr. 524 af 24. juni 2005. (Ikrafttrædelsestidspunkt: 1. april 2006). Online tilgængelig: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=31494> (sidst set den 5. september 2018).
- Nedrelid, Gudlaug 1998: «*Ender og daa ein Aslaksen eller Bragestad*» – *Etternamnsskikken på Sør- og Vestlandet*. Studiar i folketeljingsmaterialet frå 1801, bind 1–2. Kristiansand.
- NoLP 1923 = Henrik Lundh 1924: *Navneloven av 9 februar 1923. Med innledning og kommentar*. (Ikrafttrædelsestidspunkt: 1. juli 1923). Kristiania.
- NoLP 1964 = Lov 29. mai 1964 nr. 1 om personnavn. (Ikrafttrædelsestidspunkt: 1. januar 1965). I: Austbø (1986).
- NoLP 2002 = Lov om personnavn. Lov-2002-06-07-19. (Ikrafttrædelsestidspunkt: 1. januar 2003). Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. Online tilgængelig: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2002-06-07-19> (sidst set den 5. september 2018).

- NOU 2001 = *Norges offentlige utredninger 2001:1 Lov om personnavn*. Tradisjon, liberalisering og forenkling. Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet ved brev 22. april 1999. Avgitt 20. desember 2000. Oslo: Justis- og politidepartementet. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Online tilgjengelig via:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-1/id376445/> (sidst set den 5. september 2018).
- ODS = Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 1918–2005: *Ordbog over det Danske Sprog*. Online tilgjengelig:
<http://ordnet.dk/ods> (sidst set den 4. september 2018).
- PBN 2004 = *Personnavne. Betænkning afgivet af Navnelovsudvalget. Betænkning nr. 1446. 2004*. København. Online tilgjengelig:
https://www.foxylex.dk/media/betaenkninger/Personnavne_betaenkning_afgivet_af_Navelovsudvalget.pdf (sidst set den 5. september 2018).
- Reisæter, Guro 2009: Mitt, ditt eller begge navn? Mellomnamn og etternavn i fleispråklige familier. Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen (red.): *Namn i flerspråkiga och mångkulturella miljöer*. Handlingar från NORNA:s 36:e symposium i Umeå 16–18 november 2006 (NORNA-rapporter 83.) 147–159. Umeå.
- Sannrud, Astrid Weel 1994: Etternavn i Fredrikstad. *NN* 11. 71–99.
- SFS 2016 = Svensk författningssamling 2016:1013. *Namnlag*, utfärdad den 17. november 2016. (Ikrafttrædelsestidspunkt: 1. juli 2017). Stockholm. Online tilgjengelig:
<http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2016:1013> (sidst set den 4. september 2018).
- Sylvest Nielsen, Dorrit 2008: Dansk navnelov – en succes? *Språk i Norden 2008. Namn*. 9–21. [Oslo].
- UtLP 1960 = Karsten Gaarder, Gustav Sverdrup-Thygeson, Gerd Nielsen & Lars Ramndal (udvalg) 1960. *Utkast til lov om personnavn*. Innstilling fra utvalget til revisjon av navnelovgivningen. Utvalget nedsatt ved Kronprinsregentens resolusjon av. 29. juni 1956. Gjøvik.
- Utne, Ivar 2004: Personnavnterminologi. *Nordica Bergensia* 30, *Temanummer i onomastikk*. 219–300.
- Utne, Ivar 2012: Ti år med den norske navneloven. *SAS* 30. 71–121.

Mannsnavnet *Sakulv*

av Atle Steinar Langekiehl

The Norse male personal name Sakulfr was extremely rare in mediaeval times. The Norwegian historical sources of the period refer to only two persons with this anthroponym, and they both lived in the landscapes east of the Oslo fjord. A third namesake, whose nationality is unknown, was a cleric in the Archbishopric of Lund in Scania.

E.H. Lind interprets Sakulfr as Sak-Úlfr, and Rikard Hornby states that the name Sakulv reminds us of litigation. One of the short names Hornby mentions is «Saki till Sakulv». Jöran Sahlgren disagreed with Lind's etymology. In his study on the sta names in Närke, he stresses that the name of the farm Sagersta was Sakastum in 1335 and refers to the male personal name Saki and its meaning 'strife'.

According to Sahlgren the parish name Sällstorp (Sakæls-thorp in 1344) in the Swedish (formerly Danish) province Halland probably contains the anthroponym Sakulv. After the Middle Ages, the name – now mostly in the form Sukul – was as far as we know still confined to the same district east of the Oslo fjord. Further research may, however, extend the name geography.

It is hardly a coincidence that we find the male personal name Sjøfar in the same region, as there clearly was consanguinity between some of the bearers of those two anthroponyms. The name Sakulv went extinct in the last part of the 18th century.

Genealogi preges av vide sprang i tid og rom; egenskaper som kan gi viktige bidrag til andre vitenskaper, deriblant onomastikken. I en ar-

tikkel i *Norsk slektshistorisk tidsskrift* om Opstad-ætten i Tune kommer jeg inn på det svært sjeldne mansnavnet *Sakulfr* og dets regionale utbredelse (Langekiehl 2012: 43–68).

Der nevner jeg *en passant* noen av dem som etter middelalderen fremdeles brukte de da avledede formene av navnet i Borgarsyssel og på Follo. Daværende redaktør av *Norsk slektshistorisk tidsskrift*, språkforskeren Klaus Johan Myrvoll, oppfordret meg til å skrive om dette antroponymet i et onomastisk tidsskrift, og jeg har fulgt hans råd.

Sukul – én av flere former Sakulfr-navnet fikk etter middelalderen

Norsk personnamleksikon gir følgende konsise forklaring av én av de navneformene *Sakulfr* fikk etter middelalderen: «**Sukul** m, austnorsk dialektform av *Sakulv*» (Kruken & Stemshaug 2013: 527). Under omtalen av *Sakulv*-navnet opplyses det at navnet holdt seg i spredt bruk fram til etterreformatorisk tid i Vestby og deler av Østfold (Kruken & Stemshaug 2013: 488).

Siden *Sukul*-navnet var så sjeldent, er kildebeleggene få. Margit Harsson fremsetter i sitt leksikon over norske rud-navn fra mellomalderen en hypotese om at det var forleddet i et senere forsvunnet gårdsnavn **Sukulrud* i Spydeberg (Harsson 2010: 731 f.). Selv om Harssons hypotese er falsifisert (Langekiehl 2017: 99–115), blir den høyst forståelig når vi vet at den bygger på bygningsskatten 1600, og at denne skattelisten har forsøkt å skille mellom de mange *rud*-gårdene i Spydeberg.

Vestre Rud og Østre Rød i Hovin sokn i Spydeberg hvor Sukul Trulsson var oppsitter, ligger i det området på østsiden av Oslofjorden hvor navnet er belagt. For forståelsen og sammenhengens skyld vil jeg innledningsvis kort skissere hvorledes Opstad-ætten er knyttet til *Sakulv/Sukul*-navnet.

Opstad-ætten og Sakulv-navnet

Den ellers ukjente Tarald Opstad, som må ha vært født i et av de første decenniene av 1500-årene, hadde i sitt store jordegods foruten de to Opstad-gårdene, også Borrestad, Grålum, Viste og Strømnes i Tune, en av Nes-gårdene på Jeløya og i det minste en skyldpart i gården Følningen i Aremark (Langekiehl 2012: 67).

Dermed må Tarald i høyeste grad sies å ha tilhørt bondearistokratiet, og det er neppe tvil om at hans svigersønn, Tord Steinarsson, som blant annet overtok begge Opstad-gårdene ved sitt ekteskap med den ene av Taralds døtre, tilhørte det samme sosiale sjiktet. Selv kom Tord, som ble lensmann i Tune, fra gården Roastad i Såner sokn i Vestby, og da hans barn var voksne, overtok han farsgården Roastad (Langekiehl 2012: 62). Roastad var en betydelig gård, som hadde vært en del av Ogmund Berdorsson Bolts veldige godskompleks og i Bolt-slektens eie (Langekiehl 2012: 59).

Tords patronymikon viser at hans far het Steinar, og i 1558 nevnes *Stener Sockordsøn* først av lagrettemennene i Vestby (DN VIII nr. 806). En av dem som betalte gjengjerden i Vestby i 1514 var *Swckel Roffuelstad*. I kildeutgavens navnerregister finner vi ham som *Suckel Rovelstad* (Roastad) (NRJ I s. 23, 786). Steinar Sukulsson var etter alt å dømme Sukul Roastads sønn. I så fall har vi slektsleddet mellom Sukul og den neste eieren av Roastad, Tord Steinarsson.

Så sjeldent dette navnet var, er det forståelig at forfatteren av Vestby bygdebok, Osvald Martinsen, har trodd at det er en skrivefeil og derfor kaller oppsitteren på Roastad i 1514 *Mikkel Roffuelstad* (Martinsen 1976: 872).

Sakulfr-navnet i middelalderen

Sakulfr er et gammelt og ytterst sjeldent mannsnavn. I Norge var det i den grad lite brukt at i de 23 bindene av *Diplomatarium Norvegicum* som hittil er utkommet, nevnes bare to personer med dette navnet. I 1397 bekreftet to lagrettemenn at *Saculfuer Helgisson* hadde betalt for en skogteig han hadde kjøpt i Kråkstad (DN V nr. 377), og i 1439 bevitnet *Sakulfuer Haluardzson* en sak i Ingedal (DN XV nr. 65), mens han i 1443 oppgis å være 50 år da han vitnet om en gård i Idd (DN XI nr. 175).

Hvor unikt *Sakulv*-navnet var, fremgår av at det ellers i Norden bare er kjent ytterligere én person med dette navnet i middelalderen, en geistlig ved Lund domkapittel: «Saculfus, presbiter et monacus». Han døde i annen tredjedel av det 12. århundre (Lunde Domkapitels Gavebøger s. 223), og Axel Olrik nevner denne *Saculfus* som ett av ek-

semplene på de navnene hvor vi er sikre på å ha datidens skånske uttale (Olrik 1898: 89).

Saculfus' nasjonale bakgrunn er ikke kjent, og det er all grunn til å legge vekt på et annet av Olriks utsagn: «Dertil kommer, at en stor mængde udlændinge eller folk med udenlandske navne har haft plads i den skånske gejstlighed eller på anden måde er blevne knyttede til Lunde kapitel» (Olrik 1898: 88).

Utenfor Skandinavia fins det en referanse til dette navnet i en engelsk kilde, men det er ikke et belegg for at navnet var brukt der. Det skyldes at et annet, svært likt navn er blitt feil gjengitt i denne kilden. Mannsnavnet *Saxwulf/Saxulf* var i England så sjeldent at fram til det 11. århundre bare er dokumentert ett eksempel, den berømte biskopen *Saxulf* i Mercia. Når én av listene over biskopene i Lichfield i Staffordshire nevner *Saculfus* som den syvende bispene der, dreier det seg – som de øvrige kildene viser – om at *Saxulfus*' navn er feilskrevet i denne listen (Erdeswick 1820: 212 f.).

E.H. Lind har selvsagt henvisning til de diplomene hvor mannsnavnet *Sakulfr* forekommer (Lind 1905–1915: 865), og i boken om personbinavn konstaterer han: «År säkerligen att fatta som Sak-Úlfr» (Lind 1920–1921: 302). Rikard Hornby gir denne konsise beskrivelsen av navnebakgrunnen: «Om processer mindes vi ved *Sakulf* (12. aarh.'s beg.)» (Hornby 1947: 202). Etymologien skulle da være en *Ulfr* som var så kjent for å føre mange *saker*, at han fikk tilnavnet *Sakulfr*. Ett av de kortnavnene Hornby nevner (s. 245), er «*Saki* (till *Sakulv*)».

Jöran Sahlgren, som fant at han ikke kunne godkjenne Linds tolkning, mener *Sakulfr* er et gammelt fellesgermansk navn. Spor av dette antroponymet må ellers søkes som forledd i stedsnavn, og *Sagersta* i Askersunds sokn i Sundbo herred er blant de navnene Sahlgren drøfter i artikkelen *Stå-namnen i Närke*. I 1335 nevnes (*in*) *sakastum*, og ved en analyse av eierforholdet til denne gården viser han at dette er det første kildebelegget for toponymet *Sagersta*.

Forleddet er etter Sahlgrens tolkning opprinnelig genitiv *Saka* av mannsnavnet *Saki*, og han sammenstiller dette navnet med de gammelhøytyske og gammelsaksiske navnene på *Sak-*. Sahlgren gir en rekke eksempel på disse navnene og finner det sannsynlig at *Saki* i

Sakastum er det samme navnet, og hans tolkning er at grunnbetydningen for stammen er ‘strid, tvist’. Når det gjelder mansnavnet *Sakulfr* som forledd i et stedsnavn, mener han det *kanskje* fins i det hallandske soknenavnet *Sällstorp* (*Sakælsthorp* 1344) (Sahlgren 1927: 73 ff.).

Navnet *Sakulfr* etter middelalderen

Etter middelalderen endrer *Sakulv*-navnet skriveform. Bokstaven *a* i forleddet endres til *u*, og bokstaven *v* i sisteleddet faller bort. Den mest brukte skriveformen nå blir *Sukul*, og Margit Harsson forklarer den språklige utviklingen slik: «tilnamn eller mansnamn og med heving og labialisering *a > u* i forleddet, ein assimilasjon med parallell i til dømes *Unnelsrud*, namn på gnr. 44 i Lier, der forleddet er mansnavnet *Arnulfr*» (Harsson 2010: 732).

Om navneuttalen skriver *Norsk personnamnleksikon*: «Vanleg uttale var *Sukul* (tjukk *l*)» (Kruken & Stemshaug 2013: 489). Det er verdt å merke seg en interessant navneparallell i den samme regionen hvor vi finner *Sakulv*-navet og dets etterreformatoriske skriftform. Her begynner monoftongeringen tidlig, og mansnavnet *Gautulfr* får skriveformen *Guttul*, uttalt med tjukk *l*. I Våler i Østfold ligger gården Guttulsrød (**Gautulfsruð*), som i 1397 skrives *j Gotulfs rudi* (RB s. 481), og stedsnavnets <-ls> uttales med retrofleks frikativ (*skj*-lyden), som tyder på at navnet ble uttalt med tjukk *l* (BØ III s. 140 f.).

Det er ikke publisert seriøse navnestudier som viser hvor former avledet av mansnavnet *Sakulfr* fremdeles var i bruk etter middelalderen, men slektsforskeren Sten Høyendahl har med sin gode kjennskap til egnens historie gjort følgende observasjon: «Navnet *Sukel* forekommer enkelte ganger i indre Østfold og Follo i første halvdel av 1600-tallet ...» (Høyendahl 2005: 12, note 61).

Selv om Høyendahl kanskje ikke var klar over at *Sukel* er én av de skriveformene middelalderens mansnavn *Sakulfr* hadde fått, er hans lokalisering av *Sukul*-navnet til indre Østfold og Follo – etter det vi i dag vet – helt korrekt. Det er i denne sammenheng viktig å presisere at når jeg her skal gi noen eksempel på navnebærere fra dette området i etterreformatorisk tid, er siktemålet ikke en fullstendig kartlegging av *Sakulv*-navnet i Norge. Det jeg derimot vil vise, er at det var flere som hadde dette fornnavnet enn man tidligere har trodd.

Innledningsvis skal det bemerkes at både med tanke på hvor sjeldent navnet var og hvor regionalt begrenset bruken av det syns å ha vært, er det rimelig å tro at *Sakulv*-navnet var knyttet til én slekt, og at det er etterkommere av middelalderens navnebærere som senere får navnet. Det historiske kildematerialet er likevel for ufullstendig til at dette kan bli noe annet enn en hypotese.

Her er undersøkelsen begrenset til å spore et mulig slektskap mellom et utvalg personer med fornavnet *Sukul* eller patronymikonet *Sukuls-son/Sukulsdatter* og om de kan ha hatt slektsrøtter i bondearistokratiet. Fremtidige og grundigere studier vil trolig kunne komplementere de eksemplene jeg her gir, og således føre til at det kan tegnes et mer presist kart over navneutbredelsen.

***Sukul*-navnet på Follo**

I fogderegnskapet for Follo 1608–09 bøter *Suckild Hoell* 5 daler i sakefall for å ha hugget noe grantømmer ulovlig.²⁾ *Sukul* var oppsitter på gårdsnummer 22 Hol i Vestby (NG II s. 4). Så sjeldent dette navnet både hadde vært og var, er det lett å forstå at de som har referert til det, kan komme i skade for å feiltolke de mange skrivemåtene det hadde fått etter middelalderen.

Jeg har alt nevnt at Osvald Martinsen kaller *Sukul Roastad* for *Mikkel Roastad*. I Frogn gårdshistorie opplyser forfatteren, Haakon Falck Myckland, at *Sunnkild* brukte gården Havsjødalen i det minste fra 1611 til 1618 da han trolig døde, og at han i 1612 sammen med begge Hallangen-bøndene solgte 70 tylfter sagbord til en hollandsk skipper (Myckland 1967: 584).

Frogn ble etter reformasjonen et anneks til Ås, og i landsskatten 1611 finner vi *Suckild Haffscholldalen* blant ødegårdsmennene i Ås, som betalte ½ daler i skatt.³⁾ Oppsitteren på Havsjødalen nevnes tre ganger i landskatten året etter. Som ødegårdsmann kalles han *Suckuld*, som sageier *Suckill* og som selger av tømmer *Suckildt*.⁴⁾ I 1613 skrives navnet *Suckold* da han nevnes som ødegårdsmann og *Suckild* i de to andre innførlene.⁵⁾

2) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 25.2: Fogderegnskap 1608–09, Follo.

3) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 28.6: Landskatt 1611, Follo.

4) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 33.3: Landskatt 1612, Follo.

Suchull Ørbek i Vestby eier i 1642 på sine stebarns vegne 2 skippund salt pantegods i Ørebekk og 5 ½ lispund mel pantegods i Hol i samme sokn.⁶⁾ *Suckel Rumerud* opptrer sammen med *Oluff Toper* i en sak som kom opp for Oslo lagting 8. mars 1578. De opptrådte på sine medarvingers vegne og innløste et pant i gården *Skeesager* (Stub s. 167). Sukul var oppsitter på Rommerud i Frogn, gårdsnummer 39 i Ås, som er den eneste gården med dette navnet vi finner i *Norske Gaardnavne* (NG II s. 78).

At Sukul Rommerud hørte hjemme på Follo, bekreftes ytterligere av at Olav var oppsitter på gården Topper i Garder sokn i Vestby. Av en optegnelse lagmann Nils Stub gjorde under datoen 20. april 1574 fremgår det at Olav Topper og Halvor Svineskog, som var gift med Lars Olavssons datter, skulle betale gjelden etter Lars, da begge var hans arvinger (Stub s. 71). Også gården Svineskog ligger i Garder sokn (NG II s. 16).

Det fremgår av kildekontekstene at Sukul Rommerud, Olav Topper og Halvor Svineskog tilhørte én og samme slektskrets. Ellers får vi ytterligere et eksempel på bruken av *Sukul*-navnet på Follo i en lett tilgjengelig publisert kilde. I *Skattematrikkelen 1647* nevnes *Suchell Schouff* (Skog) i Vestby (Skm 1647 II s. 47).

Selv en meget overflatisk genealogisk undersøkelse syns å indikere at mannsnavnet *Sukul* i denne egn er knyttet til en bestemt slekt. I prestens manntall 1664 finner vi *Hans Sucholsen*, som oppgis å være 50 år gammel, på gården Jonstad i Vestby.⁷⁾ Så unikt og regionalt begrenset dette navnet var, er det derfor ikke overraskende at Steinar Roastad hadde den største skyldparten og bygselen over Hans Sukulssons gård, Jonstad i Vestby.

Det er i seg selv et interessant onomastisk spørsmål hvor langt fram i tiden mannsnavnet *Sukul* ble brukt på Follo. Jeg vil imidlertid ikke gå nærmere inn på denne problemstillingen, da et av de primære målene for denne lille studien er å peke på at *Sakulv*-navnet også etter

5) NRA, RK, Lensr., Akershus len, 34.1: Landskatt 1613, Follo.

6) NRA, Sth., D IX Jordebøker, nr. 18.3: Odelsjordebøker 1633–58, Follo 1642.

7) NRA, RK, Manntall 1664–66. I. Sokneprestenes manntall. Bd. 2. Vestby sokn, pag. 328.

middelalderen syns å være konsentrert til et lite geografisk område på østsiden av Oslofjorden.

Fremtidige undersøkelser vil vise om det virkelig forholder seg slik, og de må også konsentrere seg om de tilfellene hvor mannsnavnet *Sukul* fins i patronymika, som hos Hans Sukulsson Jonstad i Vestby. Dermed kan vi gå over til Spydeberg, hvor Margit Harsson mente mannsnavnet *Sukul* var forleddet i et gårdsnavn.

***Sukul*-navnet i Spydeberg**

Mannsnavnet *Sukul* er sterkt knyttet til Spydeberg og har lange røtter der. Roar Arnesson, som var oppsitter på gården Sundby i Spydeberg og nevnes i ett diplom fra 1536 (DN IV nr. 1108) og i to diplom fra 1538 (DN VI nr. 734 og DN XXIII nr. 479), var gift med Ingeborg *Sukul*sdaatter,⁸⁾ og ellers kan *Sukul*-navnet belegges sammenhengende i Spydeberg fra slutten av 1500-årene til siste del av det 18. århundre. Spydeberg grenser i nord til Enebakk på Follo og er innenfor det geografiske området hvor vi kan forvente å finne dette mannsnavnet.

Da navnet er så sjeldent, er det en overkommelig oppgave å gi en oversikt over dem som nevnes med antroponymet *Sukul* og patronymikonet *Sukul*sson/*Sukul*sdaatter i de tre eldste bevarte ministerialbøkene for Spydeberg. Så unikt *Sukul*-navnet var, er det – som tidligere nevnt – ikke urimelig å tro at navnebærerne hadde den samme stamfaren og har tilhørt én slekt. Ved å kombinere kirkebøkens opplysninger med andre kilder, blir det mulig å trekke noen sikre konklusjoner om slektskapsforhold mellom navnebærere.

Da *Suchel Husebys* barn Elen ble døpt 10. februar 1721 var Einar Kåtorp en av fadderne.⁹⁾ *Ener Suchelsen* og Anne Hansdatter ble viet i Spydeberg i 1708,¹⁰⁾ og *1723-matrikkelen* viser at Einar Sukulsson var oppsitter på Lille Kåtorp.¹¹⁾ Denne gården var eid av Einar Bergers arvinger.¹²⁾

8) NRA, Igsi-arkivet. Avskrift av diplom datert 1. mai 1620.

9) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 1, (1696–1738), fol. 179b.

10) *Ibid.*, pag. 93.

11) NRA, RK, ROA, Matrikkel 1723, Bd. 100, Matrikkelprotokoll, fol. 48b. Spydevold prestegjeld.

Ener Suchulsen og Rønnaug Aslaksdatter ble viet 4. april 1735,¹³⁾ og *Ener Succulsen Lie* ble begravd 22. desember 1754. Han var da enkemann og 75 år gammel.¹⁴⁾ *Suchel Bottelsøn* og Anna Svendsdatter ble viet i Spydeberg 23. april 1720.¹⁵⁾ *Suchul i Hoffsplassens* datter Marte ble døpt 3. januar 1723.¹⁶⁾ Den andre ministerialboken for Spydeberg prestegjeld begynner i 1739, og det første året den føres, registreres *Sukul Haavspladsen* som fadder under datoen 20. september.¹⁷⁾ Det er *Sukul Hovsplassen Harsson* viser til som belegg for navnet i Spydeberg.

Succul Dingstadpl. ble begravd i Spydeberg 30. mars 1749, 60 år gammel.¹⁸⁾ Hans datter *Marthe Succulsdatter Dingstadpl.* stod åpenbart skriftemål 17. november 1754,¹⁹⁾ og hennes datter Rønnaug ble døpt 24. november samme år.²⁰⁾ *Martha Succulsdatter* ble gift i 1760,²¹⁾ og fire år senere ble *Eli Succulsdatter Kioss* gift i Spydeberg.²²⁾ Enken *Eli Succoltsdaatter Aasem* ble begravd i Spydeberg 11. august 1782 og var da 62 år gammel.²³⁾

I artikkelen om det hypotetiske gårdsnavnet **Sukulrud* i Spydeberg viser jeg at *Sukul Trulsson Vestre* og *Østre Rud* hadde sønnen *Einar Sukulsson Rud* og sønnesønnene *Sukul* og *Botolv Einarsson Rud*. Jeg har ovenforgitt kildegrunlaget for den konklusjonen jeg da trakk:

Når vi vet at *Sukul Trulsson Ruds* sønnesønner het *Sukul* og *Botolv* og ser på frekvensen av disse navnene i Spydeberg i det følgende århundret, er det ikke vanskelig å trekke den slutning at de fleste – om ikke alle – av dem vi i det følgende århundret

12) NRA, RK, ROA, Matrikkel 1723, Bd. 99, Eksaminasjonsprotokoll, fol. 73b. Spydevold prestegjeld.

13) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 1, (1696–1738), pag. 309.

14) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 2, (1739–80), fol. 194a.

15) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 1, (1696–1738), fol. 177a.

16) *Ibid.*, fol. 186b.

17) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 2, (1739–1780), fol. 71a.

18) *Ibid.*, fol. 190a.

19) *Ibid.*, fol. 117b.

20) *Loc. cit.*

21) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 2, (1739–80), fol. 26a.

22) *Ibid.*, fol. 29b.

23) SAO, Spydeberg kirkebok nr. 3, (1778–1814), fol. 297a.

finner i Spydeberg med døpenavnet *Sukul* eller med dette navnet i sitt patronymikon, har vært hans etterkommere (Langekiehl 2017: 110).

Nå er også Sukul Trulsson Ruds slektsbakgrunn kjent. Sten Høyendahl gir i artikkelen *Guttul Torkelsrud og hans etterslekt* en rekke opplysninger om Sukul, som åpenbart var sønn av Truls Gåseby i Rødens sogn, og Gullik Trulsson Gåsebys bror (Høyendahl 2005: 10 ff., 19).

Sukul Trulsson Ruds røtter i bondearistokratiet

Når det gjelder så sjeldne navn som *Sjøfar* og *Sakulv*, bør forskningen ikke begrense seg til navnetolkningen og navnenes geografiske utbredelse, men også la navnebærernes sosiale status inngå i undersøkelsene. Den tidligere nevnte Sakulv Hallvardsson som bevitnet en sak i Ingedal i 1429, opptrådte der sammen med lagmann Sigurd Sjøfarsson. De var etter alt å dømme sambygding, og både *Sakulv*- og *Sjøfar*-navnet finner vi i middelalderen og senere i den samme egn (Langekiehl 2016: 90).

Når vi vet hvor sjeldent mansnavnet *Sakulfr* var i middelalderen og dets avlede former senere, er det interessant at Sukul Trulsson Ruds slekt etter alt å dømme var nær forbundet med dem som nevnes i skiftet på Skjør i Eidsberg i 1562. At slekten kan knyttes til jordegods som nevnes i dette skiftet (Høyendahl 2005: 9, 11), indikerer frendskap med Østby-ætten.

Videre tyder sammensetningen av Sukul Trulsson Rud og Mogens Moens jordegods på at de var nære slektninger (Høyendahl 2005: 12), og Hans Pålsson på Østre Røtnes i Nes, som eide 10 lispund i Moen, var Pål Aslaksson Røtnes' sønn og Aslak Dingstads sønnesønn (Juel 2003: 516).

Ramstad-Dingstad-ættens tilknytning til Østby-ætten er sikker nok. Aslak Dingstad var gift med Asbjørg Rolvsdotter, Rolv Sjøfarsson i Østbys datter (Langekiehl 1991: 37, 62 f., Langekiehl 2004: 48).

Odd Sukulsson og slektskretsen som eide gården Kleppe

Det norske kildematerialet fra 1500-årene er svært begrenset, og derfor bør de som da hadde former av *Sakulv*-navnet eller patronymikon med

dette navnet ikke overses, selv om deres hjemstavn ikke oppgis i kilden. Her skal det bare nevnes ytterligere én person, som er kjent fra en sak som ble ført for Oslo lagdømme.

Under datoen 26. juni 1572 noterte lagmannen i Oslo, Nils Stub, den tiltalen Hans Torersson på sin kvinnes vegne og *Odd Sukelsen* og hans medarbeidere hadde til Tjodolv Andersson. Det dreide seg om gården Kleppe, og det ble avsagt dom om at Hans skulle ha åsetet på denne gården, mens motparten skulle betale Tjodolv den landskylden som ikke var betalt innen månedsdag fra dommen, og det korn og høy som de har (Stub s.14 f.).

I en ny dom 29. januar 1573 ble Tjodolv Andersson på Kleppe dømt til å betale Hans Torersson landskyld etter orskurd og gi ham sitt kosthold og kongen 4 mark i domrov. Tjodolv opplyste at Hans har sådd noe hos ham, og saken skulle derfor avklares ytterligere (Stub s. 34).

Denne avklaringen er kjent fra Stubs nedtegnelse under datoen 27. juni 1575. Hans og Odd, som nå kalles *Od* og *Oddt Sukulsen*, skulle møte på Kleppe 28. september, hvor seks mann og lagmannen skulle foreta et rett skifte, og den som eide mest, skulle ha åsetet. Det førte til at Odd Sukulsson og Vagleik Aslaksson overlot åsetet på Kleppe til Hans. Kleppe skulle heretter følge Hans, som skulle gi Odd og Vagleik landskyld og holde gården i hevd (Stub s. 107).

Vi får ikke vite hvor denne Kleppe-gården har ligget, men det må ha vært i Oslo lagdømmes jurisdiksjonsområde. Kanskje vil slektsforskere med inngående kjennskap til det aktuelle området kunne fastslå Odd Sukulssons hjemstavn. I selve kjerneregionen for *Sukul*-navnet finner vi fire aktuelle Kleppe/Klepper-gårder: Klepper i Idd, Klepper i Rakkestad, Klepper i Såner i Vestby og Kleppe i Onsøy. De to siste kan vi etter alt å dømme se bort fra av kildemessige årsaker.

Konklusjon

Soknenavnet *Sällstorp* (*Sakælsthorp* i 1344) tyder på at *Sakulfr*-navnet har vært brukt i Halland, mens nasjonaliteten til den *Saculfus* som var prest og munk ved Lund domkapittel i annen halvdel av det 12. århundre, er ukjent. De norske middelalderkildene nevner bare to

menn med *Sakulv*-navnet. Den ene var knyttet til Kråkstad på Follo, den andre til Ingedal og Idd i Nedre Borgarsyssel.

Knappheten på skriftlige kilder fra denne perioden gjør at det ikke kan utelukkes at *Sakulv*-navnet har vært brukt flere steder i Norge enn i landskapene på østsiden av Oslofjorden. Det som imidlertid er sikkert nok, er at det både i norsk og nordisk sammenheng har vært svært sjeldent.

Det var også *Sjøfar*-navnet, og det er neppe tilfeldig at Sigurd *Sjøfarsson* og *Sakulv* Hallvardsson i 1429 opptrer sammen i en sak fra Ingedal. Begge antroponymene kan knyttes til en slekt, og genealogisk syns navnebærerene å ha tilhørt en større krets av frender i denne egn. Både Sukul Trulsson Ruds slekts frendskap med Østby-ætten og Sukul Roastads sønnesønn Trond Steinarssons ekteskap med storbonden Tarald Opstads datter peker direkte mot en slektsbakgrunn i bondearistokratiet.

Med tanke på datidens meget frie ortografi er det ingen tvil om at kildenes mange skrivemåter av mannsnavnet *Sakulv* etter middelalderen skal gjengi den formen det da hadde fått, *Sukul*. De eksemplene jeg har gitt på utbredelsen, tyder på at det også da var begrenset til et lite område som omfattet Follo og deler av Østfold. Det utelukker ikke at *Sakulv*-navnet kan ha hatt en større utbredelse i Norge enn den vi i dag kjenner, men det vil bare fremtidige undersøkelser kunne vise. Det som er sikkert nok, er at i løpet av det 18. århundre forsvinner det også i Spydeberg.

Litteratur og kildeutgaver

BØ = Kåre Hoel: *Bustadnamn i Østfold*. I–. Oslo 1994–.

DN = *Diplomatarium Norvegicum*. I–. Chr./Oslo 1847–.

Erdeswick, Sampson 1820: *A Survey of Staffordshire Containing the Antiquities of that County*. Westminster.

Harsson, Margit 2010: *Leksikon over norske rud-namn frå mellomalderen*. Oslo.

Hornby, Rikard 1947: Fornavne i Danmark i middelalderen. *Nordisk Kultur*. Bd. 7. Stockholm – Oslo – København, s. 187–234.

Høyendahl, Sten 2005: Guttul Torkelsrud og hans etterslekt. *NST XL*, s. 3–54.

Juel, Eirik (red.) 2003: *Spydeberg Bygdebok*. Midtbygda med stasjonsbyen. Bd. 1/1. Spydeberg.

- Kruken, Kristoffer & Ola Stemshaug 2013: *Norsk personnamnleksikon*. 3. utg. ved Kristoffer Kruken. Oslo.
- Langekiehl, Atle Steinar 1991: Slektene fra Møklegård og Kil. De eldste kjente ledd. *NST* XXXIII, s. 25–98.
- Langekiehl, Atle Steinar 2004: Slektene på Skog i Skiptvet og Søgård i Øymark. Nye innfallsvinkler til to slekter i bondearistokratiet med adelig bakgrunn. *Genealogen* 2/2004, s. 37–53.
- Langekiehl, Atle Steinar 2012: Opstad-ætten i Tune. *NST* LXII, s. 171–234.
- Langekiehl, Atle Steinar 2016: Mannsnavnet *Sjøfar* – onomastikk og genealogi. *NN* 33, s. 83–96.
- Langekiehl, Atle Steinar 2017: Det hypotetiske gårdsnavnet **Sukulrud* i Spydeberg – onomastikk og primærkilder. *NN* 34, s. 99–115.
- Lind, E.H. 1905–1915: *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala – Leipzig.
- Lind, E.H. 1920–1921: *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden*. Uppsala.
- Lunde Domkapitels Gavebøger. (Libri datici Lundenses). København 1884–1889.
- Martinsen, Osvald 1976: *Vestby Bygdebok*. Bd. 2. Vestby.
- Myckland, Haakon Falck 1967: *Bygdebok for Frogn*. Gårdshistorien. Frogn.
- NG = *Norske Gaardnavne*. I–XIX. Kristiania/Oslo 1897–1936.
- NRJ = *Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede*. I–V. Christiania/Oslo 1887–1983.
- NRA, RK = *Det norske Riksarkivet, Rentekammeret*.
- NST = *Norsk slektshistorisk tidsskrift*.
- Olrik, Axel 1898: Tvedelingen av Sakses kilde, et genmæle. *Arkiv för nordisk filologi*, bd. 14, ny följd, tionde bandet (1898), s. 47–93.
- RB = *Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog)*. Christiania 1879.
- Sahlgren, Jöran 1927: Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. 9. Stannamen i Närke. *Namn och bygd* 15, s. 1–87.
- SAO = *Statsarkivet i Oslo*.
- Skm 1647 = *Skattematrikkelen 1647*. I–XVII. Oslo 1969–78.
- Stub = *Nils Stubs Optegnelsesbøger fra Oslo Lagthing 1572–1580*. Kristiania 1895.

Ende og Eine

av Ragnvald Lien

This article deals with two versions of the farm name Ende in the municipality of Bærum, county of Akershus, Norway. The variant Eine is an oral version used for this farm. The appellative ende m. is the Norwegian word for end or edge and one explanation is the farm's location in the southern part and end of Lommedalen valley. Ende is the original farm name used in land registers and by the Norwegian Mapping Authority until 1971.

The pronunciation of this particular farm's name is like eine similar to a possible plant name for juniper (Juniperus communis L.). Eine may have developed from an Old Norse appellative eini n. with the explanation 'an area covered with junipers'. The author of the monumental work 'Norwegian Farm Names' (Norske Gaardnavne) preferred this explanation. However, the appellative ende m. has a local pronunciation like eine in the county of Akershus. The author concludes that the name Ende in Bærum describes the farm's situation in the end of the Lommedalen valley.

1 Innledning

Gårdsnavnet *Eine* i Bærum ble tidligere skrevet *Ende* og kan forklares ved at gården ligger i *enden* av Lommedalen. Mer logisk hadde navnet *Ende* kanskje vært om gården lå innerst i dalen? Siden den ligger ytterst i dalen, og spesielt på grunn av uttalen *eine*, har gårdsnavnet også blitt forklart med plantenavnet *einer*.

2 Navn på planta

I tillegg til former som *brake* (Rogaland og Hordaland), *brisk/bresk* (Vestre Akershus, Oppland, Buskerud og Vestfold) og *bruse* (Østfold, Østre Akershus og Hedmark), finnes en rekke varianter av *einer/eine* i hele landet (Høeg 1974: 413 ff., 703). *Ener* er praktisk talt enerådende uttaleform i søndre Østfold, dessuten finnes *einer* nordligst i Østfold og sørligst i Akershus. I Østre Akershus ellers og i søndre Hedmark er *bruse* vanlig form. Lenger nord i Hedmark finnes en blanding av *einer*, *ener*, *ene* og *eine*. For Østlandet forøvrig gjelder altså *bresk/brisk* i stor grad i nåtid.

NorrO: 127 oppgir *einir* m. ‘1 *einer*, *brisk*, *brake*. 2 nåler på *einerbusk*’ og dessuten *eini* n. ‘*einekjerr* (i stadn.)?’ og viser til NG 5: 401 [*i Eini*]. Det er ikke flere eksempler på *eini* i NorrO, og Fritzner (I: 306) har ikke med ordet i det hele tatt, kun *einir* m. NG (Inndl.: 48) behandler den avledete formen *eini* n.: «Sted bevoxet med *Ener*, kan paavises ialfald paa et Par Steder». Det er rimelig å anta at appellativet *eini* n. har vært levende i norrøn tid, da vi har flere eksempler på samme overgangen mellom et treslag og stedet treet vokser: *askr* – *eski*, *bjørk* – *birki*, *bók* – *bæki*, *eik* – *eiki*, *qlr* – *elri*, *qsp* – *espi* m. fl. (NG Inndl.: 30 f.). Det er mulig å forklare en overgang fra *einir/eini* i norrønt til *einer/eine* i moderne norsk. Norrønt *einir* m. har sannsynligvis utviklet seg til *einer* m. med varianter med *r* i moderne norsk. Tilsvarende er norrønt *eini* n. > *eine* m. mulig å forklare ved endring av trykksvak *i* > *e* (Mørck 2012: 648 f.).

3 Gårdsnavn med *einer*

Usammensatte gårdsnavn med *einer* er sjeldne. På Østlandet er det ifølge NG kun registrert to rimelig sikre «nålevende» gårdsnavn:

Herred Gbnr	Navn og uttale NG	Eldste belegg	M1647	Kommune Gbnr	Kartverket – SSR
Vang 20/3	<i>Eine</i> <i>ei'ne</i> NG 3: 85	<i>Einne</i> 1593	<i>Eigne</i> halvgård	0403 Hamar 20/137 20/138	<i>Ener</i> ungdomsskole <i>Enerodegården</i>
Brunlanes 109/1–11	<i>Eineren</i> <i>ei'neren</i> NG 6: 325	<i>J</i> <i>Æininvm</i> 1397	<i>Enneren</i> halvgård	0712 Larvik 4109/1	<i>Eineren</i>

Eine i Vang, Hedmark

Einne St. 124. 1593. Eenne 1604. ½. Eigner 1669. Eigner med Jahren Engeslet 1723. Uden tvivl enten Trænavnet einir i Ent. eller Flt. eller ogsaa det deraf afledede eini n., Sted bevoxet med Ener. Det sidste tør være sandsynligst. (NG 3: 85).

Nyere belegg er *Eene* i FT1801, *Eine* i M1886 og *Eigne* i M1950. *Eigner* finnes oppført i M1838 samt i folketellingene 1865, 1900 og 1910. Kartene Norge 117 fra 1796, amtskart 1829 og rektangelkart 1882 har alle skrivemåten *Eigner*. Amtskartet fra 1880 har *Eigne*.

Gbnr. 20/3 i tidligere Vang herred har i dag ingen kjent teig. I Grunnboka står *Eigne*, og fra denne eiendommen ble i 1965 skilt ut 20/237 *Enhagan* og i 1965 20/261 *Einestua vestre*. Fra hovedbølet Sæli med Gjæsen og Valum (20/1) ble i 1936 skilt ut 20/16 *Eneroen*. 20/137 *Einer*, en stor eiendom på 7 mark og 41 øre, ble skilt ut i 20.12.1954 og solgt til Vang kommune i 1958. Det er altså parten som i dag blant annet er *Ener ungdomsskole*. Samme dato ble skilt ut *Einerødegården* søndre og nordre (bruksnummer 138 og 139) med samme samlet skyld, 7 mark og 41 øre. Begge gårdene hører nå inn under *Børstad* og forpakter av 138 og 139 fra 1955 og eier fra 1965, Erik Johan Berthelsen (1920–2015), sa *Enerøgarden*. *Ener-* er et eksempel på diftongforenkling som i dag finnes på Hedmarken (Lie 1990: 102, 105). Alt tyder på at *Eine* var navnet etter norrøn tid, men at *Einer/Ener* har blitt et alternativ mot nåtid.

Eineren i Brunlanes, Vestfold

i Æininom RB. 29. Enerenn NRJ. IV 137. Enneren 1593. Enere 1600. Enneren 1604.1/1. Enerenn 1625. Ehnneren 1664. Enneren med Øde E. 1723. Einirinn, Trænavnet einir i best. Form. (NG 6: 325).

J Æininvm (J Eininum) er dativ bestemt form av *einir*. Det viser til at det kan være en einer av noe størrelse som har gitt navnet til gården. Selv om vi er i typisk «breskeland», kan *einer* være det opprinnelige plantenavnet i Brunlanes, som seinere er blitt erstattet av *bresk*.

Dessuten er det to utdødde navn:

Herred Gbnr	Navn NG	Eldste belegg	M1647	Kommune Gbnr	Kartverket SSR
Onsøy ÷	Eini/Eineren NG 1: 323	Æini 1397	÷	0106 Fredrikstad ÷	÷
Sandsvær ÷	j Eini NG 5: 401	j Eini 1338	÷	0604 Kongsberg ÷	÷

Kåre Hoel (2012: 75) har følgende oppføringer: Æini RB: 514, Eimeren 1624 jb., Ennerenn (under Torp) 1636 jb., Einirinn (Torpebråten) (Schou 1994: 38). Æini er ført under Onsøy kirke i RB: 514 og tolkes i NG 1: 323 som nom. intetkjønn og altså som *eini* n. «Sted bevoxet med Enerbuske». Hoel behandler navnet *Eineren* i Onsøy grundig og heller til *einir* m., kanskje etter ett stort enkelt-tre. Han foreslår navnet i bestemt form etter oppføringene på 1600-tallet. Mens NG 1: 323 tolker *Eini* i Røde bok (*loc. cit.*) som nominativ, mener Hoel at det er regelrett akkusativ av *einir*. Teksten «jtem Æini alt iii aura bool» kan leses som ‘likeså Einir; alt sammen, nemlig 3 aurebol’. I bestemt form er navnet altså en parallell til Brunlanes 109/1, slik at begge gårder i norrønt het **Einirinn*. Det eneste belegget for det forsvunne navnet i Sandsvær er DN V: 104: «...Ormer Grogars son a Biærknesse ok Ormer Halvars son a Gunnænese ok Nicolos j Eini...». Aage Lunde (1975: 59) har ingen lokalisering, gården «har ligget et eller annet sted i Sandsvær,...» Gårdene Bjerknes og Gunnes, som er nevnt i DN V: 104, ligger på hver sin side av Numedalslågen. Derfor kan gården ha vært lokalisert i samme område. ‘a Biærknesse’, ‘a Gunnænese’ og ‘j Eini’ er alle dativ entall. *J Eini* er en grammatikalsk mulig dativ av både **Eini* og **Einir*.

4 Ende som gårdsnavn

Det finnes noen gårder på Østlandet med navn *Ende*. Disse har oftest uttale /æ`nne/ og navnet forklares ved at gården ligger i enden av et vann eller lignende. Det gjelder følgende:

Navn Gbnr/Herred	Uttale NG	Eldste belegg	M1647	Forklaring	Kartverket SSR
Ende 121/1 Idd	<i>æ`nne</i> NG 1: 212	a <i>Ænda</i> 1387 DNII: 388	Ennde Fullgård	Indre ende av Iddefjorden	259/2 Ende, 0101 Halden
Ende 46/1 Botne	<i>æ`nne</i> NG 6: 71	i <i>Ænda</i> 1398 RB: 75, 77	Ende Ødegård	Øverste gård	46/1 Ende, 0715 Holmestrand
Ende 155/1 Ramnes	<i>æ`nne</i> NG 6: 150	i <i>Ænda</i> 1398 RB: 193	Ende Fullgård	Øvre enden (en bukt) av Revovannet	355/1 Ende, 0716 Re

NGs forklaring for *Ende* i Idd kan være tvilsom, da det er noe avstand fra gården til *Iddefjorden*. En rimeligere forklaring er heller at gården *Ende* ligger i nordenden av *Enningdalen* (Hoel 2017: 121 f.).

Det er et forsvunnet navn under Berg kirke i Østfold med skrivemåtene *j Ænda* i RB: 501, *Ende* 1593, 1604, 1626 og 1723. Gården er «gaaet ind under Jørnegaard No. 49,5» (NG 1: 233). (Jørnegård er fortsatt 49/5, nå i Halden kommune.)

Denne gaard maa efter sit navn ha dannet Østgaardgrændens yderste udløber mot Totorp – Torp. Det fremgaar yderligere af, at det nu forsvundne navn «Ende bro» er den samme som broen ved Totorp. Gaardens tufter skal ha ligget omtrent, hvor Jørnegaards smedje nu staar. Bruget er gaaet op i Jørnegaard. Dets vanddam ligger igjen ved smedjen.
(Sætrang 1915: 54).

Dessuten er det et forsvunnet navn med samme betydning under Rødenes kirke i Østfold (i *Ænda* RB: 149, NG 1: 176). Det er interessant at gården er forsøkt plassert helt syd i Rødenessjøen og ved utløpet av denne:

B.E.J. [= RB] nevner en gård, *Ænda* (Enden) som er helt ukjent. Skulle en gjøre et forsøk på identifisere denne, måtte det bli med Mosebyødegården. Denne gård utgjør den sydligste del av bygda østenfor sjøen og kan sies å danne en «ende» av bygda.
(Myhrvold 1962: 29).

Herred Gbnr	Navn NG	Eldste belegg	M1647	Kommune Gbnr	Kartverket SSR
Berg ÷	Ende NG 1: 233	j Ænda 1397	Ende fullgård	0101 Halden ÷	÷
Rødnes ÷	Enda NG 1: 176	j Ænda 1397	÷	0119 Marker ÷	÷

Endelig er det to navn fra Akershus: under Ås kirke (*j Ænda* RB: 137, NG 2: 71) og i Aurskog (*i Enda* DN I: 118 1312, *j Ænda* RB 452, NG 2: 179). Disse er ikke forsøkt lokalisert og er ikke tatt med i tabellen over.

5 Ende/Eine i Lommedalen

Navn Gbnr	Navn og uttale NG	Eldste belegg	M1647	SSR
Eine eller Ende 95/1	Ende <i>ei`ne</i> NG 2: 143	1613 Ende M1647 1723 ¼	Ende ødegård	Eine

Gården *Eine* er en sannsynlig middelaldergård (Marthinsen og Winge 1983: 131). Den ligger i sørenden av Lommedalen ned mot Bærums verk og således i enden av dalen, men *einer/eine* kan også være forklaringen (Mohus 1987: 453 ff., 1993: 1 ff.). Første kjente oppføring av ødegården er på skattelisten i 1613 (Marthinsen og Winge 1983: 163). I 1625 og 1647 hørte gården til Nesøygodset. (Mohus 1993: 1).

95. Ende. Udt. *ei`ne* (saa opgivet). – Ende 1723.1/4.

Hvis Udtalen virkelig er den opgivne, maa Ordet være enten Trænnavnet *einir*, *Ener* (Incl. S. 48), brugt som Gaardnavn, ligesom flere Trænnavne, eller ogsaa det deraf afledede *eini n.* (jfr. Incl. S. 31). Trænnavnet findes saaledes brugt ogsaa andensteds, dog mest i bestemt Form (*Einen*, *Einere*) og i Flt. Den i senere Tid brugte Skriftform *Ende* maatte da grunde sig paa en Misforstaaelse. Derfor taler ogsaa, at Beliggenheden gjør det vanskeligt at forstaa, hvad der her kunde have givet Anledning til et Navn som *Ende*. (NG 2: 143).

Ryghs beskrivelse (*loc. cit.*) «Den i senere Tid brugte Skriftform *Ende*» er en merkelig formulering da alle kjente tidlige og skriftlige former

var *Ende*. Matrikkelen fra 1647, som Rygh ikke hadde tilgang til, bruker *Ende*. Det samme gjør M1723 s. 42 for ødegården. I FT1801 var skrivemåten *Enne*. I M1838, M1886 og M1950 ble 95/1 skrevet som *Ende*.

Det er kun i M1950 at det finnes flere bruk under gårdsnummer 95, blant annet 95/7 *Eineølla* med skyld 2 øre. Utskillingsår for *Eineølla* fra bruksnummer 5 er 1933. Bruksnummer 5 ble skilt ut fra hovedbølet i 1929. *Eineølla* er helt opplagt oppkalt etter *Ende* /ei`ne/. *Eineåsen* er også etter navnet på gården. Både *Ende* og *Eine* er brukt som slektsnavn for eierne. Kartoppføringer på 1900-tallet: *Ende* på rektangelkart 1900, på landgeneralkart 1915 og 1940 og på Norge 1:50 000 i 1950, *Enne* på rektangelkart 1924 og endelig *Eine* på Norge 1:50 000 fra 1971 og framover.

Det spesielle med *Ende* i Bærum er uttalen /ei`ne/. Uttalen /ei`ne/ eller /æi`ne/ finner vi i NO 2: 700 for appellativet *ende* m., registrert i Akershus, Øvre Eiker og Modum. Siden *Eine* knapt finnes skriftlig som navn på gården før seint på 1900-tallet med Kartverkets revidering, lander jeg på forklaringen *ende* m. som forklaring for *Eine* i Bærum. Teksten i NG 2: 143 viser usikkerhet angående tolkningen, men heller i retning plantenemnet *einer*. Kartverket har åpenbart brukt dette som grunnlag for å konstruere gårdsnavnet. Slektsnavnet *Eine* og naturnavnene *Eineølla* og *Eineåsen* kan også ha påvirket beslutningen. Det er i navnesaker etter Lov om stadnamn riktig å legge til grunn for skrivemåten «nedervd lokal uttale: uttale som er overlevd fra tidlegare generasjoner, som har vore vanleg på staden, og som framleis er i levande bruk» (Lov LOV-1990-05-18-11: §§ 2 e), 4).

6 Konklusjon

Ende som gårdsnavn blir brukt om gårder som ligger i enden av et gårdsvald eller en innsjø, som oftest i den innerste enden som vist i punkt 4. Dersom en ser på kart over gårdene i Lommedalen, er det tydelig at *Eine* ligger i enden av dalen med grense i sør mot Bærums verk. I nordenden av dalen finnes *By* som sannsynligvis er den eldste gården (Marthinsen og Winge 1983: 144), mens *Eine* er i den andre enden. Konklusjonen er at *ende* m. med lokal uttale /ei`ne/ er en plausibel forklaring for dette gårdsnavnet.

Litteratur

- DN = *Diplomatarium Norvegicum* finnes elektronisk http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html
- FT1801, 1865, 1900, 1910 finnes elektronisk, for eksempel på adressen <http://gda.arkivverket.no/cgi-win/WebMeta.exe?slag=vismeny&katnr=1&emnenr=2>
- Fritzner, Johan 1883–96: *Ordbog over det gamle norske Sprog*. I–III. 2. utg. Kristiania.
- Grunnboka finnes elektronisk på <https://media.digitalarkivet.no/self-service/grbb>
- Hoel, Kåre 2012: *Bustadnavn i Østfold*. Bd. XI *Onsøy*. Utg. ved Tom Schmidt. Oslo.
- Hoel, Kåre 2017: *Bustadnavn i Østfold*. Bd. XVI *Berg*. Utg. ved Tom Schmidt. Oslo.
- Høeg, Ove Arbo 1974: *Planter og tradisjon*. Floraen i levende tale og tradisjon i Norge 1925–1973. Oslo – Bergen – Tromsø.
- Lie, Svein 1990: Indre Østlandet. Ernst Håkon Jahr (red.): *Den store dialektboka*. 101–117. Oslo.
- LOV-1990-05-18-11 = Lov om stadnamn. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1990-05-18-11>
- Lunde, Aage 1975: *Sandsværs historie*. I. Bygdehistorien fram til 1964. Kongsberg.
- Marthinsen, Liv og Harald Winge 1983: *Asker og Bærums historie*. Asker og Bærum til 1840. Oslo.
- Mohus, Arne 1987: *Stedsnavn i Bærum*. Arne Mohus i samarbeide med Bærum oppmålingsvesen. Utgitt av Bærums oppmålingsvesen.
- Mohus, Arne 1993: *Husmannsplasser i Bærum*. Del 3. Lommedalen. Bekkestua.
- M1647 = *Skattematrikkelen 1647* finnes elektronisk på https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Skattematrikkelen_1647
- M1723 = *Matrikkelforarbeid 1723* finnes skannet (Aker og Follo eksaminasjonsprotokoll) på <https://media.digitalarkivet.no/view/39131/42?indexing=>
- M1838 = *Gårdsmatrikkelen 1838* finnes elektronisk på <http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel1838.aspx> eller skannet på <https://media.digitalarkivet.no/view/35475/36?indexing=>
- M1886 = *Gårdsmatrikkelen 1886* finnes elektronisk på <http://www.rhd.uit.no/matrikkel/matrikkel.aspx>
- M1950 = *Ufullstendig matrikkel 1950* finnes elektronisk på <http://www.dokpro.uio.no/cgi-bin/stad/matr50>

- Myhrvold, R. Elwin 1962: *Rødenes i Østfold*. En bygds historie. I. 1. Gårder og slekter. 2. Folkeminner m.m. Rødenes.
- Mørck, Endre 2013: Mellomnorsk språk. I: Odd Einar Haugen (red.): *Håndbok i norrøn filologi*. 2. utg. 640–689. Bergen.
- NG = Oluf Rygh et al.: *Norske Gaardnavne*. 1–18. Kristiania 1897–1924. Fællesregister ved A. Kjær. Oslo 1936.
- NG Inl. = Oluf Rygh: *Norske Gaardnavne*. Forord og Indledning. Kristiania 1898.
- NO = *Norsk Ordbok*. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. 1–12. Oslo 1966–2016.
- NorrO = Leiv Heggstad, Finn Hødnebø, Erik Simensen: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Erik Simensen. Oslo 2008.
- RB = *Biskop Eysteins Jordebog* (Den Røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Utg. ved H. J. Huitfeldt. Christiania 1879.
- Schou, Terje 1994: *Onsøys historie*. Tiden inntil år 1537. II. Middelalderen. Onsøy.
- SSR = *Sentralt stedsnavnsregister* finnes digitalt under <https://www.norgeskart.no/>
- Sætrang, Ivar 1915: *Kirker og kirkegods i Berg, Smaalenene*, med en gaardshistorie. Fredrikshald.

Bokmeldingar

Alexandra Petrulevich: *Ortnamnsanpassning som process. En undersökning av vendiska ortnamn i Knýtlinga saga*. (Doktoravhandling forsvart 14 mai 2016). Namn och samhälle 28. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. Uppsala 2016.

Alexandra Petrulevichs doktoravhandling om Knytlingasagaens vendiske stedsnavn er et imponerende arbeide om et uvanlig komplekst materiale. Vendisk er brukt som en geografisk betegnelse for områdene nær Østersjøkysten mellom Elbe og Oder, der vi finner steder som Rügen, Jomsborg og Svolder. Kontaktspråkene er ulike greiner av slavisk (fremst de utdødde og svakt belagte språka polabisk og pomeransk), nedertysk og nordisk. Det var hovedsakelig dansker som deltok i hærtogene mot vendiske områder, mens historien berettes av islendinger. Sagaen som er kilden til navna, finnes i mange avskrifter, der skrivningen av navna kan variere. Videre er det uklart om navna er tradert direkte fra slavisk eller via et middelnedertysk mellomledd. Kontaktsituasjonen er generelt temmelig dunkel, og det er heller ikke alltid klart hvilke lokaliteter navna refererer til. Som vi ser har Petrulevich gitt seg i kast med et materiale med mange variabler, og hennes kompetanse også i slaviske språk er nok en forutsetning for at arbeidet kunne gjennomføres.

Blant avhandlingens styrker er at Petrulevich hele tiden gjør rede for hva hun gjør, og hva som er målet for undersøkelsen. Det grunnleggende spørsmålet er å utforske begrepet *ortnamnsanpassning* (tilpasning av stedsnavn). Et spesielt grep er at hun ikke bare studerer innlån og tilpasning av stedsnavn i kontaktsituasjonen, men også tilpasning som skjer ved avskrift av sagaen. Tilnærminga er styrt av materialet, et navnemateriale fra ikke-nordiske områder, som til dels er

lite kjent i nordisk tradisjon. Vi beveger oss i grenselandet for litterær kontaktonomastikk.

Langt på vei har hun skrevet to avhandlinger, om to ulike tilpasningsprosesser som forutsetter helt ulike metode. Selv skiller Petrulevich mellom en filologisk og en etymologisk delundersøkelse. Filologiske undersøkelser er nødvendig for å fastsette hva som er variantformer av samme navn og hva som er selvstendige navn – det er ikke nødvendigvis innlysende for navn som *Garðs* og *Karenz*. Samtidig er det et delmål å studere eventuell tilpasning i navnebeleggene i ulike avskrifter av sagaen. I den etymologiske delundersøkelsen drøfter hun tilpasning av de lånte stedsnavna i samband med innlånet. Før det gjøres, er det nødvendig å fastslå det sannsynlige opphavet til navnet som lånes. For leseren krever det en viss innsats å holde rede på hvilken delundersøkelse vi er inne i.

Teoretisk definisjon av stedsnavntilpasning er en av de sentrale problemstillingene, slik at teorikapitlet blir en sentral del av avhandlingen. Det er omfattende på den måten at det gjør rede for både kontaktonomastiske og filologiske utgangspunkter, men får likevel plass på drøye 40 sider, fordi hun avgrenser seg til teori og termer som kan klarlegge de forholdene hun beskriver i avhandlingen. Presis definisjon av termer som blir brukt, er en vesentlig del av teori gjennomgangen.

Kontaktonomastikken er en relativt ny disiplin, så det blir det rom for en kort forskingshistorikk. De første modellene som ble presentert, skilte ikke mellom lån og tilpasning av navn. For Petrulevich er imidlertid skillet mellom *ortnamnslån* (navnelån) og *ortnamnsanpassning* (tilpasning av navn) et kjernepunkt. Hun bruker termen *replikasjon* om selve innlånet. Navnet kopieres eller *replikeres* i målspråket. Denne kopien kan tilpasses målspråket på ulike måter, fonologisk, morfologisk, leksikalsk, onomastisk og semantisk, men det er ikke noe krav. I egne studier av stedsnavn av norrønt opphav på Orknøyene har jeg regnet med fonologisk tilpasning ved innlånet, dvs. at innlånte navn blir tilpasset målspråkets fonologi og fonotaks i låneøyeblikket. Det er nok mer klargjørende å se selve lånet som et separat steg, slik Petrulevich gjør. Dels åpner det for at navn kan lånes inn uten tilpasning. Videre innebærer det at tilpasning av innlånte navn skjer *etter* at

de har blitt del av målspråkets onomastikon, og at det ikke er noen kronologisk orden i tilpasninger på ulike språknivå.

Petrulevich er eklektisk i bruken av filologiske modeller. Rekonstruktiv filologi brukes for å sette opp stemma for de ulike versjonene av Knytlingasagaen. Den finnes i to hovedredaksjoner, med en rekke avskrifter innenfor begge. For å beskrive variasjonen, benytter hun modeller fra deskriptiv filologi. Viktige distinksjoner er stedsnavnbelegg (*ortnamnsbellegg*, dvs. faktiske belegg i tekst), *ortnamnsvariant*, og det normaliserte/abstraherte *ortnamn*. Visse navnevarianter kan knyttes til én av redaksjonene, andre er spesifikke for en enkelt avskrift eller utgave (*textvittne*). Tilpasning ved avskrift kan skje på de samme språknivåene som for innlånte navn, og i tillegg kan navna bli normalisert. Selve utvalget av tekstbærere som danner grunnlag for navnematerialet, presenteres i kapittel 3, sammen med en redegjørelse for prinsippene hun velger for transkribering og normalisering. I metodekapitlet (s. 110) presenterer hun en avansert modell for å studere variasjonen i navnebeleggene og skille ut selvstendige navn.

I den filologiske delundersøkelsen tar Petrulevich for seg ni redaksjonsspesifikke navnepar med ulik grad av variasjon i beleggene. Generelt skjer det relativt lite tilpasning ved avskrivning. Når det skjer, er normalisering den vanligste tilpasningstypen. I metodekapitlet (s. 112) har hun pekt på tre hovedsakelige mekanismer som ligger bak variasjon: paleografi (usikre lesninger og oppløsning av forkortelsestegn), språkssystem og normalisering. Normalisering skiller seg ut ved at avskriveren gjør et bevisst valg for å forbedre forlegget. Fonologisk tilpasning, som er den vanligste tilpasningsformen ved navnelån, er det bare to eksempler på i materialet: innskudd av svarabhaktivokal i *Svoldur* og *Guðakursá*. Disse innskuddene kan vel også tolkes som bevisste valg av skrivere som ønsker å skape en korrekt islandsk tekst.

Den etymologiske undersøkelsen er avhandlingens mest omfangsrike del. Selve materialet er likevel avgrenset til 47 navn. Navn som bare finnes i Knytlingasagaen skilles ut, se nedenfor. De resterende 38 deles i hjemlige dannelser og slaviske lån. De lånte eller replikerte navna som er kjernematerialet for den etymologiske undersøkelsen, teller 29 i alt. Utvalget er gitt ut fra sagaens navnemateriale. Ideelt sett

kunne man likevel ønske et noe større materiale, for å få flere belegg på ulike tilpasningsmekanismer og gi mer variasjon i eksemplene.

For å kartlegge hvilke tilpasningsstrategier som er valgt, er det en forutsetning å finne fram til det sannsynlige slaviske utgangspunktet. Etymologien for hvert enkelt navn drøftes på grunnlag av belegg i andre kilder, dermed utelukkes navn som bare er belagt i Knytlingasagaen for å unngå sirkelslutninger. Navnebærerne lokaliseres, og når det er uklart hvilke steder navna refererer til, drøftes mulig lokalisering.

Drøftingene av de enkelte navna er organisert under tilpasningstype, med fonologisk tilpassa navn som den klart største gruppa. Det er i samsvar med de fleste andre kontaktonomastiske studier. Flere av navna inneholder mer enn én type tilpasning, f.eks. er *Úsna* < **Usnojim-* eller *Uznam-* både lydlig tilpasset og omtolket som svakt femininum, dvs. fonologisk og morfologisk tilpasset. Blant de mest kjente og omdiskuterte navna er *Jómsborg*, som finnes i ulike belegg som vanskelig lar seg forene (s. 170 ff.). *-borg* er i alle tilfelle et nordisk epeksegetisk tillegg, og førsteleddet er en fonologisk tilpasning av slavisk *jama* ‘grop’, i polabisk form *joma*. Her er lokaliseringen sikker. *Jómsborg* er det nordiske navnet for Wolin nordvest i dagens Polen, de to navna brukes parallelt. Polen blir for øvrig henholdsvis *Pólinaland* og *Pólónialand* i de to redaksjonene.

Leksikalsk og onomastisk tilpasning er den nest vanligste tilpasningsstrategien. Det innebærer at navneledd i kildepråket erstattes med likelydende ledd i målspråket. *Kótskogur* er tilsynelatende en gjennomsiktig nordisk dannelselse, men i virkeligheten en tilpasning av polabisk **Chockov* (‘Choceks sted’, belagt som *Chozcho* i 1140). Dagens tyske form er *Gützkow*. Likedan har *Rauðstokkr* for dagens Rostock forståelige nordiske navneledd, men opphavet er polabisk **Roztok* (*Roztoc* senest 1172).

I de to eksemplene ovenfor er navneledda erstattet med likelydende ord i morsmålet uten hensyn til opphavelig betydning. Slike tilpasninger kan skje uten kunnskap om kildepråket. Semantisk tilpasning krever derimot en viss tospråklig kompetanse, ettersom navn eller navneledd oversettes fra kildepråket til målspråket. Det er to eksempler i materialet, begge med epeksegetisk tillegg *-borg*: *Burstaborg* og *Ste-*

inborg. *Burstaborg* er sannsynligvis Szczecin, det førsteleddet kan tolkes som ‘børsteaktig siv’. *Steinborg* betegner Kamień Pomorsky. Petrulevich regner *Stein-* som en oversettelse av et stedsnavn **KamenB* ‘steinen’. Navna har imidlertid fått liten spredning, *Steinborg* finnes bare i Knytlingasagan. (Petrulevich nevner det ikke, men her kunne man tenke seg at tillegget *-borg* er en tilpasning av hensyn til nordiske lesere, så de oppfatter at de ukjente stedsnavna betegner byer.) Ofte kan det være vanskelig å fastslå om traderingen av navn har skjedd direkte eller via nedertysk, ettersom nordisk og nedertysk er nært beslektede språk. Her er det imidlertid ganske sikkert at *Burstaborg* og *Steinborg* må være lånt direkte fra slavisk, ettersom de nedertyske navna *Stettin* og *Kammin* er fonologiske tilpasninger.

Kapitlene 7 og 8 inneholder oppsummeringer og sammenfattende diskusjoner, med skisser til forklaringer. I kontaktingvistikken er det vanlig å se språkbrukerens behov, kompetanse og holdninger som forklaringsmodell. Petrulevich peker på at dette ikke er tilstrekkelig utforsket i avhandlingen. Et viktig poeng er likevel at språkkompetansen skaper forutsetninger for tilpasning, men at den ikke er avgjørende for valget av strategi. Språkbrukerkompetanse ligger under som mulig forklaring i flere sammenhenger, f.eks. når normalisering skilles ut som en uavhengig mekanisme i tilpasning ved avskrift, fordi det forutsetter en skriver som gjør bevisste valg. Likedan kan avskriverens holdninger forklare hvorfor det skjer relativt lite tilpasning ved avskrift. De fleste sagaavskriftene er ettermiddelalderlige akademiske verk. For avskriverne var det et mål å konservere teksten.

Undersøkelsen bekrefter det de fleste kontaktonomastiske studier viser, nemlig at fonologisk og eventuelt morfologisk tilpasning er vanligst. Dette kan delvis forklares ut fra språkbrukerkompetanse, siden slik tilpasning ikke fordrer kunnskaper i kildepråket. Behovet for at navnet skal passe inn i målspråket er nok allikevel mer avgjørende. Som Petrulevich påpeker: «Valet av anpassningsstrategier ligger alltså innbeført namnbrukarens domän, mens strategiernas utformning i de flesta fall styrs av målspråkets språksystem» (s. 256). Derfor blir også strukturalistiske modeller knyttet til språknivå nyttige for å kartlegge tilpasningstyper. Gjennomslutthet som forklarende faktor vil hun tone

ned, for uansett om navnet er analyserbart eller ikke, er det språkbrukeren som velger hvilke tilpasningsstrategier som eventuelt velges.

Materialet i denne avhandlingen skiller seg fra de fleste andre kontaktonomastiske undersøkelser ved å være litterære og lite kjente og brukte navn. Teoretisk og metodisk er avhandlinga uansett forbilledlig, og termene og modellene Petrulevich bruker, vil utvilsomt kunne bidra til mer presise beskrivelser i kontaktonomastiske undersøkelser generelt.

Berit Sandnes

Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstende nordiske namneforskar-kongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016. Redigert av Tom Schmidt og Inge Særheim. (NORNA-rapporter 96.) NORNA-förlaget, Uppsala 2017. 284 sider.

Namn som kjelder var temaet for den sekstende nordiske navneforskerkongressen på Jæren i 2016. 20 av de 33 foredragene er presentert i rapporten. Konferansetemaet er åpent og artiklene spenner vidt, og byr både på tradisjonelle studier og nye innfallsvinkler og metodevalg i NORNA-sammenheng. Redaktørene har valgt å sette opp bidragene i alfabetisk rekkefølge etter forfatter. Om man tar utgangspunkt i det tradisjonelle skillet mellom personnavn og stedsnavn er det god likevekt, med ni bidrag om personnavn og åtte om stedsnavn, i tillegg til to artikler om øvrige navnetyper. Større fokus på bruken av navn, individuell refleksjon rundt navn og kobling mellom navn og identitet går på tvers av de tradisjonelle hovedgruppene. Det ble også holdt en workshop i sosioonomastikk under kongressen.

Å gi en rettvise presentasjon av alle bidragene vil sprengje rammene for denne anmeldelsen. Jeg vil derfor heller prøve å peke på noen hovedtendenser i artiklene, kombinert med noen litt mer utdypende omtaler.

Generelt metodisk er Gudlaug Nedrelids artikkel *Munnlege kjelder i namnegranskinga*. Hun peker på at heimelsmannen er sentral i tradisjonell navneforskning, og at muntlige kilder er sentrale i visse kulturer

og i nye emner. Flere av studiene i rapporten baserer seg på spørreundersøkelser, som på noen måter ligger den muntlige innsamlingen nær. To av bidragene berører *folkeonomastikk*, studiet av lekfolks tanker om navn og navnebruk. Informasjon fra «vanlig folk» er dermed fortsatt relevant i navneforskningen.

I gruppen øvrige navn skriver Anita Schybergson og Ole-Jørgen Johannessen sammen om *Nordiska fartygsnamn från 1800-talets första decennier i ett komparativt perspektiv*. Navngivningsmotivene er i stor utstrekning felles for skipsnavn i denne perioden, men forfatterne påviser nasjonale preferanser, som navn fra antikk mytologi i Finland, kvinnenavn i Danmark, rojale navn i Sveige og navn som knytter an til familie i Norge.

Dag Orseths studie *Betydning i navn på skandinaviske travhester* rører ved prinsipielle spørsmål om funksjon og betydning av navn. Regelverket stiller krav til at travhesters navn skal være permanente og unike i et visst tidsrom. Det kreves altså en stor mengde navn. Om navnet har språklig mening og om navnet utsier noe om objektet er uvesentlig. Hensikten er å denotere den aktuelle hesten og gjøre det mulig å snakke om den, altså prototypisk navnefunksjon. Undersøkelsen fokuserer på navn med potensiell mening. Intendert mening fra navngiverens side er vanskelig å fastslå, og navnet lever uansett sitt eget liv. Betydning oppstår når navnebrukeren eller «leseren» legger sine assosiasjoner inn i navnet. Fordi navna skaper en referanse til verden uten å referere direkte til den, ser Orseth dem som eksempler på poetisk funksjon i Roman Jacobsons klassifisering av språklige funksjoner.

På stedsnavnsiden faller Eva Nyman og Inge Særheims bidrag, *Ortnamn som källor till de nordiska språkens äldre historia* og *Stadnamn som språk- og kulturhistoriske kjelder*, inn i en tradisjon som kobler eldre navn og språkhistorie. Josefin Devines bidrag *Ubbe, Gök och Fjäder? Personnamn i ortnamn i Jämtland* hører hjemme i den etymologiske tradisjonen. Hun gjennomgår tolkningsmuligheter for utmerkingsleddene i tre navn med hovedleddet *-åsen* i Jämtland, en type som gjerne vært sett som sammensetninger med personnavn. Tross faren for mønstertolkning konkluderer hun at personnavn er mest sannsynlig for to av dem.

Botolv Helleland beveger seg i et moderne urbant landskap i bidraget *Det språklege landskapet langs Karl Johans gate i Oslo. Kva seier det om bruken av rommet, sendar og mottakar?* Her drøftes språklige uttrykk og budskap i bybildet på bakgrunn av nyere teori om språklig landskap og *space* versus *place*. (Helleland skiller mellom *rom* og *stad*, Syrjälä (se nedenfor) bruker termene *plats* og *ställe*. Her hadde det nok vært gunstig med en felles nordisk terminologi.) Offentlig informasjon som gatenavn og opplysningsskilt utgjør en liten del av gatebildet. Bygninger kan ha navn, men ikke nødvendigvis navneskilt. På hovedstadens paradegate finner vi bl.a. Stortinget, Universitetet, Nationalteatret og Slottet, bygninger som er symboler på nasjonen og kulturen og er kjent av de fleste nordmenn. Det er imidlertid de kommersielle navna som dominerer, både i antall og i synlighet, og språket er ofte engelsk.

Under kongressen ble det arrangert en workshop om kontaktonomastikk. Tre av bidragene kan knyttes til dette temaet, selv om Väinö Syrjälä påpeker at hans bidrag *Svenskfinland på främmande språk – förhållandet mellan namn och ställe* ikke handler om kontaktformer, men om navnevalg i tospråklige områder. Spørsmålet om endonym eller eksonym i fremmede språk blir vanskeligere når valg av navneform kan være, eller oppfattes som, et stillingstakende. Med bakgrunn i teori om betydningsfulle steder og individets tilknytning til stedet gjennomfører han en spørreundersøkelse i to byer om hvilken navneform folk vil bruke på engelsk, den finske eller den svenske. Den viktigste enkeltfaktoren viser seg å være det egne språket. Man bruker altså navnet man er vant til. Valget begrunnes ut fra navnet og språksituasjonen: hva som er det opprinnelige navnet, hva som er enklest, hva som er majoritetsspråket. I noen tilfeller gjenspeiles egen identitet og stedets identitet i navnebruken, *Karis* skal uttales riktig (med kort vokal).

Birgit Falck-Kjällquist presenterer *Bohuslänska namn i främmande källor*, dvs. tidlige nedertyske og nederlandske kilder. At Marstrand oftest skrives *Mastrand* støtter den etablerte tolkningen av utmerkingsleddet som *mal* 'sand, grus'. *Mastrand* ses som en gjengivelse av en muntlig form. Derimot tolker hun *Britto*, *Brettoe* o.l. for *Brattö* og *Distel(en)* for *Tistlarna* som henholdsvis nederlandske og nedertyske

dannelser og ikke tilpasninger, fordi hun ikke regner med kontakt med lokalbefolkningen. At så like navn skulle være dannet uavhengig av de eksisterende, spesielt for et uvanlig navn som *Tistlarna*, virker likevel usannsynlig.

Det siste kontaktonomastiske bidrag er Michelle Waldispühls *Fler-språkiga medeltida pilgrimer? En kontaktonomastisk pilotstudie av de nordsika personnamnen från Reichenau*. Hun undersøker tilpasningsstrategier for 105 nordiske personnavn i brorskapsbøker fra klosteret i Reichenau, med en tilpasset modell lånt fra stedsnavnforskningen. Vanligst er fonografisk tilpasning, der munkene har prøvd å skrive ned det de har hørt. Mer avansert tilpasning er uvanlig. Hun finner ett belegg på tilpasning til tysk morfologi og fire eksempler på oversettelse til beslektede eller ikke beslektede navneledd på tysk. Waldispühl mener modellen fungerer for personnavn, og for denne leseren er det interessant å se at fordelingen av tilpasningstypene ligner den vi ser for nordiske stedsnavn i skotsk.

Med den siste artikkelen er vi over på bidragene om personnavn. Et tema som går igjen i flere av personnavnartiklene er varierende navnebruk på 1800- og tidlig 1900-tall, med kvinners navnevalg som sentralt tema. 1800-tallet er en brytningstid, da levende patronym erstattes av faste slektsnavn og navnefrasen og skrivemåten ennå ikke er fast. Lars-Jakob Harding Kællerøds *Valg af efternavne som kilde til forståelse af identifikationsbehov i 1800-tallet* og Birgit Eggerts *Hvad er det rigtige navn? Eksempler på personnavnevariationer gennem 300 år* behandler danske forhold. Lov om faste slektsnavn fra 1771 i Schleswig-Holstein og i 1828 i resten av landet gjør at slektsnavn fikseres i løpet av 1800-tallet, men Eggert viser at fornavnvariasjonen fortsetter inn på 1900-tallet. Ideen om «det rigtige navn» er altså overraskende ny. Kællerød peker på kravet om felles slektsnavn som en mulig grunn til å bruke mellomnavn. Da kan man unngå å legge bort det levende patronymet som tradisjonelt har knyttet individet direkte til opphavet. Økt indentifiseringsbehov som følge av begynnende urbanisering kunne være en annen grunn til å bruke mellomnavn. Det siste bekreftes ikke av hans studier, byene skiller seg ikke ut. Det er i visse landsogn bruken av mellomnavn er mest utbredt, mens de stort sett er fraværende i andre landsogn.

Minna Nakari og Mats Wahlberg behandler kvinners valg av navn. I *Namnfrasen visar kvinnans sociala ställning i Finland 1780-1930* viser Nakari at det også i Finland er en bevegelse fra levende patronym til mannens slektsnavn hos kvinner i de brede lag rundt 1900. I høyere lag tok kvinnen mannens slektsnavn allerede tidligere. Skikken ble kodifisert med lov om slektsnavn i 1921 og ekteskapsloven i 1929. Med dagens øyne kan det virke paradoksalt at kvinner altså begynte å ta mannens slektsnavn samtidig som de ble selvstendig individer i samfunnet, men den gang ble det sett som uttrykk for at kvinnen fikk rett til mannens navn og status, påpeker Nakari. – Wahlberg undersøker navn i offisielle og private kilder for fire generasjoner av kvinner i bidraget *Personnamnskicket i några skånska släkter under 1800-talet, särskilt kvinnornas efternamnsbruk*. På 1800-tallet er det vanlig at kvinnen føres opp med sitt eget slektsnavn så lenge mannen lever i offentlige sammenhenger, men at enker omtales med mannens navn (unntatt i den første generasjonen, enke i 1809). I private sammenhenger er mannens slektsnavn også brukt tidligere. En annen tendens er at kvinnene bytter bort *-dotter* i patronymet med *-son* i siste halvdel av 1800-tallet.

Flere av de svenske personnavnbidragene byr på innovative tilnæringer til materialet. Emilia Aldrins artikkel *Vad säger mitt namn om mig? En folkonomastisk studie av vuxnas syn på relationen mellan namn och identitet* representerer en ny grein innen onomastikken. Begrepet folkeonomastikk ble introdusert av Ainiala i 2015, og betegner studier av folks observasjoner og tanker om navn og navnebruk. – Linnea Gustafson gjør en fonologisk analyse av fornavn i artikkelen *Förnamn med klass: fonetisk ljudsymbolism i et interseksjonellt perspektiv*. Navna klassifiseres etter stavelser, fonemer og betoning, samt fonemet til slutt i navnet. Trekkene grupperes etter hvorvidt de er mest typiske for kvinnenavn eller mansnavn. Det mest stereotype trekket er at kvinnenavn svært slutter på *-a*. En sammenligning mellom adelen (dvs. navn registrert i adelskalenderen) og befolkningen generelt er at adelen oftere velger navn med typiske mansnavntrekk, både for sine sønner og døtre. – Katharina Leibring studerer nydannede slektsnavn i Sverige i artikkelen *Namn och nutidskänsla. Semantiska fält i nybildade efternamn*. Navneleddene faller innafør tre

hovedsakelige semantiske felt: natur og årstider, romantikk, saga og fantasy, samt krig og fred. Sammensatte navn og navneledd fra naturen, inklusive heraldiske dyr, er tradisjonelle trekk. Ord for fred har man sett før, men navn som *Lejonstrid*, *Panzarstål*, *Skimmerhav* og *Drakulv* er klart nåtidige i sitt semantiske innhold.

Berit Sandnes

Namn och identitet. Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21.–23. oktober 2015. Red. Unni-Päivä Leino, Mona Forsskåhl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari och Ritva Liisa Pitkänen. NORNA-förlaget Uppsala & Tammerfors 2017. 278 s.

NORNAs 46. symposium med tema «Namn och identitet» ble holdt fra 21. til 23. oktober 2015 i Tammerfors. Rapporten fra dette symposiet foreligger i en 278 sider lang trykt utgave, og er dessuten tilgjengelig via internett (<https://tampub.uta.fi/handle/10024/101708>). Honnør til NORNA for å gi gratis elektronisk tilgang til rapporten, som med sitt brede nedslagsfelt tenkelig vil ha interesse langt utenfor navnemiljøet. Ønsket bak å velge temaet «navn og identitet» var å åpne for et bredt spekter av onomastiske undersøkelser, noe som har blitt oppfylt gjennom de 15 publiserte innleggene.

I følge *Bokmålsordboka* er *identitet* 1 «det å være identisk, fullstendig likhet» og 2 «jeg-bevissthet; sum av element som gir et individ, et samfunn og lignende individualitet», med underbetydningen «navn, stilling og lignende til en person». Utgangspunktet for symposiet ser ut til å ha vært *identitet* i første del av betydning 2: I innledningen til artikkelsamlingen pekes det på at begrepet er ment sosiolingvistisk, altså hvordan språklige uttrykksformer og identitet henger sammen. Fra et syn på identitet som noe relativt stabilt og noe som kan beskrives med fastsatte variabler, har språkvitere gått til å se på identitet som noe som foranderlig og som er vanskelig å fange.

Med unntak av den oppsummerende artikkelen forsøker kun én av artikkelforfatterne å definere begrepet leksikalsk. Det regnes vel som

sannsynlig at det er åpenbart for leseren. Men plenumsforedraget av Charlotte Hagström, som ser på hvordan adopterte personer opplever at navnene er koplet til deres opplevelse av identitet, setter en ramme. Innlegget er interessant, gjort levende med sitater fra informantene, og gir en god introduksjon til temaet for symposiet.

Birgit Eggerts innlegg om synkende bruk av patronymer i Danmark bør være interessant for norske lesere, siden denne navnetypen er frekvent også hos oss. I Danmark er imidlertid patronymene langt mer hyppige enn i Norge, og de vanligste er svært mye brukt. I 2006 bar 27 % av befolkningen ett av de ti hyppigst forekommende etternavnene; alle patronymer. Ti år tidligere var prosenten 33. Årsakene til hvorfor disse «uattraktive» navnene skiftes ut blir antydnet ved at navneskikken blir satt inn i en historisk sammenheng og ut fra hvilke lover som har regulert navnegivingen. De vanligste patronymene knytter i liten grad mot familie. Ønsker de som skifter ut disse navnene at det nye navnet skal peke ut navnebæreren som et mer unikt individ?

Flere av artiklene behandler personnavn ut fra holdningsundersøkelser, og interessant er det derfor å lese en artikkel som ser på holdninger til stedsnavn. Lars-Erik Edlunds artikkel om umesamiske navn i Västerbotten og reaksjoner på disse jamført med de svenske navnene, kan kaste lys over en lignende problemstilling i samiske områder i Norge.

Artikkelsamlingen behandler et bredt spekter av identitetsspørsmål, ikke kun ut fra den leksikalske betydningen av identitet i betydning 2 sitert ovenfor, men navn i bruk i videre forstand. Inge Særheims artikkel om skjærnavn beskriver navnenes individuelle karakter, altså hvordan navngivingsprosessen gir lokaliteten en identitet som skiller den fra andre lokaliteter. Kendra Wilson gjør en diskursanalytisk studie av den islandske navneloven og viser hvordan økt innvandring stiller nye krav til loven og personnavnsystemet. Lennart Ryman tar utgangspunkt i *Sveriges medeltida personnamn* og viser hvordan navnemateriale fra Finland behandles i denne ordboka.

Denne meldinga kan selvsagt ikke bli mer enn en overflatisk framvisning av enkelte av artiklene i rapporten. Det er heller ikke nødvendig; Botolv Hellelands oppsummerende artikkel gir en god oversikt over emnene som blir behandlet i de forskjellige artiklene, og setter

også tekstene inn i en sammenheng der han ser på begrepet *identitet* fra forskjellige innfallsvinkler. Hellelands forskning har, som han skriver, sitt tyngdepunkt i historisk-etymologisk og navnetypologisk sammenheng. Med dette utgangspunktet, og med sin lange fartstid som navneforsker, evner han å gi en klok framstilling av hvordan faget med tiden har endret seg til å interessere seg mer for navn i bruk, og også det moderne menneskets opplevelse av navn som identitetsbærere.

En del av Hellelands oppsummering er å vise hvordan identitet brukes i dag, ikke kun med utgangspunkt i artikkelsamlingen, men også ved å vise til den leksikalske betydningen fra oppslagsverk, forskning innenfor felter som arbeider med identitetsproblematikk, samt blogger, websider og studentarbeider. Det gir et bredt nedslagsfelt, og de fleste av artiklene blir belyst i disse sammenhengene. Oppsummeringen er, enkelt sagt, at navnene gir tilknytning til sted og familie. Mindre vekt er lagt på at identitet i vår tid enkelte ganger ganske enkelt peker tilbake til individet, at det gir et bilde av en selv. Den britiske sosiologen Anthony Giddens framholder at de menneskelige relasjonene er fristilt fra bindingen til sted og familie i dagens samfunn. Jeg leser også Birgit Eggerts artikkel slik at enkelte moderne mennesker velger å bruke navn som peker dem ut som unike individer, og ikke som del av en gruppe.

Dette nedslaget i rapporten viser at vi har å gjøre med et vidtfavnende emne der innleggene viser stor variasjon i hvordan man tolker begrepet identitet. Derfor er artikkelsamlingen også interessant ikke bare fra et navnefaglig, men også et leksikografisk perspektiv. I tillegg er det er en godt redigert artikkelsamling som fortjener å nå ut til langt flere enn navnemiljøet. Et spennende og aktuelt felt innen navneforskningen, som forhåpentlig kan løfte fram faget for andre grupper interesserte, både innenfor og utenfor academia.

Solveig Wikstrøm

Tilsend litteratur

- Akselberg, Gunnstein & Inge Særheim (Eds.) 2017. *Scandinavian Names and Naming in the medieval North-Atlantic Area. Proceedings of the 44th Symposium of NORNA in Caen 23–25 April 2014.* (NORNA-rapporter 95.) Uppsala: NORNA-förlaget.
- Hoel, Kåre 2018: *Bustadnavn i Østfold 17. Råde.* [Utgitt ved Tom Schmidt]. Oslo: Novus.
- Leino, Unni-Päivä & Mona Forsskåhl m.fl. (red.) 2017: *Namn och identitet. Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015.* Uppsala & Tammerfors: NORNA-förlaget.
- Mattfolk, Leila & Kristina Neumüller m.fl. (red.) 2018. *Katharina och namnen. Vänskrift til Katharina Leibring på 60-årsdagen den 20 januari 2018.* Uppsala: Uppsala universitet.
- Namn och Bygd 105 [Uppsala] 2017.
- Nytt om namn. *Meldingsblad for Norsk namnelag* 63/64 (2016), 65/66 (2016).
- Schmidt, Tom & Inge Særheim (red.) 2017: *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforsarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016.* (NORNA-rapporter 96.) Uppsala: NORNA-förlaget.

Medarbeidarar i årgang 35

Haslum, Vidar, f. 1958. Cand. philol. 1996 (Bergen), dr. art. 2003 (Bergen). Førsteamanuensis. Adr.: Universitetet i Agder, Institutt for nordistikk og mediefag, Postboks 422, 4684 Kristiansand.

E-post: vidar.haslum@uia.no

Heide, Eldar, f. 1966. Mag. art 1988 (Oslo), dr. art. 2006 (Bergen). Fyrsteamanuensis i norsk. Høgskulen på Vestlandet.

E-post. eldahei@online.no. Nettadr.: <http://eldar-heide.net/>

Kællerød, Lars-Jakob Harding, f. 1979. Cand.mag. i Dansk 2014 (København).

Videnskabelig assistent. Adr.: Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab: Navneforskning. Københavns Universitet, Njalsgade 136, DK-2300 København S.

E-post: jvw124@hum.ku.dk. Også: l.j.h.kaelloed@gmail.com

Kruken, Kristoffer, f. 1950. Cand. philol. 1983 (Trondheim). Professor. Adr.: Institutt for lingvistiske og nordiske studium. Universitetet i Oslo. Postboks 1011 Blindern, 0315 Oslo

E-post: kristoffer.kruken@iln.uio.no

Langekiehl, Atle Steinar, f. 1939. Cand. philol. 1967 (Oslo). Pensjonert førstearkivar. Adr.: Gråkamveien 10 C, 0779 Oslo.

E-post: wojlan@getmail.no

Lien, Ragnvald, f. 1951. Cand. real. 1976 (Oslo). Pensjonert rektor. Ringerike videregående skole. Redaktør for Heftet *Ringerike* fra 2015. Adr.: Almemoen 39, 3516 Hønefoss.

E-post. Ragnvald.lien@gmail.com

Orseth, Dag, f. 1955. Cand. philol. 1983 (Bergen) Førsteamanuensis. Adr.: Høgskolen på Vestlandet, Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking. Postboks 7030, 5020 Bergen

E-post: Dag.Orseth@hvl.no

Sandnes, Berit, f. 1958. Cand. philol 1996 (Trondheim), dr.art. 2003 (NTNU).
Stedsnavnansvarlig. Kartkontoret i Trøndelag, 7468 Trondheim

E-post: berit.sandnes@kartverket.no

Wikstøm, Solveig, f. 1968. Master i nordisk språkvitenskap 2009 (Oslo), bachelor i biblioteks- og informasjonsvitenskap 2017. Rådgiver. Adr.: Skøyen terrasse 9, 0276 Oslo.

E-post: solwiks@hotmail.com

